T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

ŞARKIŞLA ORTAKÖY ALEVİLERİ GEÇİŞ RİTÜELLERİ (DOĞUM, EVLENME, ÖLÜM)

Tezi Hazırlayan
Ulvi TOPÇU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali SELÇUK

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2019
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

ŞARKIŞLA ORTAKÖY ALEVİLERİ GEÇİŞ RİTÜELLERİ (DOĞUM, EVLENME, ÖLÜM)

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan
Ulvi TOPÇU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali SELÇUK

Haziran 2019
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Ulvi TOPÇU

"Şarkışla Ortaköy Alevileri Geçiş Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)" adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan	**Danışman**
Ulvi TOPÇU	Doç. Dr. Ali SELÇUK

Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Başkanı

....

İNTİHAL KISMI

Tez Başlığı : Şarkışla Ortaköy Alevilerinde Geçiş Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm) Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 79 sayfalık kısmına ilişkin, 24 / 05 / 2019 tarihinde Turnitin İntihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %21 dir.

Uygulanan Filtrelemeler:

1- Giriş dahil
2- Ana Bölümler dahil
3- Sonuç dahil
4- Alıntılar dahil
5- Kapak hariç
6- Önsöz ve teşekkür hariç
7- İçindekiler hariç
8- Kaynakça hariç
9- Özet hariç
10- Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini bilgilerinize arz erim.

………../ 07/2019

Adı Soyadı : Ulvi TOPÇU
Öğrenci No : 4032731260
Anabilim Dalı : Avrasya Araştırmaları
Bilim Dalı :
Program Adı :

Danışman Adı / İmza — Öğrenci Adı / İmza
Doç. Dr Ali Selçuk — Ulvi Topçu

Doç. Dr. Ali SELÇUK danışmanlığında **Ulvi TOPÇU** tarafından hazırlanan **"Şarkışla Ortaköy Alevileri Geçiş Ritüelleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı'nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

19/07/2019

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Ali SELÇUK ....

Üye : Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN ....

Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Aziz ALTI ....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 22/07/2019 tarih ve 30 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

22/07/2019

....

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ

ÖNSÖZ

Sosyal bir varlık olan insan, kabileden topluma, toplumdan millete geçiş sürecinde kültürel birikimlerini de kuşaklara taşımasını bilmiş ve bu sayede varlığını anlamlandırmıştır. Millet oluşumu sürecinde bu kültürel birikimler önemli bir yapı taşı görevi ifşa etmiştir. Doğumla başlayan süreçte içinde doğulan toplumun değerleri kişinin adından tutun da yaşamının her alanında belirleyici bir unsur olmuştur. Doğumdan ölüme kadar geçen süreçte adımız, dilimiz, kültürümüz, sosyal ve etnik statümüz hep bu kültürel birikimlerin etkisi ve yönlendirmesi altında olmuştur.

Kültürel birikimlerin milletin oluşmasındaki en önemli yapı taşları olduğunu ifade etmiştik. Maalesef son yıllarda iletişim aygıtlarının hızla hayatımıza girmesi, Türk toplumunun hazırlıksız bir şekilde yabancı kültür bombardımanına yakalanmasına sebep olmuştur. Kültürel dejenerasyon milleti oluşturan değerlere de zarar vermiş, milli birliği bozma raddesine ulaşmıştır. Gerek etnik kökenler, gerek mezhepsel farklılıklar son dönemler de kaşınmaya başlanmış, bu amaçla çeşitli kışkırtıcı faaliyetlerin arttığı basın yayın organlarının haberlerinde sıkça yer bulmaya başlamıştır.

Biz bu çalışmayla ne kadar etnik ve mezhepsel farklılıklar olursa olsun, ondan daha fazla gelenek, inanma ve göreneklerimizin bizi tarih boyunca birbirimize sıkı sıkıya bağladığını ve millet yaptığını göstermeye çalıştık.

Bugün, 21. yüzyılda devam ettirdiğimiz doğum, evlenme, ölüm geleneklerimizin kökenlerinin binlerce yıl önceden bize seslendiğini, coğrafyamızdan uzakta yaşayan soydaşlarımızın, bütün Türk dünyasının hala aynı ortak ritüellerinin bizimle yaşadığını göstermek istedik.

Bu çalışmada desteklerini esirgemeyen Ortaköy muhtarı sayın Nazım Sayılgan'a, bize büyük bir içtenlikle kapılarını açan, Sayın Hasan Türkyılmaz, Sayın Süleyman Öztok, Sayın Kemal Yalçıner, Sayın Kemal Gündüz, Sayın Ali Dinçal, Sayın Garip Tamdoğan Beylere ve İsmihan Sayın, Teslime Öztok Hanım efendilere çok teşekkür ediyorum.

Çalışmanın verdiği yoğunluğu benimle yaşayan ve destek olan sevgili eşime, bu aşamada ihmal ettiğim ve bu ihmali anlayışla karşılayıp küçük yürekleriyle yanımda olan çocuklarıma da teşekkürü bir borç biliyorum.

Prof. Dr. Harun Güngör, Prof. Dr. Mustafa Ünal, Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı, Yüksek lisans sürecinde öğrencileri olmaktan onur duyduğum, birikimlerinden her konuda yararlandığım değerli insanlardır.

Bu tez konusunun seçimi ve araştırmanın yapılma ve yazılma sürecinde yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ali Selçuk Bey'e teşekkür etmeyi de bir borç bilirim.

Ulvi TOPÇU

Kayseri 2019

ÖZET

Milletler, kimlikleriyle dünya sahnesindeki yerlerini alırlar. Milletlerin kimliği ise kültürü ve kültürel varlıklarıdır. Tarihin karanlık devirlerinden itibaren nesilden nesle aktararak korudukları genetik kodları, kültür olarak karşımıza çıkar. Kültür, doğumdan ölüme kadar millet yaşantısına özgü özellikler taşıyan, toplumu başka toplumlardan ayıran maddi ve manevi değerlerin bir bütünüdür.

Saha çalışmasının yapıldığı köyde geçiş dönemi ritüellerinin eskiye oranla biçim değiştirse de muhteva yönüyle özünü muhafaza ettiği ve canlılığını koruduğu görülmüştür. Bu çalışmanın giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı ve metodu hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde yöre hakkında ve çalışmanın yapıldığı Ortaköy hakkında tarihi ve coğrafi bilgi verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde geçiş ritüelleri sırasıyla (doğum, evlenme, ölüm) verilmektedir.

Bu bölümde, geçiş dönemi ritüellerinin ilki olan doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası ritüelleri, gelenekleri ve inanmaları verildi. Doğum öncesinden başlayan ve doğumdan sonraki süreçlerde de devam eden geleneklerin ve inanmaların insanı yalnız bırakmadığı, hatta yaşamları boyunca onları yönlendirdiği görülmüştür.

Geçiş döneminin ikinci aşaması evlenme geleneğinde evlilik yaşı, eş seçimi, görücülük, kız isteme, nişan, düğün öncesi hazırlık, kına gecesi, gelin almaya gitme gelin indirme, nikâh, gerdek gibi uygulamalar incelendi.

Geçiş döneminin üçüncü ve son aşaması ölüm, ölümü düşündüren ön belirtiler, ölümden kaçınmalar, ölüm anındaki uygulamalar, ölümün duyurulması, ölüm sonrası adetleri, belirli günler, mezar ve mezar ziyaretleri ile ilgili gelenek ve inanmalar üzerinde duruldu.

Anahtar Kelimeler: Ortaköy Alevileri, Doğum, Evlenme, Ölüm

ABSTRACT

Rites of passage belonging to Alawites in Ortaköy, where fieldwork is carried out, show some form of change today. However, it has been determined that it preserves its originality and preserves its vitality.

The introductory chapter of this study deals with the subject, purpose and method of the research.

In the first chapter, historical and geographical information about the area and Ortaköy, where the study was conducted, have been given.

In the second chapter of the research, transition rituals (birth, marriage, death) are given respectively. Prenatal, which is the first phase of the transition period, and then birth and postnatal practices, traditions and beliefs have been defined.

It can be seen that traditions and beliefs starting from the prenatal period and following the birth have been at the center of their life.

In the second phase of the transition period some practices have been studied such as; traditions of marriage, arranged marriages, choice of spouses, process of asking the girl's hand in marriage, engagement, pre-wedding preparations, henna night, taking the bride from her parents' house, wedding dresses, and wedding night.

In the third and last stage of the transition period; death, pre-symptoms that remind death, death avoidance, practices at the time of death, announcement of death, post-mortem rituals, certain days, tombs and grave visits, traditions and beliefs have been studied.

Key Words: Ortaköy Alawites, birth, marriage, death

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ii
İNTİHAL KISMI iii
KABUL VE ONAY iv
ÖNSÖZ v
ÖZET vii
ABSTRACT viii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR xii

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM ŞARKIŞLA ve ORTAKÖY'ÜN TARİHİ 1
1.1. ŞARKIŞLA İLÇESİNİN TARİHİ 1
1.1.1. Coğrafi Özellikleri 4
1.1.2. İklimi 5
1.2. ORTAKÖY 7
1.2.1. Tarihi 7
1.2.2. Coğrafi Özellikleri 9

II. BÖLÜM ORTAKÖY ALEVİLERİ GEÇİŞ RİTÜELLERİ 11
2.1. DOĞUM 11
2.1.1. Doğum Öncesi 12
2.1.1.1. Kısırlığı Giderme Gebe Kalma 12
2.1.1.2. Gebelikten Korunma 13
2.1.1.3. Hamilelik 14
2.1.1.4. Aşerme 15
2.1.1.5. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları 15
2.1.1.6. Çocuğun Cinsiyeti 16
2.1.2. Doğum Sırası 17
2.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum 17

2.1.2.2. Çocuğun Göbeği ve Eşi ... 18
2.1.2.3. Çocuğun Göbeği ile İlgili İnanışlar ... 19
2.1.3. Doğum Sonrası ... 20
2.1.3.1. Lohusalık ... 20
2.1.3.2. Ad Verme, Adı Belirleyen Etmenler ... 20
2.1.3.3. Al Karısı ve Albastı (Hastalığı) ... 22
2.1.3.4. Kırk Basması ... 23
2.1.3.5. Kırklama(Kırk Çıkarma, Kırk Uçurma) ... 24
2.1.3.6. İlk Diş, İlk Tırnak ... 25
2.1.3.7. Sünnet ... 26
2.1.3.8. Nazar ... 28
2.2. EVLENME ... 29
2.2.1. Evlenme Biçimleri ... 30
2.2.2. Evlilik Çağı – Yaşı ... 31
2.2.3. Evlilik Aşamaları ... 32
2.2.3.1. Eş Seçimi ... 32
2.2.3.2. Görücülük – Dünürcülük – Kız İsteme ... 33
2.2.3.3. Söz Kesimi ... 34
2.2.3.4. Nişan – Nişanlılık ... 35
2.2.3.5. Düğün Hazırlıkları ... 36
2.2.4. Düğün ... 38
2.2.4.1. Bayrak Dikme – Bayrak Kaldırma ... 40
2.2.4.2. Kınacı Gitme ... 42
2.2.4.3. Gelinci Gitme (Gelin Getirme) ... 45
2.2.4.4. Nikah ve Gerdek ... 47
2.3. ÖLÜM ... 49
2.3.1. Ölüm Öncesi ... 50
2.3.1.1. Ölümü Düşündüren Önbelirtiler ... 50
2.3.1.2. Kaçınmalar ... 51
2.3.2. Ölüm Sırası ... 52
2.3.2.1. Ölüm Anındaki Adetler ... 52
2.3.2.2. Ölümün Duyurulması ... 53
2.3.2.3. Ölümün Ardından Yapılan Âdetler ... 54

2.3.2.4. Defin Hazırlığı – Defin İşlemi – Yıkama 55
2.3.3. Ölüm Sonrası 70
2.2.3.1. Cenaze Evi (Ölü Evi) 70
2.3.3.2. Belli Günler – Ölü Yemeği (Dardan İndirme Erkanı)........................ 71
2.3.3.3. Ölünün Eşyaları.. 74
2.3.3.4. Mezarlıklar, Mezar Ziyaretleri 74

SONUÇ.. 76

KAYNAKÇA.. 80

ÖZGEÇMİŞ 87

KISALTMALAR

Bkz : Bakınız

K.K. : Kaynak kişi

M.Ö. : Milattan önce

M.S. : Milattan sonra

s : Sayfa

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Şarkışla'nın kuzey batısında yer alan Ortaköy yaklaşık beş yüz yıl önce kurulmuş bir Türk yerleşim birimidir. Türkmen – Alevilerin bu bölgeye 1500'lü yıllardan itibaren yerleştikleri tahmin edilmektedir.

Emlek yöresi olarak da adlandırılan bu bölge, Sivas'ın Yıldızeli ilçesi ile Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesi arasında kalan Kızılırmak Vadisi'nin bulunduğu alanı ifade eden coğrafi bir adlandırmadır. Bölge Yıldızeli – Şarkışla – Akdağmadeni üçgeni içinde yer alır. Bu bölge adını edebiyat tarihine yazdıran ozanların yetiştiği bölgedir. Aşık Kul Sabri, Aşık Yusuf, Aşık Hasan Devrani, Aşık Ali İzzet Özkan, ve Aşık Veysel hep bu bölgenin yetiştirdiği önemli şairlerimizdir. Ortaköy Emlek yöresinin en büyük köyü olması hasebiyle Alevi geleneklerini yaşayan ve yaşatan en önemli köylerden biridir. Bu sebeple araştırma sahası olarak bu köy seçilmiştir. Bu köyün Türkmen – Alevi kültürünün araştırılmasında önemli bir merkez olduğu düşünülmüştür. Saha ile ilgili çalışma konusu tespit edilirken, sahanın hem kültür bakımından zenginliği, hem de "Geçiş dönemlerine" ait araştırmanın olmayışı dikkate alınmıştır. Bütün bu sebeplerden dolayı "Ortaköy Alevilerinde Geçiş Dönemleri" konusu tez çalışması olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Geçiş dönemleri milletlerin kültürlerini anlayabilmek açısından önemli veriler barındırır. Türk kültürünün temel taşları da geçiş dönemi ritüelleriyle atılmıştır. Bu ritüelleri anlayabilmek Türk kültürünü daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Yaptığımız çalışmanın amacı Ortaköy Alevilerinde geçmişten günümüze kadar devam eden

“doğum, evlenme, ölüm” ritüellerini tespit etmek, tespit ettiğimiz ritüelleri, Anadolu ve Türk Dünyası’ndaki örnekleri ile mukayese edip, ortak yönlerini bulmaya çalışmaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın konusu belirlendikten sonra Geçiş dönemlerine ait bibliyografya çalışması yapılmıştır. Geçiş dönemlerine ait kaynaklar okunmuş, yöre hakkında bibliyografya çalışması yapılmıştır. Araştırmacı, katılımlı “gözlem tekniği” ve saha araştırma metodu olan “görüşme metodu” çerçevesinde yapılmıştır. Sözlü kültür ortamında ve video ses kaydı gibi elektronik kültür ortamlarında “katılımsız gözlem yöntemi” nden yararlanılmıştır. Kaynak kişilerden ses kayıt cihazlarıyla elde edilen bilgiler deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir.

Röportajlara başlamadan önce konular ve bu konularla ilgili sorular bir şablon halinde hazırlandı. Köy muhtarıyla temasa geçilerek köyde “doğum, evlenme, ölüm” konularına hakim, saygı duyulan ve aynı zamanda dini bilgilere vakıf kişiler tespit edildi. Bu kişilerle diyaloga geçilerek çalışma onların verdikleri bilgiler doğrultusunda tamamlanmıştır.

I. BÖLÜM ŞARKIŞLA İLÇESİ VE ORTAKÖY'ÜN TARİHİ

1.1. ŞARKIŞLA İLÇESİNİN TARİHİ

Şarkışla Sivas'a bağlı bir ilçe merkezidir. Sivas'ın güneyinde yer alan Şarkışla il merkezine 81 km uzaklıkta bulunur. Tarihi bir yerleşim birimi olan Şarkışla'nın doğusunda Altınyayla, batısında Gemerek, kuzeyinde Yozgat ve Yıldızeli, güneyinde ise Kayseri yer almaktadır. İlçenin yüzölçümü 1902 kilometrekare olup, denizden olan yüksekliği 1180 metredir(Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 18).

Araştırmalar ilçe merkezine 5 km uzaklıktaki Çatalyol köyünde bulunan çakmak taşından araç – gereçlerin Neolitik Döneme ait olduğunu ortaya koymuştur. Hititler dönemi de yörenin bir yerleşim birimi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hititler dönemine ait olduğu anlaşılan ve ilçeye 5 km mesafedeki Döllük köyünde bulunan tunç heykel bu fikri doğrulamaktadır. Bu Hitit heykelciliği bugün Ankara Etnografya Müzesi'ndedir. Hitit devletinin yıkılmasından sonra Asur topraklarına katılan Şarkışla M.Ö. 695'ten sonra Kafkasya üzerinden gelen Kimmerlerin egemenliğine girmiş, daha sonra bunları İskitler ve Med'ler takip etmiştir. Med devletini yıkan Persler bölgeye hâkim olmuşlardır. Persleri yenen Büyük İskender ile Makedonyalıların hakimiyeti başlamıştır.(Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 13).

Anadolu'nun Roma hakimiyetine girmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Roma İmparatorluğunun M.S. 395'te ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma sınırları içinde kalan ilçeye 1071 Malazgirt Savaşı ile Selçuklular hakim olmuşlardır (Denizli; 1998: 359).

Selçukluların Anadolu'daki ilerleyişi, Emir Sabuk komutasındaki Türklerin, 1059 yılında Sivas ve çevresini ele geçirmesiyle devam etmiş, fakat Selçuklular bölgeyi sadece bir hafta ellerinde tutabilmişlerdir. Bölgedeki esas Türk hakimiyeti 1071

Malazgirt Savaşından sonra başlamıştır. Kısa bir süre Selçuklu egemenliğinde kalan Şarkışla yöresi, daha sonra Sivas ve çevresinde kurulan Danişmendli Beyliği topraklarına katılmıştır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 14).

1175 yılında ise II. Kılıçaslan'ın Sivas'ı almasıyla bölge tekrar Anadolu Selçuklu hakimiyetine girmiştir. 1243 Kösedağ Savaşı ile Anadolu'da Moğol hakimiyeti başlamıştır. Moğol istilası Şarkışla'nın yağmalanması sonucunu doğurmuştur. Moğol baskısı yerleşik halkın bir kısmının Batı Anadolu'ya bir kısmının da Suriye topraklarına göçmelerine sebep olmuştur. 1322 yılında Anadolu valiliğine atanan Timurtaş, Kayseri'yi merkez alarak Sivas ve çevresinin egemenliğini ilan etmiştir. Buna İlhanlılar sert bir karşılık vermiş ve Timurtaş İlhanlılar'ın baş düşmanı Memlüklüler'e sığınmak zorunda kalmıştır. Timurtaş'ın Memlüklüler'e sığınmasıyla vekili olan Eratna Bey kendi Beyliği'ni kurmuş ve böylece Şarkışla Eratna Beyliği egemenliğine girmiştir.1243'te İlhanlı istilasına uğrayan ilçe daha sonra 1340 yılında Eratna Beyliğinin egemenliği altına girmiştir. 1408 yılında ise Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmıştır (Aslanoğlu, 1979: 46).

Eratna Bey'in ölümünün ardından oğlu Ali Bey iktidara gelmiş ancak devletin vezirliğini yapan Kadı Burhaneddin yönetimi ele geçirmiştir.(1381) Kadı Burhaneddin'in 1398 yılında Akkoyunlu hükümdarı Osman Bey'e yenilmesi ile yörede iktidar boşluğu oluşmuş, halkın Timur tehlikesini öngörerek Osmanlıları davet etmesiyle bölgede Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Ankara Savaşı'nı kaybeden Osmanlı devleti fetret dönemine girerken siyasi ve idari boşluk Sivas ve yöresini de etkilemiş ancak bu başıboşluğa 1408 yılında Çelebi Mehmet son vererek Osmanlı İdaresi tekrar bölgenin idari hakimi olmuştur.

Şarkışla'ya yerleşmek amacıyla gelen Türklerin geliş tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte, ilk yerleşenlerin Hacı Ali Obası ve Hacı Himmetoğulları oldukları kuvvetle muhtemeldir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15). Hacı Ali Obası ve Hacı Himmetli isimleri bugün de mahalle adı olarak Hacı Himmetli aynı zamanda bir cami adı olarak varlıklarını hala korumaktadır. Ayrıca Malatya Arapkir'den geldikleri söylenen Çuhadaroğulları ve Nene Hatunoğulları'nın (Hacı Ömerler) da aynı dönemlerde ilçeye geldikleri tahmin edilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15).

Sivas Merkez Sancağı'na bağlı Tenos (Tonus) adıyla kaza (ilçe) durumuna getirilen Şarkışla'da 1877 yılında ilk belediye teşkilatı kurulmuş ve 1879 yılında ilçenin coğrafi durum tespiti yapılmıştır (Sivas İli,1996, s.145-146).

1870 Sivas Vilayeti Salnamesi'ne göre, şehirde 10059 Müslüman, 1713 Hıristiyan olmak üzere 11772 kişinin yaşadığı belirtilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15).

1853 – 1856 Kırım Savaşı ve 1877 – 1878 Osmanlı - Rus Savaşları'ndan sonra bir kısım Kırım Tatarları, Kafkas ve Kars Göçmenleri Sivas'ın diğer kazalarına olduğu gibi Şarkışla'nın çeşitli köylerine yerleştirilmiştir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15). Kafkas göçmenleri Çeçenler Şarkışla'nın kuzey köylerine Çerkez göçmenleri ise güneye Uzunyayla' ya yerleştirilmişlerdir. (Anabritannice, Şarkışla, XXIX İstanbul, 1994,s.69)

1890 Sivas Vilayet Salnamesi'nde Şarkışla ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: Sivas merkeze bağlı Tenos kazasının kaza merkezi Şehr- i Kışla (Şarkışla)'dır. Merkeze uzaklığı 12 saattir. 15 nahiye, 114 köy ve 5625 haneden oluşup 16.566 Müslüman, 6305 Hıristiyan nüfusa sahiptir. 39 cami, 3 medrese, 5 han, 55 dükkan, 2 fırın, 65 değirmen, 28 Müslim ve 10 gayrimüslim mektebinin bulunduğu belirtilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 16) .

Yine aynı salnamede kazanın 585.979 dönümlük bir araziye sahip olduğu, 57063 tarla, 2 çiftlik, 150 bahçe, 230 çayır ve 115 meraya sahip olduğu belirtilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 16). Kazada buğday, arpa, fiğ, mercimek ve fasulye yetiştirilmektedir. Yine aynı salnameye göre deve, kara sığır, manda, koyun, keçi ve at yetiştiriciliği yapılmaktadır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 16). Halı ve kilim dokumacılığının da yöre ekonomisine getirisinin olduğu belirtilmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 15).

Şarkışla 1930'lu yıllarda Türk – Yunan Nüfus Mübadelesi Antlaşması sonucu Yunanistan'dan az da olsa Türk muhacirlere kucağını açmıştır. Bu muhacirler genellikle ilçe merkezi başta olmak üzere Osmanpınarı ve Gümüştepe köylerine yerleştirilmişlerdir (Yasak, 1997, s.168).

1953 yılında Gemerek bucağı, 1990 yılında da Altınyayla Kasabası ilçe durumuna getirilerek Şarkışla ilçesinden ayrılmışlardır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 16).

1.1.1. Coğrafi Özellikleri

Şarkışla $36^o - 37^0$ doğu boylamları ($36^o - 25' E$) ile $39^o - 40^o (39^o - 21' N)$ kuzey enlemleri arasında kalmakta olup, 1902 km^2 ilçe alanına ve 9472 hektar ilçe merkezi alanına sahiptir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 20). Şarkışla'nın denizden yüksekliği 1180 metredir. İlçenin doğusunda Sivas ve Altınyayla, batısında Gemerek, güneyinde Kayseri, kuzeyinde Yozgat ve Yıldızeli bulunmaktadır. Şehrin kuzeyinde Tecer ve Şama dağları güneyinde ise Hınzır Dağı uzanmaktadır (Duman, 1985, s. 7-8).

Şarkışla'nın bulunduğu arazi, farklı jeolojik zamanlarda oluşmuştur. Orta Anadolu Tersiyer havzalarından birisi olan Sivas Havzası, kuzeyde Pontid ve Anatolitler arasında yer alan Neotetis'in kuzey kolunun önceki izlerini taşıyan Erzincan Sütur Zonu içerisinde, güneyde Toritler adı verilen tektonik birliğin güney ucu ile sınırlandırılmıştır(Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006:20). Sivas ilinin 83 km güneybatısında bulunan Şarkışla ve çevresinde Paleozoik yaşlı (Birinci zaman), metamorfik kayaçlar alanın temelini oluşturur. Bu temel üzerine ise Tersiyer (üçüncü zaman) yaşlı birimler çökelmiş ve Alpin orojenezinden etkilenerek kıvrımlı bir yapı kazanmıştır(Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 20).

Üçüncü jeolojik dönemden itibaren (Tersiyer: Paleosen-Eosen) görülen tektonik hareketler, sahanın günümüzdeki jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri kazanmasında önemli bir etken olmuştur. Sahanın, Tersiyerlerden bu güne meydana gelen tektonik aktivelerle şekillendiği ve bu şekillenme ile Kuvaterner arazisinden (Dördüncü zaman) oluştuğu belirlenmiştir.İlçe merkezinin kuzey, güney ve doğusunda fay hatları bulunmakla beraber bunlar aktif değildir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006:20).

Yeryüzü Şekilleri

Şarkışla'nın ortalama rakımı 1250 m' dir. Şarkışla dağlık ve tepelik alanlar ile ovadan meydana gelmektedir. İlçenin kuzey ve güney sınırları iki dağ arası ile çevrilidir.

Kuzeyde, Torosların il sınırlarına uzanmış uçları olan İncebel Dağlarının uzantıları yer alır ve bunlar Şarkışla'dan Şama dağları ve Güngörmez dağları olarak Sivas il merkezine doğru uzanırlar (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 21). Güney eteklerinde ise Altınyayla sınırlarına doğru uzanan Kara Tonus dağları devam eder. Her iki dağ sırasının arası, Şarkışla ovası (Gedik Ovası) olarak isimlendirilir. Bu alan tarım için oldukça elverişlidir. İlçenin kuzeybatısında bulunan Bacakbelen dağı, tektonik hareketlerle yükselerek oluşmuştur. Şarkışla ilçe merkezinin orta kesiminde Kale (1307 m) ve Topakkale (1300 m) tepeleri bulunur (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 21).

1.1.2. İklimi

Şarkışla ve çevresinin iklimini; konum, bakı, yükselti, bitki örtüsü ve hava kütleleri gibi birçok coğrafi faktör etkilemektedir. Sahada görülen iklimin ortaya çıkmasında, jeomorfolojik özelliklerin, bölgede görülen, hava kütlelerinin önemli rolü bulunmaktadır. Şarkışla ve çevresi Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında kurak; Haziran ve Ekim ayları yarı kurak; Nisan, Mayıs, Kasım ayları yarı nemli ve Aralık – Mart arasındaki dört ay da çok nemli olarak geçmektedir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 22).

Şarkışla Meteoroloji İstasyonunun 41 yıllık (1964-2005) sıcaklık ölçümlerine göre, yıllık ortalama sıcaklığı 9,0 C° dır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 22). Ancak 1180 m yükseltide yer alan istasyondan, ovanın etrafını sınırlandıran yüksek kesimlere doğru gidildikçe sıcaklığın azaldığı görülür. İstasyondan alınan verilere göre, en sıcak aylar temmuz ve ağustos ayları olarak tespit edilmiştir. Temmuz ve ağustos aylarına ait sıcaklık ortalaması 19.8 C°dir. En soğuk ay, - 3,9 C° ortalama ile ocak ayına aittir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 23).

1941-2005 yağış ölçümlerine göre Şarkışla'nın yıllık yağış oranı ortalama 414,4 mm olarak kayıtlara girmiştir. 1180 m ve daha alçak yükseltiye sahip Şarkışla ilçesindeki yağış miktarı ile çevresinde yer alan yüksek bölgelerin yağış değerleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Şarkışla çevresinde bulunan dağlara düşen yağış miktarı ortalama 645 mm' ye kadar çıkmaktadır (Görsel Büyük Genel Kültür Ans. 1990, XIII, S.8135).

Şarkışla İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeydoğu kesiminde Doğu Anadolu'ya yakın bir konumda bulunur. Şarkışla'nın bu konumu yağış miktarının da belirleyicisidir. Deniz etkisini engelleyen çevredeki dağlar artan karasallığın etkisiyle buraya özgü bir geçiş tipinin ortaya çıkmasına sebep olur (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 24).

Şarkışla'da kar yağışlı günlerin sayısı yüksek bir orana sahiptir. Yılda ortalama 22,1 gün kar yağışlı geçmektedir. Ortalama kar ile örtülü gün sayısı 1941-2005 yılları arasında geçen devrede 48,5 gün olarak tespit edilmiştir (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 25).

Akarsular ve Göller

İlçenin en önemli akarsuyu Kızılırmak'tır. Sivas il sınırlarından geçerek ilçeye giren Kızılırmak, Şama dağları eteğinden akarak Gemerek sınırlarına geçer. Kızılırmak'a Şarkışla'da Kaldırak çayı ve Acısu karışır. Kaldırak çayı, Şarkışla'nın kuzey batısındaki Akçakışla sınırları içerisinden akar. Akdağlar'dan iki kol halinde doğan Kaldırak Çayı Alaman Çermiği önünde birleşir, Bozkurt köyü yakınlarında Kızılırmak'a dökülür. Acısu Çaldağı eteklerinden doğar iki kola ayrılır. İlk kol Kanak çayıdır. Şarkışla'nın içerisinden geçerek Kızılırmak'a dökülür. İkinci kol ise, batı tarafında Ahmetli, Harun ve Gücük bölgesindeki Çaylak deresi olup, Şarkışla'da Acısu adını alır ve Ortatopaç yakınlarında Kızılırmak'a dökülür (Meydan Larousse, 1992, XVIII, s.469).

Şarkışla'ya 25 km uzaklıkta bulunan Ortaköy'de sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Kükürt oranı oldukça yüksek olan bu ılıca yöre halkı tarafından sağlık amaçlı kullanılmaktadır.

Akarsular; kar, yağmur ve kaynak sularından beslenmektedir. Bu akarsuların debileri ilkbahar mevsiminde karların erimesiyle artmakta, buna karşılık yaz aylarında azalmaktadır. Debisi az olan akarsular, buharlaşma ve yağış yetersizliğinden dolayı yaz mevsiminde kurumaktadır (Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri, 2006: 25).

1.2. ORTAKÖY

1.2.1. Tarihi

Köyün tarihi ile ilgili kaynakların yazılı kaynaklar olmaması köyün kuruluş zamanını tam olarak ortaya koyamamaktadır. Ancak anlatılanlarla bir tarih oluşturulmaya çalışılmıştır.

Buna göre köy yaklaşık beş yüz yıl önce kurulmuştur. Köyün ilk sakinlerinin Kangal'a bağlı Kederli köyünden gelen 25 hanelik bir kafiledir. Elbentoğulları diye bilinen bu kafilenin başında Elbent Koca adlı bir bey vardır. Zaman içerisinde güçlü diğer beylerin karşısında güçlenme ihtiyacı duyan Elbent Koca, büyük ihtimalle daha önceden temasta olduğu ikinci bir kafileyi, Kangal'a bağlı Terzili köyünden Gubatoğulları'na haber ileterek davet etmiş, bu davet sonucu 20-25 hanelik ikinci kafile de köye yerleşmiştir (Gündüz, 1999:7). Daha sonraları Divriği'den Osmankocalılar 30 hane civarında bir kafile ile, Kangal'a bağlı Ağören köyünden 5-6 hanelik bir kafile de buraya gelerek yerleşti. Böylece yeni gelenlerle köyün çekirdeği oluşturulmuş oldu (Gündüz, 1999: 7).

Köyün ilk idarecisi Elbent Koca'dır. O ölünce oğlu Yusuf köyün idaresini eline alır. Bu idarecilere o dönemlerde kahya adı verilmektedir (Gündüz, 1999: 7). Köyün yönetimi uzun süre babadan oğla intikalle Elbentoğulları' nda kalır. Köyün Emlek Nahiye adını almasıyla köy nahiye müdürleri tarafından idare edilir. Elbentoğulları' nın köydeki hakimiyeti Ağören'den gelen kafileye mensup Çamo lakaplı İsmail'e geçer. Daha sonra sırasıyla Osman Ocaklılardan Kemal oğlu Hüseyin Ağa, Elbentoğulların' dan Veli Ağa fahri müdürlük yaparlar. 1908 yılında Akçakışla' nın nahiye olmasıyla Ortaköy buraya bağlanır. 1958 yılına kadar Akçakışla' ya bağlı bir köy iken 1958 yılında tekrar nahiye olur ve Orta Bucak adını alır.

Orta Köy çeşitli bölgelerden göçlerle oluşturulmuştur. Alevi kökenli gruplar bir ocağa ve onun temsilcisi dedelere bağlıdırlar. Tedelli, Terzili, Osman Kocalı, Garip Musalı olarak adlandırılan bu grupların bağlı oldukları ocakları ve dedeleri de farklıdır. Ayrıca köyün üst tarafında kurulan Mustafa Abdal tekkesine bağlı aileler de bulunmaktadır. Bu ailelere "Dervişçi" adı verilmiştir (Gündüz, 1999: 8).

Garip Musalıların mensup oldukları ocağın kurucusu Garip Musa ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır: "Horasan erenleri ve Horasan erleri ve Tahtakılıçlılar ve Abdallar ve Alperenler, Yesevi ananesinden gelen Divriği'nin Alan nam karyesinde Küçük Tekke' de medfun Seyyid Garip Musa dahi Tahta Kılıçlar' dan idi. Ol dahi taifesiyle Rum'a gelirken yol üzerinde bir Ermeni kalaycı tahta kılıcı ile alay etti. Garip Musa tahta kılıcın urup merkebin doğradı. Ermeni pişman olup zar eyledi. Seyyid Ermeni'nin haline acıdı. Allah'a dua etti. Merkep sırtında yükü ile dirilip ayağa kalktı. Ol vakitten beri Ermeni kalaycılar hangi köye gitseler Garip Musalı var mı tahkik ederler. Anın bakırlarından akçe almadan kalaylarlar." (Gündüz, 1999: 9).

Yalınız kalmışım dağlar başında
Eriş Garip Musa gel imdat eyle
Yalınız olduğum size malumdur
Eriş Garip Musa gel imdat eyle.

Garip Musa sen bir ulu kişisin
Ali ile Muhammed'in eşisin
Car diyende hemen sen ulaşırsın
Eriş Garip Musa gel imdat eyle.

Kul İsmail gördü elhamdülillah
"Ayn Lem" yazılmış ism-i arşullah
Şükür bus eyledim el hükm-ül ullah
Sultan Garip Musa Sultan Celalim (Gündüz, 1999: 8).

Garip Musa'nın diğer Anadolu erenleri gibi tahta kılıç kuşanarak Horasan'dan geldiğine inanılmaktadır. Garip Musa bir Alp-Eren'dir. Özbek Türklerinden 90 atlı bir aile 14. Yüzyılda Anadolu'ya gelir ve Divriği'nin Alan köyüne yerleşirler. Garip Musa da gelenler arasındadır. Burada bir tekke kurarak Hoca Ahmet Yesevi düşüncesini yaymaya başlar. Hacı Bektaş Dergahı'nı da mürşit kapısı olarak kabul eder (Gündüz, 1999: 9).

Köye ilk gelen aileler Kocalı, Tedelli, Terzili, Garip Musalı olmak üzere 4 sülale vardır.

Bu ailelerden Garip Musalılar, Seyit Garip Musa adlı bir Horasan erenine soylarını dayandırırlar. Horasan'dan gelip Anadolu'yu İslamlaştıran bu Gazi Alperen Divriği'nin Alan Bölgesi Güneş köyüne yerleşmiştir. Güneş Köyü'nün adı Garip Musa'nın oğlu Mehmet Güneş' ten gelmektedir. Seyit Garip Musa dergahı da buradadır. Ortaköy'ün ilk kurucuları erkan öğretecek ocaklılara ihtiyaç duymuş bu sebeple Garip Musa evlatlarını özellikle köye davet ederek ve onlara arazi vererek köye yerleşmelerini sağlamışlardır (K.K.1), (K.K.2), (K.K.5).

Bu dört sülaleden başka bir diğer aile de Miserler' dir. Bunlar daha sonra gelmişlerdir. Hıdır Abdal Ocağı'na mensupturlar. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Suluca Karahöyük'e yerleştiği yıllardan itibaren onun ilkelerine inanan Horasan erenlerinin pir dergahında yetiştikten sonra Anadolu'nun her tarafına dağılan bu dervişlerin ocakları Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlanıyor ve o yolun piri kabul ediliyor.

Nedir gönül terk et bu ah u zarı
Hıdır Abdal gibi sultanımız var
Dert için dünyada kılma efkarı
Dermanın verir lokmanımız var

İsmi paki Hıdır ile müsemma
Kılar dertlilerin derdine deva
Olur eşiğinde her hacet reva
Şükür böyle Şah'tan inancımız var (Gündüz, 1999: 10).

1.2.2. Coğrafi Özellikleri

Sivas iline 108 km, Şarkışla ilçesine 25 km uzaklıktadır. Şarkışla'nın Kuzey batısında bulunan Ortaköy $39^o\ 23'$ E boylamında yer alır.

Güneydoğusunda İncebel Dağları, Kuzeybatısında Akdağların uzantısı olan Karababa Dağı arasında, Kızılırmak Vadisi'nde yer alır.

Kuzeydoğusunda Akçakışla, Kuzeybatısında Kızılcaova, batısında Çatköy, Güneydoğusunda Ortatopaç, Doğusunda Karauz, Kaymak, Kuzeyinde Çiçekli Yurt, Batısında E.Hüyük, Sarıkaya, Güneybatısında Eski Yurt, Kuzeybatısında Sivrialan, Kuzeydoğusunda İlyas Hacı köyleri bulunmaktadır.

II. BÖLÜM ORTAKÖY ALEVİLERİ GEÇİŞ RİTÜELLERİ

2.1. DOĞUM

Geçiş dönemi ritüellerinin ilki olan doğumu, dünyanın her köşesinde olduğu gibi Anadolu insanı da hayatın mutlu bir başlangıcı olarak görmüştür. Dünyaya gözlerini açan her çocuk sadece annesini ve babasını değil bütün eş, dost ve akrabalarını da sevindirmiştir. Her doğum, ailenin sayısını arttırırken ailenin ve akrabaların gücüne de güç katmaktadır. Gücü artan akrabaların da dayanışmaları güçlenmektedir. Özellikle küçük topluluklar ve etnik gruplar nüfuslarının çokluğu nispetinde kendilerini güçlü ve güvende hissetmektedirler. Eskiden Anadolu'da yaşayan ailelerin, çok çocuk sahibi olmak istemeleri gücü ancak bu şekilde elde edecekleri inancından kaynaklanmaktaydı. Anadolu'da çocuğun "Ocağı tüttürmesi" ifadesi ailenin devamı için çocuğun ne kadar önemli olduğunu anlatması bakımından da önemlidir. Diğer bir yönden çocuk, kadının aile ve toplum içindeki yerini sağlamlaştırır. Çocuk sahibi olan baba geleceğe daha güvenle bakabilmekte, akraba çevresinde ise babanın saygınlığı artmaktadır. Çocuğu olmayan kadın ne kadar küçük görülüyorsa, çocuğu olmayan erkek de aynı şekilde toplumun yoğun baskısına maruz kalmaktadır. Kadına toplum karşısında bütün olma, babaya güven verme, akrabalara ise güç kazandırma ve hayatın başlangıcı olma özellikleri taşıması açısından doğum, herkes için büyük önem taşımaktadır.

Geçiş döneminin ilki olan doğum pek çok gelenek, görenek ve inanmaları bünyesinde barındırmaktadır.

2.1.1. Doğum Öncesi

2.1.1.1. Kısırlığı Giderme Gebe Kalma

Doğum öncesi uygulamaları kısırlığı giderme, hamile kalma, aşerme, hamilelik dönemi, kadının kaçındığı davranışlar çevresinde yoğunlaşan gelenek, görenek ve inanmalara yönelik uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumumuzda eskiden kusur çoğunlukla kadında aranmaktaydı. Çocuğun olmamasının tek sorumlusu olarak kadın gösterilmekteydi. Kısır kadın eksik olarak görülmekte, soysuz, zürriyetsiz olarak adlandırılmakta (K.K.1) ve böyle bir gelinin aileye katılması en korkulan durum olmaktaydı. Kısır kadın Tanrı'nın aileye verdiği bir felaket, hastalık olarak görülmekteydi (Tacemen, 1995: 127).

Kısır Kadın'a bakışın en güzel örneğini Dede Korkut Hikayeleri'nde görmekteyiz. Çocuğu olmayan Dirse Han, Bayındırhan'ın çadırında altına kara keçe konulup, kara otağa oturtularak ve kara koyun yahnisinden verilerek aşağılanır. Sebebini soran Dirsehan'a, bunun hanlar hanı Bayındırhan'ın bir emri olduğu söylenip, "oğlu kızı olmayana yüce Tanrı beddua etmiştir, biz de beddua ederiz" cevabı verilmiştir (Ergin, 1997: 78-79).

Çalışma yaptığımız yörede modern tıbbın yanı sıra, Ocaklara adak adama (horoz kesme) (K.K.2) bez bağlama, mum yakma gibi çarelere de başvurulmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen aileler Alaman köyündeki Cöğü Dede ve Sivrialan köyündeki Cöğü Baba türbelerini ziyarete giderler. Burada kurban keser, kesilen kurbanı köy halkına dağıtırlar (Kaya, 2003, Sivas, s. 93). Göker bu ziyaret yerine gelenlerin türbenin eşiğine çivi çakarak bir dilekte bulunduklarını, kısır kadınların ise hem çivi çakıp hem de burada bulunan topraktan yediklerini daha sonra da iki rekat namaz kıldıklarını ifade eder (Göker, 1998, Sivas, s.164). Cöğü Dede türbesinden sonra Ortaköy'e 5 km mesafedeki Sivrialan köyünde bulunan Cöğü Baba türbesi de çocuk isteyen kadınların ziyaret ettikleri yerlerden biridir. Cöğü'nün soyundan gelen birinin elinden okunmuş suyu içerek dileklerinin yerine geleceğine inanılır (Kaya, 2003, Sivas, s.94). Bu davranış şekilleri eski Türk kültürünün izlerini taşımaktadır. Ögel'in annesinin anlattığı Harput masalında, "Bir ak ihtiyarın veya dervişin kesip verdiği elmayı karı-koca; kabuklarını da

atları yiyor. Böylece karı-kocanın çocukları, atlarının da konuşan bir tayı doğuyor (Ögel, 2014 c.2, 6). Manas destanında da Manasın babası çocuğu olmayan karısından, elma ağacının dibinde oynamadığı için şikayet etmektedir (Ögel, 2014 c.2, 6). Kutsal ağaç ve kutsal ocaklardan medet umma araştırma sahasında da karşımıza çıkmaktadır.

Çocuğu olmayan kişiler ziyaret yerlerinden yardım umsalar da, buralar da kurban kesseler de bu davranışlara İslami bir usul katsalar da bunların temelinde eski Türk inançları vardır. Dede Korkut Hikayeleri'nde Dirse Han, Bayındır Han'ın şöleninde çocuğu olmadığı için Kara otağa oturtulmayı hazmedemez ve şöleni terk eder. Şölenden erken dönmesine hayret eden eşi sebebini sorar. Dirse Han uğradığı hakareti anlatınca eşi müteessir olarak Dirse Han'a Al çadırını kurdurmasını, attan, aygırdan, deveden ve koyundan kurbanlar kestirmesini, büyük bir davet vermesini; açları doyurup, çıplakları giydirip, borçluların borçlarını ödemesini, dargınları barıştırmasını; tepe gibi etler yığdırmasını, göl gibi kımız doldurmasını ve bütün bu hayırları işledikten sonra Gök Tanrı'dan hacet dilemesini ister ve ekler ola ki, yüce Tanrı bize bir oğul vere (Şapolyo, 1960: 50). Ögel eski Türk destanlarında doğum için en iyi atın kurban olarak kesilmesini Proto-Türk kültürünün izlerine bağlamaktadır (Ögel, 2014 c.2, 5). Şamanist inançlara göre ateş her şeyi temizlemektedir ve kötü ruhları kovmaktadır bu yüzden ocak kutsaldır. Bektaşiler ayin yaptıkları meydanda ateş yakarlar ve dergahlarına da "ocak" derler (Anadol, 2010: 133). Bütün bu eski Türk inanışları günümüzde İslami bir kimliğe bürünerek karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmaya katılan kaynak kişiler eğitimin yüksek olmasının, köy nüfusunun büyük bölümünün şehirlerde ikamet etmesinin ve bunun sonucu olarak da kısırlık tedavisinde modern tıbbın imkanlarından yararlanılması gerektiği bilincinin oluşmasında önemli rol oynadığını ifade etmişlerdir.

2.1.1.2. Gebelikten Korunma

Çalışma yaptığımız yöre insanı hamile kalmamak için modern yöntemleri kullandıklarını ifade etmektedir (K.K.3).

2.1.1.3. Hamilelik

Geleneksel aile yapımızda çocuk aileyi birleştiren bir çimento gibi görülmektedir. Çocuk aile ağacının meyvesidir. Ailenin ve soyun devamı çocuktur. Bu sebeple kadın hamile olduğunda çevresindeki insanların ilgisi de artmaktadır. Ancak bu ilgi günümüzde gebelik boyunca hamile kadını sanki bir hasta gibi görmeye meyillidir. Bunu modernleşme ve şehirleşme etkisi kabul etmek gerekir. Zira aynı yörede kırk, elli yıl önce hamile kadın doğumun yaklaşmasına rağmen eşiyle, tarlaya çalışmaya gitmektedir ve hatta tarlada doğum yapmaktadır (K.K.1). Aşık Veysel tarlada doğduğunu ifade eder (Aslanoğlu, 1967: s.10).

Günümüzde durum tersine dönmüştür. Araştırmanın yapıldığı sahada eskiden çocuğun cinsiyeti, hamile kadının karnının görünümüne, ya da ne yediğine bakılarak, çocuğun ana karnında oynaması veya geliş biçimi dikkate alınarak tahmin ediliyordu (K.K.3). Günümüzde ise; çocuğun cinsiyetiyle alakalı olarak geleneksel tahminlerden ziyade çağdaş tıp yöntemlerine müracaat edildiği görülmektedir (K.K.6).

Gebe kadın yediğine içtiğine dikkat etmeli, başkasına ait bir şeyi izinsiz yememeli çirkine, maymuna, ayıya bakmamalı, cesede bakmamalıdır. Kadın kocasına bakmalı ki çocuk babasına benzesin (K.K.6). Gebe kadın gül koklamalı, ayva, elma, yeşil erik, üzüm yemelidir. Böylece doğacak çocuğun güzel olacağına inanılır (K.K. 3).

Çalışma yaptığımız yörede gebe kadına, iki canlı, yüklü, gebe, karnı burnunda gibi adlar verilmektedir (K.K.3), (K.K.6). Çalışma yaptığımız yörede kadın hamileliğini eskiden annesine, kız kardeşine, söylerken günümüzde ise kadın hamileliğini ilk önce kocasına söylemektedir (K.K. 1), (K.K.6).

Kadının adet görmesinin gecikmesi, gebe kalmanın belirtisidir. Mide bulantısı, aşerme gibi belirtiler ise gebeliğin kesinleştiği anlamındadır (K.K.1), (K.K.3). Ancak günümüzde gebelik tahlilleri en güvenilir yol olarak görülmektedir.

2.1.1.4. Aşerme

Gebeliğin ilerleyen aylarında kadının ağzının tadının bozulması ve bazı yiyeceklere karşı duyduğu aşırı istek, çalışma yaptığımız yörede aş verme veya aşerme olarak adlandırılmaktadır.

Gebe kadın bazen öyle olmadık yiyecekler istemektedir ki çalışma yaptığımız yörede aşeren kadının kil yediğine dahi rastlanmaktadır.

Aşeren kadın çoğunlukla acı, ekşi ve baharatlı yiyeceklerden uzak tutulmaya çalışılmaktadır. Ekşi aşeren kadının kız çocuğu olacağı, tatlı aşeren kadının ise erkek çocuğu olacağı "ye ekşiyi olsun kızın, ye tatlıyı olsun oğlun" (K.K.3) tekerlemesiyle dile getirilir.

2.1.1.5. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları

Kadının hamile olmasının anlaşılmasından doğumuna kadar geçen süre, kadın için heyecanlı, sıkıntılı ve stresli bir süreçtir. Kadın karnında ailenin geleceğini taşımaktadır. Bu nedenle aile çocuğun sağlıklı olması için hamile kadını her yönden (oturması, kalkması, yemesi, içmesi vb.) kontrol altında tutar. Her davranışına müdahil olur. Çocuğun güzel olması için hamile kadın yönlendirilmektedir. Bunun için gebe kadının çiçeklere ağaçlara, yeşilliğe ve güzel olan şeylere bakması telkin edilir (K.K.6). Çocuk Ay'a ve Güneş'e bakarsa yüzünün Ay ve Güneş gibi parlak olacağına inanılır (K.K.3).

Güzel nesnelere ve varlıklara bakmanın anne karnındaki bebeği olumlu etkilediğine inanılırken; çirkine, sakata bakmanın ve kötü davranışlarda bulunmanın çocuğu olumsuz etkileyeceğine inanılmaktadır. Bu süreçte hamile kadına çirkin, sakat, topal, kör kimselere baktırılmaz. Bakarsa çocuğun onlara benzeyeceğine inanılır ve bundan korkulur (K.K.1), (K.K.3) Eğer gebe kadın hırsızlık yaparsa doğacak çocuğun da hırsızlık yapacağına inanılır (K.K.3). Bu inanışın kaynağı aşağıda anlatılan menkıbe olsa gerektir:

Galender Dede ile Gevher ananın tek oğlu Teslim Abdal, yedi yaşlarında iken; tulumla süt taşıyan komşuların tulumlarını şişle delip oradan süt içer. Komşular Galender "Dede" olduğu için başlarda bunu söylemezler. Bir süre sonra canlarına tak eder.

Toplanıp Galender Dede'ye giderler. Biraz sohbetten sonra "Dedemiz, sana bir şikayetimiz var" derler. "Buyurun" der Galender Dede. "Oğlunuz Teslim Abdal, bizler süt getirirken tulumlarımızı delip içiyor, biz bu durumdan rahatsızız." derler. Misafirler gittikten sonra Galender Dede: "Gevher ana gel bakayım. Bu çocuk neden böyle yapıyor, sende mi bir sıkıntı var bende mi?" der. Gevher ana biraz düşündükten sonra "Teslim Abdal'a hamileyken komşu kadın da hamileydi. Biz çarşıya giderken benden bir kilo nar almamı söyledi. Narı alıp gelirken yolda canım nar çekti. Elimdeki şişle narı delip biraz suyundan içtim." der. Galender Dede kalk o komşuya gidiyoruz" der. Kapıyı çalarlar komşu kapıyı açınca dizlerinin üzerine çökerler komşu şaşırıp: "Aman dedemiz, ne yapıyorsunuz?" der. Galender Dede her şeyi anlatır ve helallik ister. Komşu yüz bin kere helal olsun dedikten sonra dönerler. O günden sonra Teslim Abdal kimseye zarar vermez (K.K.3). Alevi – Bektaşi inanç yapısını ortaya koyması açısından buraya koyduğumuz bu menkıbe, hamilelikte dahi haramdan kaçınılması gerektiğini aksi takdirde doğacak çocukların topluma zarar vereceğini, uğursuz olacağını ifade etmek amacıyla anlatılıyor olsa gerektir. Daha yola girerken yapılan giriş töreninde (İkrar Ayn-ül- cem'i) Uyarıcısının önünde diz çöküp onun eteğine yapışmış olarak şu telkıyn'ı (öğütleri) alıyor : (……. Mürşidini Pir'in varisi ve gerçek baban, rehberini gerçek anan bil. Yalan söyleme. Haram yeme...) (Noyan, 1975, s.192).

2.1.1.6. Çocuğun Cinsiyeti

Ailelerin en çok merak ettikleri konulardan biri çocuğun cinsiyetidir. Geleneksel kültürümüz erkek çocuğu tercih etmiştir. Bu da hamile kadın üzerinde psikolojik bir baskı yapmaktadır. Toprağa bağımlı insan kendisine yardımcı aramaktadır. Bu yardımcı da doğacak erkek çocuktur. Avcı – toplayıcı insan da kendisine yardımcı olarak erkek çocuğu beklemiştir. Erkeğin fizikçe güçlü olması bu tercihlerde en önemli sebeptir. Doğumun zamanının gelmesine rağmen olmaması, sancının geç başlaması ve bu sancının bel bölgesinden gelmesi ve çocuğun sağ tarafta olması cinsiyetin erkek olacağının belirtisidir. Doğumun zamanında ve sancının çok şiddetli olması, sancının karından başlayarak dize kadar gelmesi, çocuğun sol tarafta olması, cinsiyetin kız olacağının bir işaretidir (K.K3), (K.K.6). Ancak günümüz koşullarında kadının iş hayatında yerini alması, çalışma yaptığımız yörede de etkisini göstermiş; sağlıklı olmak

şartıyla kız veya erkek çocuk olması önemli değil cevabını katılımcılar vermişlerdir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.6).

Çocuğun cinsiyeti hamile kadının karnının şekline bakılarak tahmin edilmekte, hamile kadının yediği yiyecekler veya rüya yorumları da cinsiyet belirleme tahminleri içinde yer almaktadır. Örneğin gebe kadın tatlı aşeriyorsa oğlu, ekşi aşeriyorsa kızı olacağına inanılır. (K.K.3), (K.K.6). Kadın gebeliği sırasında güzelleşirse oğlu, çirkinleşirse kızı olacağına inanılır. Ancak bugün cinsiyetin belirlenmesinde modern tıptan yararlanılmaktadır.

2.1.2. Doğum Sırası

2.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum

Geçmişte doğum; tecrübeli, yaşlı kadınlar tarafından yaptırılırdı. Bu kadınlara ebe adı verilirdi. Bugün Anadolu halk ağzında, yaşlı kadınlara ve ninelere "ebe" denmektedir. Günümüzde gerek ilçe merkezine ulaşımın kolay olması ve gerekse insanların sağlık konusunda daha bilinçlenmiş olması, insanların hastaneleri tercih etmelerinde önemli bir etken olmaktadır.

Doğum sadece anne, babayı değil hem kadının anne – babasını hem de kocanın anne – babasını sevince boğan bir hadisedir. Âdet ve inanmalar bu dönemde anne ve aileyi yönlendirmektedir. Bu dönemde gebe kadının ailesi onu yalnız bırakmaz, doğum öncesi düşük olmaması için kadına ağır işler yaptırılmaz, yemeklerin tuzu azaltılır tuzlu yiyeceklerin yenmesine izin verilmez. Doğum öncesi, gebe kadının doğumunun kolay olması için gezdirirler veya evi temizletirler. Kilitli sandıklar ve kapılar açılır (K.K.3), (K.K.6).

Doğum sırasında yapılan uygulamaların büyük çoğunluğu annenin daha kolay bir doğum yapmasına yönelik uygulamalardır. Örnek, kadının saç bağlarının çözülmesi, kilitli sandıkların, kapalı kapıların ve pencerelerin açılması kuşlara yem serpilmesi, daha önce kolay doğum yapan bir kadının, doğum yapacak kadının sırtını sıvazlaması, kadının sırta alınıp silkelenmesi, kadının bir çarşaf içine konularak sallanmasını kadının daha kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla yapılan uygulamalar olduğunu ifade

etmektedir. (Örnek, 1966: 63). Örnek, ayrıca bunların "Benzer işlemler benzer sonuçlar doğurur" ilkesine, yani taklit büyüsüne dayandığı görüşünü savunmaktadır (Örnek, 1966: 63). Doğumun zorluğunu gidermek için evdeki tüm kilitli ve kapalı yerlerin açılması uygulamasını Sibirya'dan Balkanlar'a kadar olan tüm Türk dünyasında görmekteyiz (Tacemen, 1995: 208). Yakutlar arasında doğumun kolay olacağı inancıyla, kiler, sandık ve evin kapıları hep açık bırakılmaktadır (İnan, 2000: 168). Kilitli ve kapalı yerlerin açılması uygulamasıyla doğum zorluğu bertaraf edilmek istenmektedir ki bunun kökeni Türk kültüründe yatmaktadır.

Kaynak kişiler eskiden doğumun çok zor olduğunu ifade etmişler. Hatta bazı kadınların tarlada kendi kendilerine doğum yaptıklarını belirtmişlerdir (K.K.1). Eskiden hamile kadın köy ebesi veya ebe kadın (tecrübeli yaşlı kadınlara bu ad veriliyor) tarafından muayene edilerek doğumun yaklaşıp yaklaşmadığı anlaşılmaya çalışılıyordu. Doğum yakın ise sıcak su, leğen, makas, ip ve çocuğun çamaşırları (zıbın) hazırlanıyordu. Doğum sancıları başlayan kadın oda içerisinde gezdiriliyor, bel ve karnı sıcak su ile ovalanıyordu. Odanın ortasına doğum yapacak kadın çömeltiliyor, ebe kadın önde başka bir kadın arkada duruyor, hamile kadın ebenin omuzlarından tutuyor, arkadaki kadın ise hamile kadının koltuklarından tutarak ona destek oluyor ve ebe kadın çocuğu tutarak doğumu gerçekleştiriyordu. Ebe kadın çocuğun eşini düşürdükten sonra göbeği iple bağlayıp, dört parmak ölçü koyarak makasla kesiyor, böylece doğum gerçekleştirilmiş oluyordu (K.K.3), (K.K.6).

Çalışma yaptığımız Ortaköy'de doğumun kolay olması için hamile kadınlara her gün yürüyüşler yaptırılmakta, kilo almamasına dikkat edilmekte tuzlu yiyeceklerden uzak tutulmaktadır. Çalışma yapılan sahada görülen doğumla ilgili gelenek ve görenekler Anadolu'nun pek çok yerindeki uygulamalarla benzerlik göstermektedir.

2.1.2.2. Çocuğun Göbeği ve Eşi

Gebe kadının yediği içtiği şeylerin çocuğun cinsiyetini etkilemesi, baktığı kişi ve hayvanların çocuğun fiziki durumunu etkilemesi inançları olduğu gibi çocuğun göbeği ve eşi ile de ilgili inançlar mevcuttur. Eski Türkler çocuğun eşini kutsal bir varlık olarak görmektedirler. Kaşgarlı Mahmut Divanü Lügat-it Türk adlı eserinde çocuğun eşine "Umay" adını vermektedir (Atalay, 1998: 123). Çocuğun gelecek kariyerini ve seçeceği

mesleği etkileyeceği inancıyla göbek gelişi güzel atılmaz. Bu inanca göre göbek okulun bahçesine atılırsa çocuğun iyi okuyacağına inanılır. Ahıra gömülürse hayvan sever olacağına inanılır. Suya atılırsa kısmetini dışarıda başka şehirlerde arayacağına inanılır. Çocuğun eşine çocuktan bir parça gözüyle bakılır. Bu bakış beraberinde çocuğun eşine saygıyı getirir. Bu saygı ise çocuğun eşinin temiz bir beze sarılarak gömülmesi olarak karşımıza çıkar (K.K.3), (K.K.6), (K.K.7).

Doğumu yaptıran ebe kadın çocuğun eşini çocuktan tarafa sıvazlar böylece çocuğun büyüyünce yiğit olacağı düşünülür (K.K3), (K.K.6).

Ebe kadın dört parmak boyunca göbek uzunluğunu hesap ederek beyaz bir iple bağlar. Bağladığı yerden dört parmak uzunluğunda göbeği temiz bir makasla keser (K.K.6). Günümüzde doğumlar hastanede gerçekleşmektedir bu sebeple çocuğun eşiyle ilgili geleneksel pratikler tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Çocuğun göbeğiyle ilgili adet ve inanmalar ise günümüzde hala canlılığını devam ettirmektedir.

2.1.2.3. Çocuğun Göbeği ile İlgili İnanışlar

Göbek bağı çocuk ve çocuğun geleceği ile arasında bir bağ olarak görüldüğü için gelişi güzel bir yere gömülmez veya atılmaz. Yöre halkı okul bahçesini, avluyu, eşiğin altını, mekan olarak seçmektedir (K.K.3), (K.K.6).

Anadolu'da çocuğun göbek bağı ile ilgili uygulamalar cami avlusuna, cami duvarına, cami bahçesine gömülmesi, saklanması, Kur' an arasına konması, sandığın içine konması, evin duvarına, bahçesine, avlusuna, eşiğin altına saklanması, süpürgeye bağlanması, tarlaya gömülmesi, ocak başına gömülmesi gibi uygulamalar görülmektedir (Örnek, 1979: 107 – 108). Anadolu'da bazı köylerde çocuğun rahat uyuduğu inancıyla göbek bağı beşiğe bağlanır (Selçuk, 2012: 102).

2.1.3. Doğum Sonrası

2.1.3.1. Lohusalık

Çalışma yapılan yörede yeni doğum yapan, henüz yataktan kalkmamış olan kadına nohusa veya loğsa denmektedir (K.K3). Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yeni doğum yapmış kadına, loğusa, lahsa, emzikli, loğsa kırklı gibi adlar verilmektedir (Taş, 2002: 484).

Loğusalık süresi içinde kadının doğaüstü güçlerin etkisinde olduğu inancı yaygındır. "Kırklı kadının ve çocuğun kırk gün mezarı açıktır" (K.K.6) söylencesi bu inanışla ilgili olsa gerektir.

Doğum yapmış kadın, kırkı çıkıncaya kadar kötü durumlara karşı savunmasızdır. Bu sebeple aile lohusayı yalnız bırakmamaktadır. Doğumdan sonra soğuk yiyecek ve içecekler loğusaya bir hafta boyunca verilmemektedir. Bunun yerine doğum sonrası yağ, bal karıştırılarak bulamaç yapılır ve anneye yedirilir. Anne sütü bir bebek için çok önemlidir. Bundan dolayı annenin yediklerine ve içtiklerine dikkat etmesi gerekmektedir. Bu nedenle anne acı ve ekşi yiyecekler yemez. Yörede sütün bol olması için bal ve kaymak karıştırılarak yedirilir. Ayrıca dut kurusu kaynatılır ve suyu içirilir. Bu suyun annenin sütünü artıracağına inanılır. Taze sebzenin de sütü artıracağına inanılır (K.K.3), (K.K.6). Ayrıca ciğer kavurmasının da sütü artırdığına inanılmaktadır (K.K.3). Annenin doğum esnasında kan kaybettiği için zayıflaması bunun giderilmesi için de tatlı türünden yiyeceklerin verilmesine özen gösterilmektedir (K.K3). Yozgat'ın Bozhöyük ilçesinde lohusanın höllüğe yatırıldıktan bir süre sonra, sütü çabuk insin diye başına sıcak su dökülmektedir (Cingöz Santur, 1996: 334).

2.1.3.2. Ad Verme, Adı Belirleyen Etmenler

Ad verme hususunda Anadolu'da eski milli geleneklerin bir çokları muhafaza edilmiş olmakla beraber İslami etkiler altında da kalmışlardır (Ülkütaşır, 1976: 369).

Çalışma yaptığımız sahada çocuğa doğumdan 24 saat sonra veya üç gün içinde ad konur. Çocuğa ad, halen ailenin büyüğü / ocak dedesi tarafından verilmekle birlikte

şehirleşmenin de etkisiyle çocuğun ebeveyni tarafından da verilmektedir. Çocuğun ilk duyacağı sesin Ezan sesi olması için kulağına yavaşça ezan okunmak suretiyle ad konur. Bu ad çocuğun hakiki adıdır. Araştırmanın yapıldığı sahada caminin olması kulağa ezan okunması geleneğinin Sünni etki olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Çalışma yaptığımız yörede doğan çocuklara peygamber, Ehli Beyt adlarının yanı sıra öz Türkçe adlarda konmaktadır. Çocuğa asıl adı verilmeden önce doğum yaptıran ebe tarafından göbek adı konulmaktadır. Genellikle erkek çocuğa: Ali, Musa, Haydar, Hasan,. Kızlara ise: Fatma, Fadime, Elif gibi Alevi – Bektaşi geleneğinde önemli şahsiyetlerin isimleri göbek adı olarak verilir. Göbek adı olarak bu isimleri koymanın amacı, insanın ahrette göbek ismiyle çağrılacak olmasıdır. Ayrıca ad verilmeden göbek kesilmediğine göre, göbek adı çocuğun ilk aldığı addır. Eskiden erkek çocuklara daha çok Ali, Hasan, Hüseyin, Musa, Haydar, Kamber, Yusuf, Mehmet, Halil, İbrahim, Süleyman, Sadık, Veysel, Mustafa, Kalender, Dursun, Garip, Nazım, Kemal, Durmuş, Satılmış adları sıkça verilmiştir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.4). Yine eskiden kız çocuklarına: Yeter, Zöhre, Gülizar, Fatma, Nergiz, Sanem, Teslime, Kıymet, Alev, Sultan, Halise, Fatik, Temey, Gülay, Zeliha, Ümmügülsüm, Satı, Menekşe, Feriza, Gıyafe, Birsen, Nergis, adları sıkça verilmiştir(K.K.3), (K.K.4), (K.K.6). Araştırma yaptığımız sahada tespit edebildiğimiz bu isimler 40 yaş ve üstünde bulunan kişilere verilen isimler olarak karşımıza çıkar. Günümüzde doğan çocuklara yukarıda zikredilen bazı isimlere ilaveten (Ali, Musa, Kemal, Mehmet, Haydar, Nazım, Elif, Fatma, vb…) Özgür, Barış, Deniz, Ulaş, Mahir, Devrim, Can, Cem, Arda, Berkcan, Ufuk, Umut, Taylan, Berke, Emre adları verildiği gözlemlenmiştir. Özellikle Deniz, Barış, Devrim, Özgür, Ulaş, Mahir gibi adlar sol ideolojilerin etkisiyle çocuklara verilen adlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız çocuklara Sevilay, Sıla, İnci, İdil, Nilüfer, Tülay, Selen gibi isimler de verilmektedir. Kırk yaş ve üzerindekilerde karşımıza sıkça çıkan Dursun, Durmuş, Durdu, adları çocuğu olup yaşamayan veya çocuk düşüren ailelerin en son doğan çocuklarına kız veya erkek olma durumuna göre bu adlardan birini seçip verirlerdi. Yeter adı ise çok çocuğu olan bir ailenin artık fazla çocuk istemediğini ifade etmek amacıyla son doğan çocuğa verilirdi (K.K.3), (K.K.4), (K.K.5), (K.K.6).

Çocuğu olmayan aileler ocaklara gider oraya adak adarlar, dilekler dilerler, adak adayan aile çocuk doğmadan çocuğunu ocağa adar. Bu çocuklara “ adaklı “ çocuklar adı verilir.

Çocuk doğduktan sonra yaşına girmeden, ocağa gidilerek adak yerine getirilir; çocuk ocağa satılmış olduğu için yaşayacağına inanılır işte bu ocağın dileği yerine getirmesi bir himmet olarak kabul edilir ve erkek çocuk ise "Satılmış", kız çocuk ise "Satı" adı verilir(K.K.5), (K.K.6). Önceleri köydeki dedelerin veya cem için gelen dedelerin adlarının çocuklara sıkça verildiği görülürken günümüzde bu uygulama ortadan kalkmıştır (K.K.4), (K.K.5), (K.K.6).

Ad verme pratiği Cuma günü tercih edilerek yapılır. Ad dede tarafından törenle verilir. Aile büyüğü/ ocak dedesi çocuğu eline alırken üç defa "Maşallah, Fetebarekallah-ü ahsenül – halikin" der. Kur'an-ı Kerim'den İbrahim suresinin 39. Âyetini okur. Daha sonra çocuğun sağ kulağına adını üç defa söyler. Sonra yine sağ kulağına ezan okur. Sol kulağına da kamet getirir. Fazladan "Eşhedüenne Muhammeden resulullah" sonra iki defa de "Eşhedüenne Emir ül-mü'minin Aliyyen veliyullah" der. "Bu çocuk iyi olsun, temiz insan olsun!" duası ile törene son verilir (K.K.2), (K.K.5).

2.1.3.3. Al Karısı ve Albastı (Hastalığı)

İnan, lohusalara tasallut eden kötü ruhun, Çin Seddi'nden Akdeniz kıyılarına, Buz Denizi'nden Hind'e kadar yayılmış Türk folklor ve hurafelerinde Al Karısı, albastı, albis, almis adları ile yer aldığını ifade etmektedir (İnan, 1976: 169). Çalışma yaptığımız sahada doğum yapan kadına ve çocuğa musallat olan bu varlığa "Al karısı" denmektedir (K.K.3), (K.K.6).

Al Karısı, köpek, keçi, kedi, oğlak, buzağı, tilki, kuş, cadı şekillerinde görülmektedir. Ama en çok cadı kadın şeklinde kendini göstermektedir (Turan, 1992: 77). Yozgat'ta Al karısı lohusa kadınlara, çocuklara ve atlara musallat olan korkunç bir yaratıktır (Öztelli, 1966: 426). Al karısı korkunç bir yaratıktır. İri yarı bir kadındır, parmakları uzun ve iğne gibidir, tırnakları uzun ve korkunçtur, bu tırnaklar lohusa kadının ciğerini çıkarmak için uzamıştır; memeleri oldukça büyüktür ve memelerini omzunun iki tarafına atar; uzun boylu, uzun siyah ve çok kirli saçlıdır, saçı başı dağınıktır; cinler gibi ayakları ters olur; vücudu çok yağlı olduğu için tutmak imkansızdır ve bu yüzden onu yakalayamazsın, tutamazsın elinden kayarak kurtulur (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.6). Çalışma yapılan sahada, Al karısının yakalanabilmesi halinde her işin ona yaptırılabileceğine, onun elinin bereketli olduğuna ve yakalayan kişiyi çok zengin

edeceğine inanılmaktadır (K.K.3), (K.K.5), (K.K.6). Bayır- Bucak Türkmenlerinde, lohusanın yastığına firkete (çatal iğne) takılır, yastığın altına bıçak ve ekmek konulur, Kur'an- ı Kerim okunur, odaya kadın ayakkabısı ve erkek kıyafetleri bırakılır (Yeşil, 2014: 101-102).

Bu kötü ruha karşı lohusayı ve çocuğu korumak için bir takım uygulamalara başvurulmaktadır. Al karısına karşı çocuğu korumak için lohusanın yastığına veya yorganına çengelli iğne (firkete) takılır (K.K.3). Demirin koruyuculuğundan faydalanma isteği, eski Türklerdeki demir-demirci-şaman ilişkisinden izler taşır (Roux, 2001: 82). Ayrıca odaya soğan asılır ve kullanılmamış süpürge konulur (K.K.3). Ayrıca lohusanın bulunduğu odada al renkli bez ve su bulundurulur (K.K.6). Al karısına ait uygulamalar geçmişe göre oldukça azalmış ancak yine de devam etmektedir. Al basmasına uğramamak için bazı tedbirlere başvurulur. Göker Şarkışla'nın Kadılı köyünde evde kocası olmayan loğusa kadını alın basacağını bunu engellemek için kadının başına kırmızı bir bezin bağlandığını, uyurken üzerine kocasının gömleğini veya ceketini örttüğünü yanına demir aldığını, yorganına da iğne soktuğunu ve mümkünse yanında da aileden bir erkeğin kaldığını belirtir (Göker, 1998, Sivas, s.52).

İlk kırk gün anne ve bebek yalnız bırakılmaz (K.K.1), (K.K.3), (K.K.6). Bebeğin beşiği kırmızı bir bezle örtülür böylece Al karısının o odaya girmesinin engelleneceği düşüncesi hakimdir (K.K.6). Bebeğin beşiğinin başucunu makas, iğne, bıçak, ayrıca annenin yastığına veya yorganına iğne, yastığın altına bıçak konulur (K.K.3). Çocuğun başının altına tuz konur (K.K.6).

2.1.3.4. Kırk Basması

Anadolu'da henüz kırk gününü tamamlamamış çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde yaşadığı hastalıklarına ve ileri aylardaki gelişim eksikliğine "kırk basması" adı verilmektedir.

Kırk günlük dönem içerisinde eğer gerekli önlemler alınmazsa loğusa ve kırklı çocuğa, bir takım doğaüstü canlıların zarar vereceği inancı yaygındır (K.K.3). Bu nedenle kırklı kadın cenazeye gitmez, ölüye bakmaz; sürekli çocuğu ölen kadın, kırklı çocuğu ziyarete

gidemez, lohusanın evinden dışarıya ateş verilmez ve onun evine dışarıdan da ateş getirilmez (K.K.6).

Loğusa kadın ve kırklı çocukların birbiriyle karşılaştırılmamasına dikkat edilir. Eğer bu çocuklar yan yana getirilirse kırk basması olacağına inanılır (K.K.2), (K.K.3), (K.K.6). Karşılaşan bu çocuklara kırk değmemesi için iğne değiş tokuşu yapılır (K.K.6, K.K.7). Ayrıca çocuğun gelişmemesi kırk basmasına bağlanır (K.K.3). Ancak günümüzde eğitiminde etkisiyle bu inanç neredeyse kaybolmuştur.

2.1.3.5. Kırklama(Kırk Çıkarma, Kırk Uçurma)

Anadolu'da yaygın pratiklerden biri de kırklamadır. Doğumdan kırk gün sonra çocuğu ve anneyi arındırmak, topluma iştiraklerini sağlamak, hastalık ve kötü gözlerden, uğursuzluklardan korunmak maksadıyla uygulanan ritüele "Kırklama" (Erk, 1976, 101) denmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse kırklama bir arınma ritüelidir. Bir inanca göre kırk günlük süre içerisinde kişinin işlediği günahlar geçersizdir, kırkıncı günden itibaren işlenen günahlar geçerli olur (Erk, 1976: 106). Lohusanın ve çocuğun kırklanmasıyla günahlarından arındırılıp, temiz olarak dünya hayatına tekrar katılmaları sağlanmış olur. Ayrıca bu pratikten sonra annenin ve çocuğun üzerinden ölüm tehlikesinin de kalktığına inanılır (Tacemen, 1995: 292).

Çalışma yaptığımız sahada, çocuğun doğumunun kırkıncı günün bitiminde kırk birinci günde çocuk kırklanır. Çocuğun kırklanması için oval ve temiz kırk adet taş toplanır. Toplanan bu taşların suyu güçlendirdiğine inanılır. Bütün bunlardan arınmak için suyun tek başına gücü yeterli olmaz. Altın temizliğin, saflığın sağlanması için suya konmalıdır. Bu nedenle toplanan bu oval taşlarla birlikte bebeğin annesinin yüzüğü de bebeği yıkamak amacıyla hazırlanan su dolu kazana atılır. Çocuğa boy abdesti aldırılır daha sonra kevgir (süzgeç) veya halbur (kalbur) yardımıyla çocuğun başına yavaş yavaş besmeleyle su dökülür. Bu uygulamayı yapan kişi, suyu çocuğun başından dökerken aynı zamanda " Ağrın, sızın bu sularla gitsin" ifadelerini üç defa tekrar eder. Kazanın dibinde kalan taşlar ve annenin yüzüğü suyla beraber kevgire dökülür ve kevgirde kalır. Çocuğun yıkandığı su bir leğenin içinde toplanır. Toplanan bu su daha sonra sokağa içindeki taşlarla birlikte serpilir. Böylece kötü kişilerin nazarından çocuk korunmuş olur. Kırklamanın yapıldığı günün ertesi, bu kırkın uçurulması için bebek ve anne bir

yere misafirliğe veya çocuğu doğurtturan ebeye giderler. Böylece çocuğun kırkı uçurulmuş olur (K.K.3), (K.K.6).

2.1.3.6. İlk Diş, İlk Tırnak

Çocuğun fiziksel gelişiminin en önemli belirtilerinden birisi diş çıkarmadır. Bu olay ailede büyük bir sevincin doğmasına sebep olur. Çocuğun ilk dişinin çıkmasından bir, iki gün sonra dişin sağlam ve kolay çıkması için “buğday” kaynatılır. Bu pişen buğdaya araştırma yapılan sahada “diş hediği” denmektedir (K.K.1), (K.K.3). Artun diş hediği pratiğinin kökenini Hz. Muhammed’in ilk dişini çıkardığında, annesinin hedik kaynattığına dayandırır (Artun, 2001: 29). Bütün Türk dünyasında yaygın olarak uygulanan bu pratiğin Orta Asya’daki bilinen adı “Diş Toyu”dur (Tacemen, 1995, 309).

Tarladan gelen, elenmiş buğday, nohut ve üzümle kaynatılır. Buğdayın aşurelik buğday olmamasına dikkat edilir. Zira aşurelik buğday dağılır. Tarladan gelen ham buğday ise tane tane kalır. Buğdayın kaynatıldıktan sonra tane tane kalabilmesinden dolayı diş çağrışımı yapmış olmalıdır. Çocuğun dişlerinin çabuk çıkması ve inci gibi tane tane olması inancıyla “diş hediği” verilmiş olabilir.

Diş hediği kaynatıldıktan sonra köylülere dağıtılır. Köylüler ise kendilerine gönderilen hedik tabaklarını geri verirken boş vermez, tabağın içine töre olarak para, yumurta şeker gibi nesneler koyarlar (K.K3), (K.K.6). Çocuğun başından henüz çıkmamış dişi kadar buğday tanesi serpilir. (Eğer bebeğin bir dişi çıktıysa 31 tane buğday serpilir) (K.K.3) (K.K.8). Çocuğun başından bu buğday tanelerinin serpilmesinin sebebi dişleri buğday taneleri gibi bereketli olsundur (K.K.6). Çocuğun ağzından çıkan bu dişler yavrularının dişlerinin olması için ineğin altına, koyunların ağılına veya ürünün bereketli olması için harman yerine ya da ekili tarlaya atılır (K.K3), (K.K.6).

Çocuğun ilklerinden birisi de bebeğin tırnağının kesilmesidir. Eskiden çocuğun tırnağı yaştan önce kesilirse çocuğun hırsız olacağına inanılırdı (K.K.6). Ancak günümüzde bu uygulama şehir hayatının ve modernleşmenin sonucu neredeyse kaldırılmıştır (K.K.1).

2.1.3.7. Sünnet

Sünnet olacak çocuğa kirve olmak demek çocuğun manevi babası olmak demektir (K.K.2). Kirvelik bir nevi sanal akrabalıktır. Kirve kucağında tuttuğu çocuğa ölünceye kadar hediyeler gönderir. Çocuk kirveye babası gibi davranır (K.K.2), (K.K.4). Çocuk büyüdüğü zaman kirvesinin ve musahibin kızıyla evlenemez. Çünkü bunlara bacı gözüyle bakılır. Ancak yedi kuşak sonra evlilik bağı kurulabilir (K.K.1).

Çocuğun ailesi sünnete karar verince kirveliği kabul eden kişi yapılacak bütün masrafları üstlenir (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4).

Sünnet işlemi başlayınca kirve bir sandalyeye oturur, sünnet olacak çocuğu önüne alır ve kollarını sımsıkı tutar. Kirve çocuğu bu şekilde tutarken sünneti yapan kişi de sünnet işlemini gerçekleştirir. Kirve çocuğu tutarken haliyle sünnet olan çocuğun kanı kirvenin üzerine damlar. Damlayan bu kan kirve ve çocuk arasında manevi bir bağ kurulmasına neden olur. Kurulan bu bağ hem kirvenin hem de çocuğun hayatı boyunca kopmadan devam eder. Kirve, artık çocuğun bir nevi ikinci babası rolündedir (K.K.1).

Çocuklarını sünnet ettirecek anne ve baba, çocuklarının kirveliğini yapmasını istedikleri kişiyi önce kendi aralarında belirlerler (K.K4). Kirvenin belirlenmesinin ardından sünnet olacak çocuğu da yanlarına alarak seçtikleri kişinin evine giderler ve ona kirvelik teklifinde bulunurlar (K.K.5). Kirvelik teklifi sunulan kişi, bu teklifi kabul etmek zorundadır. Kendisinin bu işe layık görülmesi kirve için onur verici bir durumdur. Bu sebeple kişi kendisine yapılan teklifi büyük bir mutlulukla kabul eder. Herhangi bir sebepten dolayı kendisine yapılan kirvelik teklifini kabul etmeyen / edemeyen kişi bütün köy tarafından ayıplanır (K.K.1), (K.K.5).

Sünnet olacak çocuk ve anne-babası, kirvenin evine giderler. Burada çocuğun annesi-babası ve kirve birlikte sünnet gününü tayin ederler. Sünnet tarihinin belirlenmesinin ardından davetiyeleri bastırıp, dağıtırlar. Sünnet günü davetliler sünnetin yapılacağı yere toplanırlar, sazlar çalınır, halaylar çekilir, yenilir, bolca içki içilir, sabaha kadar eğlenilir (K.K.4). İkinci günün sabahı uygun bir yerde, bir evde bütün davetliler toplanır. Sünnet edilecek çocuk kirvenin kucağına verilir (K.K.2).

Sünneti yapacak kişi sünnetçi diye adlandırılır sünnetçiler eskiden gezgin Abdallar olurdu (K.K.2), (K.K.7). Sünnetçi üç defa: "Adem aleyhisselam dünyaya geldi oldu zürriyet, Hakk'a kul, peygambere ümmet. Halil İbrahim'den kaldı bu adet, herkese oldu farz ile sünnet. Her kim Muhammed'i severse, Muhammed'e versin Salavat! Der (K.K.2). Oradakiler yüksek sesle salavat verir: "Allahümme salli âlâ seyyidinen Muhammed ve âlâ Ali Seyyidinen Muhammed". Salavat verildikten sonra sünnetçi kirvenin kucağındaki çocuğu sünnet eder. Çocuk daha önceden hazırlanan yatağına götürülür. Kirve çocuğa vermek üzere getirdiği hediyeleri verir (K.K.2). Kirve görevini tamamlayıp ayrılırken çocuğun babası kirveye onun çocuğa verdiği armağanlardan fazlasını vererek kirveyi evine yolcu eder (K.K.2), (K.K.3).Sünnet törenine katılan diğer davetliler sünnet düğününe gelirken, maddi durumlarına göre sünnet evine yardım maksadıyla bulgur, yağ, un, şeker, koyun, keçi ve koç gibi hediyeler getirirler. Bu davetliler evlerine gidecekleri zaman düğün sahibi tarafından getirdikleri hediyelere göre gömlek, iç çamaşırı, çorap, havlu ve mendil gibi hediyeler verilerek uğurlanırlar. Otuz kırk yıl öncesine kadar uygulanan bu adet günümüzde yerini sünnet olan çocuğa çeyrek altın ve para takmaya bırakmıştır (K.K.2).

Sünnet işleminin bitmesinin ardından "Muhammed'in kalburu" diye adlandırılan bir tepsinin üstüne bir bez atılır ve orta yere konulur. Başta kirve ve çocuğun yakınları olmak üzere törene katılan herkes gönüllerinden koptuğu miktarda bu tepsiye para atarlar. Toplanan bu para, orada bulunan Dede'ye, sünnetçiye ve düğünde hizmet edenlere dağıtılır. Ayrıca düğün sahibi sünnetçiye ücretini vererek onun razılığını alır. (K.K.1).

Geçmişte büyük bir özenle yapılan bu uygulamalar günümüzde şehirleşmenin etkisiyle değişime uğramıştır. Günümüzde sünnet düğünleri salonlarda yapılmaktadır (K.K.3). Sünnetin hastanede yapılmasından dolayı sünnet düğünden en az bir hafta önce yapılır (K.K.2). Hediye olarak da sünnet olan çocuğa takı veya para takılır. Dede sünnet duasını şu şekilde yapar:

Sünnet Duası:

Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber Bismi Şah Allah Allah, Erin erliğine, halkın birliğine, küffarın kötülüğüne, inancımızın yüceliğine, soyumuzun başarısına, aşk ile diyelim " Allah Allah Allah"

Eli kan, kılıcı kan, sinesi üryan, ciğeri püryan, Kerbela Şehidi İmam Hüseyin demine, devranına, aşk ile şevk ile diyelim " Allah Allah Allah"

Öncesi gaza, sonrası gaza, inayeti Hüda, kuvveti enbiya, resulü Kibriya, Muhammed'el Mustafa, Aliyel Murteza demine diyelim " Allah Allah Allah"

Cümle gaziler, üçler, beşler, yediler, on iki imamlar, on dört masum paklar, on yedi kemer bestler , kırklar aşkına gülbang ı Muhammed, nuru nebi, keremi Ali pirimiz hünkar Hacı Bektaş Veli. Erenler, Evliyalar, veliler, nebiler yüzü suyu hürmetine gerçekler demine hü! Mümine Ya Ali " Allah Allah Allah"

Sünnet olan bu yavrumuz sağlıklı olsun. Ehli Beyt inancıyla beslenip yurdumuza ve tüm insanlık alemine yararlı bir insan olsun (K.K.2),(K.K.3), (K.K.6).

2.1.3.8. Nazar

Anadolu'da nazar inancı oldukça yaygındır. "Nazar", "Nazar değmesi" "göz değme" "göze gelme" "dile gelme" gibi adlar verilen (Tezcan, 1997: 151) nazar inancına, keskin bakışın sebep olduğuna inanılmaktadır. Nazar yalnızca insanlara değil hayvanlara ve diğer başka nesnelere de zarar verebilmektedir.

Yeni doğum yapan kadınlar ve doğan çocuklar, nazarı kuvvetli olduğu düşünülen insanlardan uzak tutulmakta ve bu insanların nazarlarından korunmaları için birçok çareye başvurulmaktadır.

Çocuğun omzuna kuru iğde dalından yapılan nazarlık veya mavi renkli nazar boncuğu iliştirilir (K.K.3). Ayrıca bu uygulama beşiğe de yapılır. Çocuğun omzuna nazar boncuğunun takılması uygulamasına Nevşehir, Artvin, Azerbaycan ve Gagauzlar'da da görülmektedir (Sevindik, 1996: 235; Balıkçı, 1999: 10).

Nazardan kurtulma pratikleri daha çok İslami pratiklerin ve İslam öncesi uygulamaların birlikteliği ile yapılır. Suya niyaz edilip boy abdesti alınır 7 Felak, 7 Nas okunur kelam suresinin son üç ayeti okunur. Ayrıca Ehli Ocak olanın eli ile kurşun döktürülür (K.K.1), (K.K.6). Okunan su çocuğa içirilir (K.K.3). Nazardan korunma pratiği olarak üzerlik otunun tohumlarından örülmüş eşyalar evlere asılır, çörek otu, iğde dalından

küçük bir parça, bir baş sarımsak mavi bir beze dikilir ve çocuğun elbisesine asılır. Ayrıca üzerlik otu yakılarak evde gezdirilir, tütsünün nazarı engelleyeceğine inanılır, dedenin okuduğu tuz yenir yine dedenin okuduğu su içilir (K.K.3), (K.K.5), (K.K.6). Bütün bu uygulamaların yanı sıra bir de eğer eve ay hali gören veya başka bir hastalık taşıyan bir kadının gelmesi durumuna karşı kapının dış eşiğine demir konulur. Böylece o kadından gelebilecek nazar değmesi ve diğer rahatsızlıkların bu demire döküleceğine inanılır (K.K.3), (K.K.6).

2.2. EVLENME

Evlilik iki farklı cinsin belirli kuralları uygulayarak bir araya gelmesi, aile kurmasıdır. İnsanın doğasında karşı cinsle yaşamak, onunla var olmak vardır. Bu var oluş aynı zamanda neslin devamına da yardımcı olur. Sosyal bir varlık olan insan, bu sosyalliğini evlilikle dolayısıyla aileyle başlatır. Aileyle sosyalleşen insan kabile-aşiret gibi küçük birliklerden başlayarak şehirlere uzanan sosyalleşme öyküsünü başlatır. Eski çağlardan beri evlilik önemsenmiştir. Neslin tanımı ve aidiyet için evlilik önemsenmiş “evlilik dışı” doğan çocuklar toplumlarından dışlanmışlardır. Evlilik babalık ve analığın bir nevi onayıdır. Evlilik, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için gerekli olan kararlı bir temeli oluşturacak kültür kalıplarıdır (Erdentuğ, 1991: 319).

Evlilik aynı zamanda yeni akrabalığın da tesisini sağlaması açısından önemlidir. Bu sebeple eski uygarlıklar evlilik yoluyla başka devletlerle akrabalık ve güç ilişkisi tesis etmişlerdir. Eski Türklerde Çin sarayından kız alma geleneği Anadolu coğrafyasına gelince de devam etmiş hem Selçuklu sultanları hem de Osmanlı sultanları komşu ülkelerin hanedanlarından kız alarak güçlerini ve etki alanlarını genişletme yolu olarak evliliği seçmişlerdir.

Evlilik Türklerde kutsanmıştır. İslamiyet öncesi de İslamiyet sonrası da evlilik kutsal olarak görülmüştür. Dilimizde görülen “ev bark sahibi olmak” deyiminde kullanılan “bark” kelimesinin anlamı, Orhun Kitabesinde “mabet, ibadet edilecek yer” anlamında kullanılmaktadır (Gökalp, 1995:255). Türk hayatında evlilik ve onun meyvesi olan çocuk sahibi olmak oldukça önemlidir. Ev bark sahibi olan insanın ibadet edebileceği yeri vardır. Yani evlilik kurumu, insanın ruhuyla bağlanabileceği bir yerdir. Doğal

olarak yaşantımıza, hareketlerimize yön veren inançlarımızın rolü burada da devam etmektedir (Kalafat, 1995:101).

Çalışma yaptığımız sahada, ocak kurmak olarak da adlandırılan evlilik oldukça önemsenmekte ve belirli yaşa gelen gençlerin evlenmeleri istenmektedir.

2.2.1. Evlenme Biçimleri

Kırk yıl kadar önce evlenecek kişinin evlenmesine aileleri karar vermekteydi (K.K.2). Hatta evlenilecek kişinin seçimi dahi ailelerin iradesi dahilinde idi. Evlenme kararının alınmasında kızların etkisi olmamıştır. Ancak evliliğin kabulü konusunda kızların tercihlerine saygı gösterilmiştir (K.K.6).

Anadolu'da değişik evlenme biçimlerine rastlanmaktadır. Kız kaçırma, zorla kaçırma (Akman, 2002:3). Tercihli evlilik geleneği (Tezcan, 1997:207) şeklinde görülmektedir.

Çalışma yapılan yörede eskiden evlilikler genellikle beşik kertmesi veya görücü usulüne göre yapılmaktaydı. Akraba evliliklerine de sık rastlanmaktaydı. Yörede, amcaoğlu ile kızı veya dayıoğlu ile kızı halaoğlu ile kızı, teyze oğlu ile kızı arasındaki akraba evlilikleri tercih edilmekteydi (KK3), (KK5).

Ancak günümüzde gençlerin istekleri göz önünde bulundurulmakta ona göre evlilikler yapılmaktadır. Beşik kertmesi uygulaması tamamen ortadan kalkmıştır. Tercihli evlilik geleneği ağırlıkta olmakla beraber yine de akraba evliliklerine az da olsa rastlanmaktadır. Yine yörede kaçarak evlenmelere de rastlanmaktadır. Kalafat Dağıstan'da sıkça rastlanan kız kaçırmaya "kız çalmak" dendiğini söylemektedir (Kalafat, 1998a:70). Araştırma sahasında kız kaçırmak adı verilmektedir. Musahip çocukları kardeş sayılır ve evlenemezler.

Musahiplik; terim anlamıyla yol kardeşliği, hal kardeşliği anlamına gelmektedir. Musahiplik, Alevilerin iki aile arasında kurdukları dayanışma kurumudur. Öyle ki bazı Alevi topluluklarında "İkrar verme" (yola girme)'nin ön koşuludur (Bal, 98/8: 41). Musahiplik, dünya ve ahret kardeşliği olması hasebiyle musahip olan aileler, mallarını ortak olarak kullanabilirler. Musahipliğin temelini "kanı kanımdan, canı canımdan, teni tenimden ve ruhu ruhumdan" (K.K.1) ilkesi oluşturur. Bu ilkeler ise musahipliği Eski

Türklerde yaygın olan kan kardeşliğinden daha ileri bir boyuta taşıyarak musahip olan ailelerin çocukları ve torunları yedi göbeğe kadar birbirleriyle evlenemezler hükmünü doğurur. Bugün Kazak Türkleri akraba evliliği yapmamakta, yedi göbek uzaklaşma şartı aramaktadır.

2.2.2. Evlilik Çağı – Yaşı

Günümüzde gençler evlenme isteklerini ailelerine çok rahatlıkla iletebilmektedirler. Ancak eskiden bu istekler aynı rahatlıkta iletilemiyordu. Bunun için ilginç yöntemler deniyorlardı: Evlenmek isteğini samimi bir arkadaşına söyler, arkadaşı da onun bu isteğini anne ve babasına iletirdi, sevdiği kızın evinin önünde veya yakınlarında dolaşır, aynanın karşısından ayrılmaz, evlenmek isteyen genç sinirli davranışlar gösterir, evde küskünlük varmış gibi davranışlarda bulunur, eve geç gelir, asi davranışlar sergiler ya da pilava kaşığı batırarak (K.K.2) anne babaya evlenmek istediği mesajını verirdi.

Çankırı'da erkek çocuklar evlenme isteklerini göstermek için eve geç gelirler, sabahleyin geç kalkarlar, yemekleri beğenmezler her şeye bir kusur bulurlar, bunlarla da anlatamazlarsa dertlerini annelerinin ayakkabısını nal çivisiyle eşiğe çakarlar (Koşay, 1944: 2).

Evlenmek isteyen genç kızlar ise:Her zaman dalgın olur pencere önünden ayrılmazlar, genellikle yemeği ocakta unutur yanmasına neden olurlar, aynanın karşısında çok zaman geçirirler, dilek ağacına bez bağlarlar, bulaşık yıkarken tabak ve bardak kırarlar, çeyiz yapmaya hız verirler (K.K.3), (K.K.6).

Çalışma yaptığımız yörede evlenme yaşı eğitim düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Ancak geçmişte evlenme yaşı kızlar için 14, erkekler için 15 idi. Medeni kanuna göre bu evliliklerin geçerli olması mümkün değildi. Hukuken gerçekleşmeyen evlilikler dede nikahıyla yapılıyordu. Bu nikahı Sünni köylerden farklı olarak "Dede" kıyıyordu.

Yaptığımız çalışmada evlilik yaşı kızlar için 18 – 20 arasında olurken erkeklerde 18-25 yaş arasında olmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe evlilik yaşı da yükselmektedir.

2.2.3. Evlilik Aşamaları

2.2.3.1. Eş Seçimi

Eş seçimi birkaç şekilde karşımıza çıkar:

Eskiden evlenecek olan kız ve erkek adayların görüşleri alınmadan, mutlak olarak kız ve erkek aileleri arasında evliliğe karar verilirdi (K.K.5).

Günümüzde ise; evlenecek olan kız ve erkek adayların görüşü alınır ve aileler karşılıklı olarak bu görüş doğrultusunda evliliği kararlaştırır (K.K.3).

Bir başka yol; evlenecek olan kız ve erkek adaylar eş seçimini kendileri yaparlar, evlilik kararı konusunda da ailelerin onayını alırlar (K.K.3).

Bazen evlenecek olan kız ve erkek aday ailelerin onayını almadan evlilik kararını kendileri de verirler, ancak bu durum hoş karşılanmaz yine de usulen de olsa ailelere bilgi verilmesi gereklidir (K.K.2), (K.K.3).

Eş seçiminde oldukça dikkat edilen bir başka husus da seçilen eş adayının Alevi olması şartıdır. Özellikle bayanların buna dikkat etmelerine özen gösterilir (K.K.4). Çalışma yapılan sahada Sünni gelin alan ailelerin varlığı tespit edilmiştir.

Evlilik kararı ve eş seçimi konusunda adayların kendi kararlarından ziyade, ailelerinin kararlarının daha çok etkili olduğu görülmektedir. Ancak evlenmek isteyen erkek adayların eşi olacak bayanı seçebilme özgürlüğü geçmişe göre günümüzde gittikçe çoğalmaktadır.

Eş seçimi aile biçimlerine göre de değişiklik göstermektedir. Ailenin eş seçiminde büyük tesiri vardır. Geleneksel geniş aileler sadece sosyal bir yapı değil aynı zamanda tarımsal bir yapıdır da. Bu tür ailelerde evlilik karı – koca ilişkisiyle sınırlı kalmayıp geleneksel geniş aileyle gelinin bütünleşmesi de olmalıdır. Bu sebeple evlilik anne – babanın düzenlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel geniş ailelerin zamanla çeşitli sebeplerden dolayı yerini çekirdek ailelere bırakmasıyla eş seçiminde ailenin etkisi de azalmıştır. Eş seçiminde soy, ahlâk, güzellik, sağlık ve beceriklilik aranan

vasıflardır. Bu vasıflara Sivas Divriği ve Ankara – Polatlı ilçesi Kuşçu köyünde de rastlanmaktadır (Çelik, 1987: 31). Türk kültüründe bayanlarda; soya, kuvvete ve güzel ahlâka dikkat edilmektedir (Şimşek, 2003: 14).

Aileler evlatlarına eş ararken aynı zamanda evlerine de yeni bir fert aramaktadırlar. Aileye katılacak yeni kişinin aileye uyumlu olması, ahlâklı olması ve çalışkan olması ailenin sağlığı açısından önemlidir. Bu nitelikleri taşımayan birisinin aileye katılması aile için bir felaket anlamına gelmektedir.

Dede Korkut kadınları tasnif eder ve iyi bir kadının özelliklerini şöyle sıralar: "Karılar dört türlüdür: Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersen bayağıdır. Ozan evin dayağı odur ki yabandan eve bir misafir gelse,kocası evde olmasa, o onu yedirir içirir, ağırlar azizler gönderir. O Ayişe, Fatıma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin. (Ergin, 1971: 5). Çalışmanın yapıldığı sahada evlenilecek kadının geleceği aileyi düşüreceği durum "Avrat var âbat eder; avrat var berbât eder."sözü ile ifadesini bulur (K.K.2).

2.2.3.2. Görücülük – Dünürcülük – Kız İsteme

Evlenecek kız ve erkeklerin birbirlerini görerek ve tanıyarak evlenmeleri Sünni köylerde ayıp telakki edilmektedir. Geleneksel anlayış evlilik öncesi ilişkileri ahlâka aykırı bulmaktadır. Bu sebeple evlilik öncesi arkadaşlıklar Sünni köylerde mümkün olmamaktadır. Ancak Şarkışla Ortaköy Alevilerinde kadın erkek arasındaki ilişkilerde kaç – göç olmadığı için gençler birbirleriyle evlilik öncesi tanışabilmekte ve uzun bir zaman arkadaşlık dönemi geçirebilmektedirler. Uzun bir konuşma döneminden sonra da evlendikleri gözlenmektedir. Burada kız ve erkek çocukların eşit olarak görülmelerinin etkisi büyüktür. Bu nedenle hem kız hem de erkeğin razılığı önemlidir. Erkeğin ve kızın razılığının olmadığı zorla evlendirmeler "düşkünlük" sayılmaktadır. Anne ve babanın onayı da alınarak evlilik gerçekleşir.

Gençlerin evlenmeye karar vermelerinin ardından yapılması gerekli ilk iş kızı aile büyüklerinden erkana göre istemektir. Oğlan tarafı ve kız tarafı ortak bir kararla gün tespit ederler. Oğlanın aile büyüğü, yakın akrabaları ve köyde sayılan birkaç kişiyle kız evine giderler. Kız evinin büyükleri de bu toplantıda hazır bulunur (K.K3), (K.K4)

Akyüz, oğlan evinden kız evine “lokum, şerbet şekeri, kahve, sigara” gibi misafir ağırlayıcı hediyelerin Yozgat yöresinde yollandığını belirtir (Akyüz, 1976: 14).Dünürcüler birbirlerine hal, hatır sorduktan sonra, oğlanın aile büyüğü veya kız isteme erkanına vakıf biri, talip örf ve adetlerine uygun olarak “Yüce Tanrı’nın emri ve Peygamber’in kavli Yol Erkan’ımız ve İmam Cafer Buyruğu ve iki gencimizin arzusu üzere” diyerek kızı ailesinden ister (K.K.5).

Çalışma yapılan yörede kızın aile reisi topluluğun huzurunda “ Sözümüz sizde, Allah oğlumuzu ve kızımızı mesut etsin.” diyerek kzı verdiklerini açıklarlar. Kız, gelen misafirlerin ellerini öper ve onlara kahve ikramında bulunur. Kırk yıl öncesine kadar başlık parası söz konusuyken günümüzde başlık parası kaldırılmıştır (K.K.4).

İleriki günlerde erkek tarafı kız evine giderek nişan tarihini belirler. Her iki tarafın da uygun gördüğü bir gün tespit edilerek kız tarafının hediyeleri alınır ve kızın bohçası yapılır (K.K.2), (K.K.3).

2.2.3.3. Söz Kesimi

Kız isteme merasimi her iki tarafın olumlu görüş beyanının ardından gerçekleşir. Bir hafta sonra şerbet içilir (K.K.4). Şerbete gelirken bir bohça içerisinde kız için elbiselikler getirilir. Şerbeti damadın en yakın arkadaşı getirir. Şerbet gelince kız tarafı tepsinin içine hediyeler koyar. Şerbet içileceği sırada kız ve erkek ayrı ayrı odalarda oturmaktadır. Davul çalınır, halaylar çekilir (K.K.7). Şerbet dağıtılmadan önce “Allah’ın emri” alınır. Evlenecek erkeğin babası “Evvel Allah’ın emri üzerine, Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V) Efendimizin kavli üzerine, İmam Hasan ve İmam Hüseyin Efendilerimizin meşrebi üzerine, Cafer-i Sadık Hazretlerinin mezhebi üzerine, içinde bulunduğumuz cemaatin şahadeti üzerine kızınızı, oğlumuza istemeye geldik. Verdin mi? diye üç defa sorar. Kızın babası da üç defa “verdim” der. Daha sonra kızın babası “Bu ikrardan dönmeyeceğine yer gök şahit olsun mu? Oturan cemaat şahit olsun mu?” der. Sonra erkek tarafına üç defa “kızı alıp helalliğine kabul ettin mi? diye sorulur. Alınan olumlu cevap üzerine “Ağız tatlılığına el – fatiha denir ve böylelikle Allah’ın emri alınmış olur (K.K.2).

Çalışmanın yapıldığı sahada ”başlık parası” uzun yıllar önce kaldırılmıştır. Bu sebeple “başlık parası” üzerinde durulmaz. Kıza takılacak altın ve diğer eşyalar konuşulur bir karara bağlanır. Bu altın ve eşyalar kızın düğünü için yardım olarak görülmektedir. “Başlık” diye adlandırılan uygulama Anadolu’nun kimi yerlerinde “ağırlık” veya “kalın”; kimi yerlerde de “süt hakkı” veya “ana yolluğu” diye adlandırılır (Erdentuğ, 1976: 94).

Başlık geleneği Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar olan coğrafya da yaşayan Türkler arasında varlığını sürdürmüştür (Turan, 1992: 13).

Araştırma sahasında düğün öncesi erkek ve kız tarafının ne alacakları, nişanda alınacaklar, nişanda ve düğünde takılacak takılar, kıza verilecek çeyiz kararlaştırılır.

Söz kesiminde veya nişanda bazı bölgelerde nişan – nikah arasında en önemlisi düğünden önce maddi konular üzerinde durulmaktadır. Bundan dolayı kız ailesine ne kadar ağırlık (başlık), ziynet eşyası (takı) verileceği, nişan altını, oğlan evine düşecek masraflar, kıza ne çeyiz verileceği konuşulur (Erdentuğ, 1976: 93).

2.2.3.4. Nişan – Nişanlılık

Evlenme isteğinin olumlu cevaplanmasıyla topluma ilan edilmek maksadıyla yapılan törene nişan adı verilir. Nişan nikah değildir. Nikahla, düğün öncesi bir tür akitleşmedir. Aynı zamanda nişan, evlenecek çiftin birbirlerini daha iyi tanıyabilmeleri, eksikliklerini gidermeleri, öğrenim durumunun devam etmesi veya askerlik durumu gibi bir takım evliliği engelleyici durumların halledilmesi için ayrılan zamandır. Sözün kesilmesinin hemen ardından nikah yapılmaz söz ile nikah arasındaki süreç “nişanlılık” sürecidir.

Ergin, Dede Korkut hikâyelerinde “Pay Piçen kızı Banı Çiçek küçük düğünü yaptı büyük düğününe mühlet koydu” denilerek nişan törenine “Küçük düğün” adı verildiğini söylemektedir (Ergin, 1971, 75).

Nişan töreni için erkek evi tarafından, kız evine kazanlarla yemek getirilir veya erkek tarafı, kız tarafına koyun, bulgur, pirinç gibi yiyecek maddeleri gönderir (K.K.2). Kız tarafı da köye özgü yemekler, ekmekler pişirip misafirlere ikram eder (K.K.2). Yemekten sonra şeker, leblebi ikram edilir Kızın babası da kapı kapı dolaşarak

komşularını ve akrabalarını nişana davet eder. Dedenin okuduğu duadan sonra yemek yenir. Kıza alınan ve bohçaya konan hediyeler verilir ve gelin kız bu bohçada bulunan nişan elbisesini giyinerek nişan yapılan yere gelir. Dede veya aile büyüklerinden birisi yüzükleri takar. Büyüklerin ellerinin öpülmesinin ardından bir tepsiyle davetlilerden kızın töresi toplanır, akrabaların ve davetli misafirlerin kıza taktıkları bu töreye "takıntı" adı verilir (K.K.8). Takıntının toplanmasıyla nişan töreni sona erer.

Türkiye'nin yaşadığı kültürel değişim süreci çalışma yaptığımız bu köyü de etkilemiş nişanlar daha çok şehir merkezlerindeki salonlarda yapılmaya başlanmıştır. Salonlardaki nişanlar yemekli ve yemeksiz olmak üzere tercihe bırakılmıştır (K.K.7).

Salonlarda yapılan nişanın masrafları (salon kirasının verilmesi, davetlere verilen ikramlar vb.) daha çok kız tarafına, düğün masrafları ise oğlan tarafına aittir (K.K.4).

Nişanda hem kız hem de erkek tarafı öncelik yakın akrabalar ve yakın arkadaşlar olmak üzere tanıdıklarını davet ederler (K.K.2).

Salonlarda yapılan nişan törenlerinde gelin ve damat, kendilerine bir tepsi içinde getirilen şerbeti içerler. Daha sonra nişan merasimine geçilir. Dede veya her iki ailenin de saygı duyacağı biri günün anlamına binaen bir konuşma yapar. Daha sonra takı merasimine geçilir (K.K.2). Oğlan ve kız evinin takıları takılır. Takılar genellikle altın ve para olur (K.K.4). Takı merasiminden sonra nişanlanan çiftler büyüklerin ellerini öperler. Nişan töreninde kadın ve erkekler aynı ortamı paylaşırlar ve birlikte eğlenirler.

Nişanlılık süresi ailelerin durumuyla yakın alakalıdır. Oğlan evinin nişandan dönmesi ya da araştırma sahasındaki tabiriyle "nişan atması" durumunda kıza takılan takılar oğlan tarafına iade edilmemekte, kız tarafının nişandan dönmesi durumunda ise takılar oğlan tarafına iade edilmektedir (KK4).

2.2.3.5. Düğün Hazırlıkları

Çalışma yapılan sahada düğün öncesi oğlan tarafı düğün için gerekli hazırlıkları yapar. Düğün esnasında gerekli olabilecek ihtiyaçları belirler, kız tarafına verilmesi gereken başlık parası ve elbiseliklerin temini oğlan tarafının en önemli hazırlığıdır. Ancak

günümüzde başlık artık kaldırılmıştır (K.K.5). Kız tarafı ise düğün öncesi kızın çeyizine vereceği eşyaları temin etmeye çalışır.

Bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra düğün tarihinin tespiti için oğlan ve kız tarafı bir araya gelerek tarihi birlikte kararlaştırırlar. Düğün gününün tespitinin ardından yakın akraba ve komşulara düğünden bir hafta önce şeker, havlu, gömlek gibi şeyler dağıtılır. Bunlara okuntu (okuyuntu) adı verilir (K.K.2), (K.K.3), (K.K.8). Okuntu bir nevi davetiye şeklidir ve düğünün olacağı bildirmek amacıyla uygulanır. Düğüne davet edilen akrabalar ve komşular maddi imkanlarına göre düğün evine tereyağı, bulgur, şeker, çay gibi çeşitli gıda maddeleri götürerek düğün sahibinin bu masraflı organizasyonuna bir çeşit katkıda bulunurlar (K.K.3), (K.K.4). Bu bakımdan düğünler aynı zamanda bir sosyal yardımlaşma organizasyonu olarak da kabul edilebilir.

Oğlan tarafı, düğünden bir hafta önce gelin kızın ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla kızın evine gider ve gelin kızı, annesini ve kızın teyzesi, halası gibi yakın bir akrabasını da alarak alışverişe çıkarlar. Düğünden önce gelin kızın annesi için araştırma yapılan sahada "süt hakkı" olarak adlandırılan bir uygulama mevcuttur. Süt hakkı için kızın annesine çoğunlukla elbise alınmakla birlikte, kızın annesinin istediği başka bir eşya veya takı da alınabilmektedir. Bundan başka "kardeş, bacı, amca, dayı, hakkı" adı verilen bir uygulamaya da rastlanmaktadır. Kızın amcasına, dayısına genellikle takım elbise, kız kardeşine ise "bacı yüzüğü" adı verilen bir yüzük alınmaktadır (K.K.2), (K.K.3).

Düğünden birkaç gün önce erkek tarafı kız evine bir elçi gönderir. Oğlan evi adına gelen bu elçi herhangi bir olumsuzluğun olup olmadığını kız tarafına sorar. Herhangi bir problem yoksa davetiyeler, bu iş için görevlendirilmiş kişiler tarafından akraba ve komşulara dağıtılarak düğün günü duyurulur.

Düğün gününe kadar gelin olacak kız, yakın akrabaları ve yakın ilişkide bulundukları komşuları tarafından yemeğe davet edilir. Yemeğe davet edilen evlerde ev sahibinin maddi durumunun elverdiği ölçüde gelin olacak kıza çamaşır, elbiselik, kumaş, yazma, çorap, havlu, gibi çeşitli hediyeler verilir (K.K.5).

Düğün tarihine yakın bir zamanda, köyde bir cenaze olmuşsa düğün sahibi cenaze evine gider ve aile fertlerinden düğün için müsaade alır. Bu müsaade alındıktan sonra düğün başlar (K.K3), (K.K.6).

Çalışmanın yapıldığı köyde "okuntu" dağıtan kişiye "okuyucu" denilmektedir. Okuntu olarak havlu, çorap, sabun, yazma, gömlek yakınlık derecesine göre de elbiselik dağıtılmaktadır (K.K.1), (K.K.3), (K.K.5). Günümüzde az da olsa bu uygulamaya rastlanmakla beraber, bu uygulamanın yerini daha çok davetiyeler almıştır. Boyraz okuntu geleneğinin, zaman içerisinde şartların değişmesiyle yerini düğün davetiyelerine bırakmasındaki en etkili amilin, okuntunun düğün sahibine oldukça pahalıya mal olmasına bağlamaktadır (Boyraz, 2009: 90).

Düğün günü yaklaşırken oğlan evindeki hummalı çalışmada artarak devam eder. Düğün sahibi düğünde görev alacak kişileri belirler, düğünde kullanılacak malzemeler temin edilir. Eğer düğün köyde yapılacaksa komşuların da desteğiyle bir hafta önceden ekmekler yapılmaya başlanır. Düğünün yapılacağı alan hazırlanır. Köyden tabak, kaşık, çatal, sandalye toplanır. Davulcular tutulur.

Burada en önemli olan şey düğün yemeğinin hazırlanmasıdır. Köyün en becerikli hanımları ocağın başına geçer. Ayrıca bulaşıkları yıkayacak hanımlarda görevlendirilir. Düğün yemeği önemlidir. Düğün yemeğinin davetliler tarafından beğenilmemesi veya davetlilerin yemeğin yeterli olmaması sonucu aç kalması düğün sahibi için onur kırıcıdır ve ayıplanacak bir durumdur (K.K.1).

Eski Türklerdeki düğün yemeğine gösterilen özen burada da karşımıza çıkmaktadır. Açların doyurulup, çıplakların giydirilip gönüllerin alınmış olması ve ağzı dualıların duasıyla düğün kutsanmış olmaktadır (Şimşek, 2003: 20).

Gökalp, "toy"ların en büyüğünün, düğün toyu olarak yapıldığını belirtir (Gökalp, 1995: 226).

2.2.4. Düğün

Düğün, Anadolu'da bütün köy halkının katıldığı sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkar. Söz ve nişandan sonra en fazla katılım düğünde olur. Halkın büyük çoğunluğunun

katılımıyla iki gencin hayatlarını birleştirmeleri onaylanmış olur. Düğüne çağrı okuntu ile yapılır. Çalışma yapılan sahada düğün aynı zamanda sosyal yardımlaşmanın da yapıldığı törenlerdir. Bu törenin başlangıcından sonlanmasına kadar köylüler düğün evine maddi ve manevi destek olurlar. Gerek düğün hazırlıklarında, düğün yemeğinin yapılması ve misafirlere sunulmasında, gerekse çeyizin sunulması ve oluşturulmasında yakın akraba ve komşulara kadar herkes kendine bir rol biçer.

Düğünler eskiden bir hafta kadar sürebilirken (K.K.1) bugün üç gün içerisinde tamamlanmaktadır. Yine düğünler eskiden Mayıs – Haziran'da yapılırken (K.K.1), (K.K.2), (K.K.4) günümüzde daha çok yaz aylarında yapılmaktadır. Bunun sebebi köyün dışarıya göç vermesi bunun doğal sonucu olarak da dışarıdaki insanların tatillerini veya izinlerinin bu aylara denk gelmesidir. Ayrıca yurt dışındaki akrabaların da yaz aylarında izinlerini köylerinde kullanmaları düğün tarihlerinin bu aylara göre belirlenmesinde önemli bir faktördür. Düğünün herkesin katılabileceği bir zamanda yapılmaya çalışılması toplumun düğüne verdiği önemi de göstermektedir. İnsanlar bayramlarda nasıl bir araya gelmek için bütün imkanlarını seferber ediyorlarsa, düğünlerde de aynı durumla karşılaşırız. Bu yönüyle düğünler bir bayram gibi algılanmaktadır.

Düğünle bir ocak kurulur. Kurulan bu ocak ev bark sahibi olmak şeklinde ifade edilir. Orhun kitabelerinde bark ibadethane –mabet anlamındadır. Mabet kelimesinde kutsiyet vardır. Hakan türbelerinin yanında bir mabet yapılır ve orada kurbanlar kesilir. Ev de kutsal bir yer (mabet) olduğundan "bark" adını almaktadır (Gökalp, 1995: 255). Gökalp'in açıklamasına uygun bir diğer kelime de "ocak" kelimesidir. Özellikle çalışma alanımızdaki köyde ocak kelimesine kutsal alanlar için ve kutsal soy içinde kullanıldığına şahit olduk. Ocak'ta kurban kesme geleneği halen devam etmektedir. Çocuğu olmayan insanların bu ocaklara giderek kurban kestikleri ve dua ettikleri görülmektedir. Ocak kelimesi, Alevilerde dinsel hizmetleri gören dedelerin aileleri ve bu aileler çevresinde oluşan organizasyonu ifade etmektedir (Yaman, 2012: 230). Görüldüğü üzere "ocak" kavramında da bir kutsiyet vardır. Bu kutsiyet aynı zamanda aileyi ifade etmek için de kullanılır. Aile de kutsaldır. Bu kutsal birlikteliğin oluşması da en geniş katılım ile ve bayram tadında kutlanmalıdır.

Düğün sahibi düğünden önce yakın akrabalarını evine toplar, düğün günü kararlaştırılır. Düğün kahyası, bayraktar, yiğitbaşı belirlenir. Güvey (damat)'in kimde oturacağı kararlaştırılır. Böylece düğün sahibi gerekli hazırlıklara başlamış olur (K.K.2). Eskiden düğünde içilmek üzere üzüm alınıp şarap yapılırdı. Daha sonra bu adet kalktı (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3). Ancak düğünlerde bol miktarda içki tüketilmektedir.

Akrabalık derecesine göre herkesin okuntusu hazırlanır. Bayrak kalkmadan önce koyun kesilir, yemekler yapılır (K.K.6).

2.2.4.1. Bayrak Dikme – Bayrak Kaldırma

Düğün bayrağı kaldırma geleneğine Anadolu'nun hemen her yerinde rastlanır. Bayrak evin damına dikilerek o evde düğünün başladığını herkese ilan eder. Sözlü geleneğimizin yanı sıra halkımızın günlük yaşantısında da bayrak önemli bir yer tutar. Okullara ve askeri birliklerde göklerde olan bayrak, düğünlerimizde de düğün evinin simgesi olarak göklerdedir (Bozyiğit, 1987: 69-70). Bayrak bağımsızlığın ve egemenliğin simgesiyken, düğün alayında bayrağın olması yeni kurulacak "Ocak"la, yeni bir egemenlik alanı mesajı vermektedir (Kalafat, 1998b: 80).

Bir yandan davetliler yemeklerini yerken diğer yandan gençler bayrağı kaldırır. Böylece düğün başlamış olur (K.K.2). Bayrak direğinin tepesine bir elma ile horozun kuyruk tüyü yerleştirilir ve yüksek bir yere dikilir.

Bayrak direğine yerleştirilen çeşitli meyvelere Anadolu'nun pek çok yerinde rastlanmaktadır. Islahiye ilçesi, Tokat-Niksar, Aydın'daki Varsak düğünleri ve Yörük düğünleri örnek verilebilir (Ekici, 1996: 70, Bozyiğit, 1987: 75; Gökbel, 1998: 101; Koşay, 1944: 86).

Bayrağın kaldırılmasıyla düğün başlamış olur. Düğün kahyası, bayraktar, yiğitbaşı, görevlerinin başındadır. Bayrağın kaldırılmasıyla davul – zurna da vurmaya başlar. Davulun sesi düğünün başladığının da göstergesidir. Bu sesi duyan köy halkı da düğün evine toplanmaya başlar.

Bayraktar bayrağı çekip gençleri bayrağın altına salavat vermeye çağırır (K.K.2), (K.K.4).

Bayraktarın salavatı şöyledir:

-"Bayraktar bayrağını kaldır, yönünü Kabe'ye döndür. Oradan bir salavat gönder. Verelim Muhammed'e salavat, sellalleyh" diyerek seymenleri (gençleri) bayrağın altına toplar. Düğün alayı bu şekilde köyün içinde yürümeye başlar (K.K.4).

Topluluk halay çeke çeke köyü içinde gezer ve güveyin (damat) yıkanacağı yere doğru giderler (K.K.4), (K.K.5).

Güvey içerde yıkanırken gençler dışarıda halay çekerek eğlenirler. Güvey yıkandıktan sonra yeni elbiselerini giyer, omzuna işlemeli atkısını alır. Salavat verilerek ata bindirilir. Güvey atın üzerinde sağdıcı arkasında yine halay çeke çeke köy dolaşılır ve güveyin oturacağı eve gelinir. Salavatla güvey attan indirilir. Odanın üst köşesinde serilen bir döşeğe (yer yatağına) oturtulur. Bu döşeğe başkası oturamaz. Bu döşek "peygamber döşeği" dir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3).

Köy gezilirken gençler içki içerler. Güvey odasında kahveci misafirlere kahve ikram eder. Kahve içenler bahşişi ile birlikte fincanı kahveciye verir (K.K.2), (K.K.4), (K.K.5).

Bayrağın kalktığı gün köy halkı düğün evine hayırlı olsuna gelirler. Düğün sahibi misafirlerini en güzel şekilde ağırlamak zorundadır. Keyven (aşçı kadın) gelen misafirlere yemek verir. Kahveci de kahve pişirerek misafirlere ikram eder (K.K.2).

Düğünün ikinci günü köyde yağ toplamak için iki kadın, iki erkek görevlendirilir. Ellerinde bir helke (kova) ve bir heybe bulunur. Heybenin içinde üzüm, şeker, ceviz gibi şeyler konulur. Köyde evler gezilirken okuyucular bunları vererek "okuyuntu" olarak bahşiş alınır. Okuyucu geldiğinde ev sahibi niçin gelindiğini anlar heybeden verilen üzüm, şeker, cevize karşılık bir kaşık yağ alınır. Böylece bütün köy dolaşılıp yağ toplanır. Okuyucular samimi oldukları bir evde oğmaç yapar ve yerler (K.K.3), (K.K.5). Daha sonra toplanan yağ düğün evine teslim edilir. Bu adet daha sonra ayıp sayılarak kaldırılmıştır (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4).

Ayrıca oğlan evinden salıkçıyla kız evine bazı hediyeler gönderilir. Bu hediyeler genellikle heybe içinde üzüm, şeker, içki ve canlı bir hayvan (genellikle koyun – keçi) dır. Salıkçının esas görevi kız evine düğüncünün geleceğini bildirmektir (K.K.1), (K.K.3), (K.K.5).

Salıkçı düğünün en çilekeş görevlisidir. Kız evine varınca kız evindekiler ona ağır işler yaptırırlar. Odun kırdırılır, su getirttirilir. Ayrıca salıkçıya oyun oynattırılır, suyun içine bastırılır ve kağnı tekerine bağlanıp yokuş aşağı bırakılır (K.K.2). Bugün bu eziyetler terk edilmiştir. Ancak yine de küçük şakalar yapılabilmektedir. Bütün ezalara cefalara dayanacak nitelikteki insanlar salıkçı olarak seçilirler.

Çalışma yaptığımız köyde düğünler üç gün sürmektedir. Birinci gün bayrak kalkar, güvey yıkanır. İkinci gün yengeler ayarlanır, yenilir, içilir, üçüncü gün kız evine gidilir, güreş düzenlenir (Bugün bu adet terk edilmiştir.) bayrak iner ve düğün biter.

2.2.4.2. Kınacı Gitme

Kına tarih boyunca Türkler arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Kökenleri pagan inanışlara kadar dayanan kına Anadolu'da ve tüm Türk dünyasında bir düğün ritüeli olarak uygulanmaktadır. Ayrıca Anadolu'da kurbanlık hayvana ve askere gidecek gençlere de kına yakılmaktadır. Türk halk kültüründe kına sahipliğin simgesi olarak karşımıza çıkar. Kalafat, kına yakılan gelinin damada, koçun Allah'a, Mehmetçiğin orduya adandığını belirtmiştir (Kalafat, 1996: 27).

Çalışma yapılan sahada kına gecesi düğünün ikinci gününün akşamı oğlan evinden gelen kınacıların gelmesiyle başlar. Davul ve zurna eşliğinde çoğunluğu kadınlardan oluşan konvoy, düğün kahyası öncülüğünde kız evine hareket eder. Daha önceden salıkçıyla gönderilen koyun kesilir. Düğün kahyası bir görevliye kovayla şarap getirtir. Bu şarap ikramı gençler içindir (K.K.7).

Kına gecesi, gelinin baba evinde geçireceği son gecedir. Hem mutlu, hem de hüzünlü bir gecedir. Kınacı giden bayanların üzerlerinde üç peş entarileri vardır. Üzerinde çeşitli renkte, döşleri ve kol ağızları işlemeli salta vardır. Ayaklarında yünden yapılmış çoraplar, ayaklarının altında kabara çakılı Sivas yemenisi vardır. Başlarında fese benzeyen bir başlık vardır. Fesin etrafında paralar dizilidir. Başlık düşmemesi için bir iple çene altına bağlanır. Başlarının üstünde ve boyun kısmında çeşitli örtüler sallanacak şekilde bağlanır. Kınacılar davul – zurna eşliğinde bayraktar en önde gençler bayrağın altına çağırır (K.K.2), (K.K.4) Düğün alayı halay çeke çeke köyü dolaşır ve kız evine gelir (K.K.3), (K.K.4).

Konvoyun önü kız tarafının gençleri tarafından kesilir. Kız başı, bayraktara soru sormaya başlar:

“Nereden gelip nereye gidersiniz?”
Bayraktar cevap verir:
Hazırlardan gelip, Hızırlara gideriz.
Kız Başı:
Hazırlar kim, Hızırlar kim?
Bayraktar:
Hazırlar biz, Hızırlar siz.
Kız başı:
“Bu dünyanın adı ne?
Öbür dünyanın tadı ne?
Bayraktar:
Bu dünyanın adı bilmez
Öbür dünyanın tadı gelmez.
Kız başı:
Yer altında yeşil cami, imamının adı ne?
Bayraktar:
Yer altında yeşil cami, imamının adı Muhammed Allah, Allah, illallah.

Sorulan bu muamma sorulara bayraktarın verdiği cevaplar doğru olursa kız tarafı onları itirazsız kabul eder. Eğer bilemezse “yolla yoldayız, cezamıza razıyız” derler. Oğlan ve kız tarafının bayraktarları bir araya gelerek sarılırlar ve oğlan evi böylece kabul edilmiş olur (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4). Kız evinin Kız Başı tarafından kabul edilen oğlan evinin kınacıları yerlerini alırlar. Mumlar bir tepsinin içine dizilir ve mumlar yakılır. Bu arada gelini çıkarırlar, kınayı yöneten kadın gelini sandalyenin etrafında “peygamber canına verelim Muhammed’e Salavat” diyerek üç defa döndürür ve sandalyeye oturtur. Gelin oturduktan sonra kınayı yöneten kadın orada hazır bulunanlara “Gelin kavim – akrabalar, gelinin kınasını yakacağız hep beraber yakalım” der. Oradakiler hep beraber “Allah hayırlı uğurlu etsin” derler (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4).

Gelinin başının etrafında altınlı gümüşlü beşlikler sıra sıra dizilmiştir. Gelinin başı al bir örtü ile örtülmüştür. Gelinin etrafını saran genç kızlar bu örtünün bir ucundan tutarlar ve kız başı övülür. Kız başı övülürken çalışma yapılan köyde aşağıdaki kına türküsü söylenir:

Gıcılar kavak gıcılar
Kavak değil oduncular
İşte geldi kınacılar
Şurda bir kızanlar gelmiş

Bizim yaylalar oluklular
Akar sülüklü balıklar
Yağarnısı mor belikli
Şurda bir kızanlar gelmiş

Bizim yaylalar otlu olur
Sütü kaymağı tatlı olur
Bizde garip kıymetli olur
İşte koyup gidiyorum

Gidiyorum, gidiyorum
Sılamı terk ediyorum
Atladı geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı

Büyük evin yakışığı
İşte koyup gidiyorum
Gidiyorum, gidiyorum
Evimi terk ediyorum.

Atladı geçti dereyi
Pek derin oydun yareyi
Büyük evin küçük kızı
Sende mi giydin alları

Kız baban şaha vardı mı
Alın yeşilin aldı mı
Eksiğin tamam oldu mu
Kız anam kınan kutlu olsun
Kız anam ağzın tatlı olsun

Gardaş ardından yeteyim
Kolum boynundan atayım
Bu gececik de yatayım
İşte koyup gidiyorum
Evimi terk ediyorum.

Asbap yuduğum ağ daşlar
Belim verdiğim ağaçlar
Bu indiğim çit kardaşlar
İşte koydum gidiyorum.
Ana baba terk ediyorum.

Sandık içinde valası
Kağıt içinde kınası
Çağrın gelsin kız anası
Gelsin alını bağlasın (K.K.3), (K.K.6).

Kına türküsünden sonra kınayı yöneten kadın gelir elini açmıyor der kaynanayı çağırır (K.K.1), (K.K.2). Kaynana gelinin avucuna çeyrek altın koyar. Gelinin sağ elinden sıyrılan kına damada gönderilir. Ayrıca çeyiz de kına günü yazılır (K.K.3), (K.K6). Böylece kına gecesi tamamlanmış olur. Oğlan evinden gelenler, kız evinden müsaade isteyerek düğün evine dönerler.

2.2.4.3. Gelinci Gitme (Gelin Getirme)

Gelin getirme Anadolu'nun çeşitli yerlerinde farklı farklı adlar almaktadır. Santur Ankara'da gelin çıkarma, Eskişehir'de gelin alma, Niğde'de gelin getirme, Konya'da gelin götürme, Sivas'ta gelin indirme, gelin göçürme gibi adlandırmalarla ifade

edildiğini söyler (Santur, 1996: 194). Çalışma yapılan sahada gelin indirme denmektedir.

Düğünün son günü oğlan evi hareketlenir. Oğlan evi yakınları oğlan evinde toplanmaya başlar. Bayraktar düğüncülerin hazırlanmalarını bildirir. Davul vurmaya, son hazırlıklar tamamlanmaya çalışılır (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4).

Düğüncüler kız evine davul zurna eşliğinde gelir. Kızın erkek kardeşi kıza gümüş kemer bağlar, oğlan evinden iki kişi gelini eşiğe niyaz ettirir. Gelin evden çıkarılır. Gelinin ata binmesi esnasında davul ve zurna ağıt türünde ezgiler çalar. Kız ve kızın yakınları bu hüzünlü ezginin de etkisiyle ağlar ve aşağıdaki demeyi söylerler:

Gelini bindirdik ata
Sineme vurdular bugün
Ayrılık günleri bugün
Ayrılıyorum yavrum senden (K.K.3)

Gelinin bindiği atın gemi musahip tarafından çekilir (K.K.3), (K.K.4). Düğün alayı ilerlerken çocuklarda alayın önünü iple keserek bahşiş isterler. Buna "töre" alma adı verilir. Düğüncüler, sağdıç evine geldiklerinde, oğlan evinden gelen yemek artık hazırdır ve burada gelin ve güveyi birlikte yemek yerler. Akşama doğru, bayraktarın salavat vermesiyle ata binerek hayatını geçireceği eve gelir. Gelin eve geldiğinde geline attan inmesi için isteği sorulur. Gelinin isteği kayınbabaya bildirilir. O da geline bir inek bağışlar. Gelin attan indiğinde eğer güneş henüz batmamışsa eve giremez. Güneşin batmasıyla gelin kapıya niyaz eder, yerde duran eleği asar ve güveyinin evine girer. Kaynana evin damına çıkar eteğindeki üzüm, şeker ve bozuk paraları gelinin başından aşağı atar. Buna "saçı saçmak" denir. Bu geleneğin kaynağı Eski Türk inancına dayanır (Şimşek, 2003: 28). Ögel bu geleneğin Şamanizm kökenli olduğunu, Orta Asya Türklerinde "saçuv" veya "çaçılama" adını aldığını İslamiyet öncesi gelinin atının yelesine ve kuyruğuna kımız saçılırken, İslamiyet'ten sonraki dönemlerde "un serpme" nin yaygınlaştığını, "Para, çörek, şeker"in daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığını, Başkurtlarda" su serpme"nin görüldüğünü Anadolu'da ise buna "gelin uğru" da

dendiğini, un saçısına ise Özbeklerde "yüz akı" adının verildiğini ifade eder (Ögel, 1991: 267-268).

Şamanizm'den gelen bu uygulama Müslüman Türk topluluklarının evlenme törenlerinde de görülmektedir. Şamanizm ve Müslüman Türk topluluklarının ortak unsuru, gelinin indiği gün başına saçı saçmak olarak görülür. Saçı, yabancı bir soydan gelen bir kızı, kocasının ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısı olarak kabul edilmektedir (İnan, 1976: 167).

Anadolu'da saçı olarak atılan nesneler farklılıklar göstermektedir. Erzincan'da gelinin başına meyve ve para saçılır (Küçük, 1987: 252), Yozgat'ta içine bulgur ve para konulmuş bir küçük küp gelinin başının üstünde arkaya atılır, küp kırılır, saçılanları davetliler kapışır (Akyüz, 1976: 27). Sinop'ta gelinin başına çerez, buğday, arpa ve pirinç atılır. (Erdentuğ, 1991: 284).

Saçı töreninin ardından gelin kayınbabadan indirmelik almadan inmez. Geline kayınbaba gücüne göre tarla, inek, tosun, para veya meyve ağacı verir (K.K.1), (K.K.3). Gelinin isteği karşılandıktan sonra gelin indirilir.

Gelinin gelmesiyle oğlan evinin önünde dikili bulunan ve tepesinde elma veya kuru soğan olan bayrak indirilir. Bayrak direğindeki elmayı damada getiren kişi bahşişini alır.

Gelinin indirilmesiyle misafirlere yemek verilir. Yemekten sonra harman yerine geçilir. Orada güreş müsabakası düzenlenir. Güreş üç ayakta: ayak, orta, baş olarak üç kategoride yapılır. Kazananlara düğün evlerince hazırlanan çorap, mendil, havlu gibi hediyeler verilir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4). Komşu kadınlar döndürme (Yufka ekmeğin yağda kızartılması) yapıp, güvey görmeye gelirler (K.K.2), (K.K.4), (K.K.5).

2.2.4.4. Nikah ve Gerdek

Çalışmanın yapıldığı sahada nikah, nişandan sonra düğün öncesi yapılır. Resmi nikah mutlaka düğün öncesi yapılır. Resmi nikahla kanuni şartlar yerine getirilir. Geleneksel dini nikahı ise "Dede" kıyar.

Nikahı kıyacak dede, evlenecek gençlerin adını; anne, babalarının adlarını, kız ve erkek vekillerinin adlarını bir kağıda yazar. Daha sonra "Dede" evlilik kurumunun, sosyal yapının korunması açısından önemini ve kişilerin (gelin – damat) birbirlerine ve ailelerine karşı olan sorumluluklarını belirten kısa bir konuşma yapar (K.K.1), (K.K.2) (K.K.3), (K.K.4).Konuşmanın ardından Dede bir gülbank okur ve nikahın kıyılmasına geçer.

Dede önce oğlana:

Sünneti ferman ragabean sünneti feleysemin sadaka Resul Allah Âlâ sünneti Resul Allah.

Allah'ın emriyle peygamberimiz Muhammed Mustafa Sallallahu Aleyhi Vesellem âlâ aleyhi ve sellem, Hazretlerinin sünneti ile ve mezhebimiz gereği ve hazır olan cemaatin şehadetleri ile ve senin vekalet hisabı ile Bismillahi Rahmani Rahim……….. doğma…….. kızını helallikte ve sayrılıkta ve en kötü günlerinde helalliğe vekillik hisabıyla alıp kabul ettin mi? Diye üç kere sorar (K.K.1), (K.K.2).

Daha sonra kıza:

Bismillahi Rahmani Rahim ……………….doğma ………………beyi helallikte ve sayrılıkta ve en kötü günlerinde helalliğe vekillik hisabıyla alıp kabul ettin mi? Diye üç defa sorar.

Bu soruların akabinde dede: "Ben de sizleri ahdi nikah ettim. Allahümme ecele hazel akdemine mübarek ve cölbeyne hume ülfeten ve muhubeten ve kararen ve latecalbeyn ahumme nüfreten, fitneten firaren Allahumme elif beynahüm ve kema ülfet ben adem ve Havva kema ülfet ve İbrahim kema ülfet ben .Mustafa Sallallahu ve sellem ve haticeyi tül Kübra ve Kena nülfen ben yusufu ve Züleyha Aliyül murteza Fatımayı Zehra ve hayyum nisan Rabbena hülbin aminezvace ve zürriyetine ömrün tavi ile ve rizkan helal kurrete layrin ve celal nelie, mühtekine imanen. Duasını ettikten sonra el fatiha deyip nikahı tamamlar (K.K.1), (K.K.2), (K.K.5).

Düğünün üçüncü günü akşamı güveyi (damat) evine getirilir. Güveyinin evine götürülmesi esnasında bir meşale yakılır, topluluk oğlan evine doğru yola çıkar (K.K.2) (K.K.4), (K.K.5).

Oğlan evine gelince güvey yatacağı odaya sokulur. İlahiler okunarak yatağın etrafında dolanılır. Bu arada güveyle beraber odaya girenlerden biri güveyinin yatacağı yatağın üzerinde takla atar. Böylece güveyinin belinin kuvvetli olacağına inanılır (K.K.1), (K.K.2).

Gelin ve güveyi gerdekteyken evde de çıkabilecek sorunlar için tecrübeli kadın ve erkek görevliler yer alır. Kızın bakire olmasının ve bunun şahitlerce teyit edilmesinin gerekliliği bu görevlilerin evde bulunmasına sebeptir.

Gagavuzlar da evlenecek kızın bakire olması gerekir. Güvey gerdekten sonra kızın bekaretinin işareti olmak üzere silah atar ve kızın bekaretinin daha evvel bozulmamış olduğunu çevreye ilan eder (Güngör – Argunşah, 2002: 94).Düğünün tamamlanmasından bir gün sonra köfte gecesi yapılır, bu geceye sadece kadınlar davet edilir. Köfteler yenilirken gelinle ilgili meraklar da giderilir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.6).

Araştırmanın yapıldığı sahada, evlilik öncesinden, evlilik sonrasına kadar Alevi – Bektaşi geleneksel kültürünün uygulandığı gözlemlenmiştir.

2.3. ÖLÜM

Ölüm; insanın algıladığı, hissettiği tüm olaylar karşısında tepkisiz kalması olarak tanımlanmaktadır (Noyan, 1999: 246). Eski Türkler ruh kelimesinin yerine tin kelimesini kullanmışlardır. Tin nefestir, nefes ise candır. Tinin bedeni terk etmesi ölümdür. Eski Türklerde sadece insanların değil, hayvanların, hatta bütün varlıkların ruhlarının bulunduğu inancı mevcuttu. Altaylılar, ruhla ilgili muhtelif kategoriler ayırt etmiş bulunmaktaydılar. Buna göre “tin” bütün canlı varlıklarda bulunan ruhu ifade ederken “süne”nin yalnızca insanda ve “kut”un her şeyde bulunduğuna ve onlara kutsallık verdiğine inanılmaktaydı (Güngör, Günay, 2003:104). Ölüm Dede Korkut Hikayeleri’nde “Meğer Han’ım, Oğuz Beyleri yedi gün uyurdu. Onun için küçük ölüm derlerdi” (Birkan, 1980: s.162) diyerek uykuyla eş değerlendirilmekte; uyku “küçük ölüm” olarak ifade edilmektedir.

Ruh aslına gitmeye çabalar. Beden bir kuşu tutuklayan bir kafes gibidir. Ölüm ruh kalıbını değiştirmektir bu sebeple ölmek, göçmek, göç etmek; yok olmak değil bir başka yere taşınmaktır (Noyan, 1999: 246). Yani don değiştirmektir.

Türk halk kültüründe, geçiş döneminin sonuncusu olan ölüm etrafında kümelenen bir sürü adet, ayin, tören, dinsel ve büyüsel işlemlerin olduğu ve bu işlemlerin geçiş döneminde insanları yönlendirdiği görülmüştür (Örnek, 1979: 11-14).

Ölümün gizemi ve acısı Orhun Abidelerinde Bilge Kağan tarafından şöyle ifade edilir: "Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim düşünceye daldım. Görür gözüm görmez gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölmek için türemiş. Öyle düşünceye daldım. Gözden yaş gelse mani olarak, gönülden ağlamak gelse geri çevirerek düşünceye daldım. Müthiş düşünceye daldım. İki şadın ve küçük kardeş yeğenimin, oğlumun, beylerimin, milletimin gözü kaşı kötü olacak diyip düşünceye daldım (Ergin, 1988: 30). Ölüm karşısındaki çaresizlik ama buna rağmen hayata sarılıp ayakta dimdik durabilmek insanın ölüme karşı bir tavrıdır.

Çalışmanın yapıldığı Şarkışla Ortaköy Alevilerinde törenler öleni iyi insan olarak tanımak, onun adına anma törenleri yapmak ve yaşayanları, ölen kimse gibi iyi insan olmaya yöneltmek amacıyla yapılmaktadır.

2.3.1. Ölüm Öncesi

2.3.1.1. Ölümü Düşündüren Önbelirtiler

İnsanlar gizemini çözemedikleri olaylardan daima korkmuşlardır. Ölüm de gizemli bir olaydır ve korkulması gerekir. Ölümün ne zaman geleceği merakı, insanı ölümün gelişini tahmine yöneltir (Çağlayan, 1998: 83).

Bir kısım hayvanların sesleri veya öleceğine inanılan – beklenilen kişideki fizyolojik ve psikolojik değişiklikler ölümün işareti olarak algılanmaktadır. Ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi Ortaköy'de de baykuşun ötmesi, köpeğin uluması ölümle ilişkilendirilmektedir.

Baykuşun bir evin damına konması ve orada ötmesi o evden bir cenazenin çıkacağının işaretidir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4).

Baykuşun ölümle ilişkilendirilmesine Tahtacılar arasında da rastlanır. Baykuş bir evin yakınında veya çatısında öttüğü zaman o evden birinin öleceğine inanılır. Böyle bir durumda baykuş silahla öldürülür veya ocaktan, ateşli bir odun parçası alınarak baykuşa doğru atılır (Selçuk, 2004: 201). Köpeğin gün içinde uluması durumunda da ölümün olacağı inancı mevcuttur. Tavuk, horoz gibi hayvanların ötmesi halinde o evden birinin öleceğine inanılır. Böyle bir durumda tavuk hemen yakalanarak boynu koparılır. Hayvanlarla ilgili yapılan tüm bu uygulamalar aracılığı ile ölümün o evden uzaklaşacağına inanılır (Örnek, 1971: 15-19; Selçuk, 2004: 201-203).

Leyleğin kara çaput (bez) getirmesi, ölümün çok olacağına işarettir (K.K.1), (K.K.2).

Ölü yıkanırken altındaki yıkama tahtası oynarsa biri daha ölecek demektir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.5).

Ölünün tabutta sallanması, o yıl ölümün çok olacağının işaretidir (K.K.1), (K.K.2).

Hastanın vasiyetini söylemesi, borçlarını ödemesi ve bu konuda ısrarlı olması, gurbetteki yakınlarından söz etmesi ve onları görmek istemesi, rüyasında dişinin çekildiğini görmesi ölüm fikrinin yakınlarında oluşmasına sebep olur (K.K.1), (K.K.3), (K.K.4).

Ne zaman geleceği belli olmayan ölümün geliş zamanı hayvanlarla, rüyalarla ve bazı davranışlarla belirlenmeye çalışılmış, halk kendine göre bu gizemi çözdüğüne inanmak istemiştir. Bu önbelirtiler bu ölüm gizeminin kapısının aralanmasında bir işaret olarak kabul edilmiştir.

2.3.1.2. Kaçınmalar

Ölümü hızlandıran veya ölümü davet eden bir takım eylemler vardır. İşte bu eylemlerden kaçınmak gerekir. Bu tür kaçınmalar ölüm korkusundan kurtulmanın bir yoludur.

Ölümün gerçekleştiği bir evde “Azrail kılıcını vurdu.” Düşüncesiyle, su dolu kaplar boşaltılır, birikmiş sular dökülür (K.K.1). Azrail’in almak için geldiği canı aldıktan sonra kılıcını bu kaplarda yıkadığına inanılır. İşte bu ölüm kılıcının yıkandığı kaplardaki suya, bu suyu içen insana ve herhangi bir işte kullanan insana ölümün bulaşacağı korkusu hakimdir (K.K.5).

Cenaze evine taziyeye giden bir kimse taziye verdikten sonra doğruca kendi evine döner. Başka bir eve uğramaz veya gezmeye gitmez. Eğer evi uzak bir mesafedeyse bir çeşme başında elini yüzünü yıkar ve bir taşın üzerine oturur orada bir müddet dinlenir. Bu davranışın nedeni üzerindeki ölüm ağırlığını ve bu ağırlığın üzerinde oluşturduğu negatif duyguyu suya taşa aktarmak inancıdır (K.K.2).

Cenaze yıkanırken uyuyan kişiler uyandırılır (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3). Halk arasında uyku ile ölüm arasında bir ilişkinin olduğuna inanılır. Bu yüzden uyku “küçük ölüm” olarak adlandırılır. Eğer cenaze yıkanırken uyuyan kimseler uyandırılmazsa, ölümün ağırlığı onların üzerine geçer inancı bu kaçınmanın temelini oluşturur (Örnek; 1966: 91).

2.3.2. Ölüm Sırası

2.3.2.1. Ölüm Anındaki Adetler

Doğumlar, düğünler nasıl insanları bir araya getiren uygulamalar ise, hastalıklar da aynı şekilde insanları bir araya getirmektedir. İnsanlar hastaları ziyaret etmeyi bir sorumluluk olarak kabullenmişler ve hasta ziyaretlerine önem vermişlerdir. Bu sorumluluklar sadece insanı değil aynı zamanda dini bir sorumluluk olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hasta çok yaşlı ya da ölümcül bir hastalığa yakalanmışsa hasta ziyareti, helalleşme şeklinde gerçekleşmektedir (K.K.4), (K.K.7) , (K.K.8). Eğer hasta can veriyorsa ziyarete gelenler, hastanın başında Kuran okurlar. Bu okuma daha çok Kuran’ın Türkçe mealini okuyarak gerçekleşir (K.K.2), (K.K.4).

Çalışmanın yapıldığı sahadaki köylülerin, iyi günlerde beraber oldukları bu kişinin, son gününde de yanında olmak, güzel sözlerle kendisine moral vermek, durumu ağırlaştığında, yaşlı ise elini öpmek gençse sözlü olarak helalleşmek amacıyla yanında

hazır bulundukları tespit edilmiştir (K.K.4), (K.K.6). Alevilikte "kul hakkı" nın ne kadar önemli olduğu dikkate alınırsa helalleşmenin önemi daha iyi anlaşılır. Helalleşmenin Sünni gelenekte olduğu gibi Alevi gelenekte de dini bir boyutu vardır.

Hastada ölüme ait belirtilerin ortaya çıkmasıyla (hafızanın yitirilmesi, bakışların bulanıklaşması, hızlı nefes alıp vermeler gibi), hastanın ağzına bir miktar su verilir, eğer hasta suyu yutamayacak kadar ağırlaştıysa, dudakları bir bezle ıslatılır (K.K.1), (K.K.2).

Hastanın yanında dini bilgi sahibi olan kişiler hafif sesle Yasin ve Ayete'l- Kürsi okur. Hastaya besmele çekilerek kelime-i tevhid ya da kelime-i Şehadeti söylemesi sağlanır. Ancak Sünni anlayıştan farklı olarak ölüm döşeğindeki Can'ın "La İlahe İllallah, Muhammedun Rasülüllah, Aliyyün Veliyyullah" ifadesini söylemesi için gayret sarf edilir (K.K.1). Ancak hasta bunları söyleyemeyecek kadar ağırlaşmışsa "Allah – Muhammed – Ali" isimleri, daha da ağır ise Allah ismi telkin edilir. Ayrıca hafif sesle düvazimam (başta Hz. Ali, Ehli Beyt ve On iki imamın isimlerinin geçtiği, onların faziletlerinin anlatıldığı nefes ve deyişler) okunur (K.K.2), (K.K.3), (K.K8).

Hastanın yanında bulunanlar, onun öleceğine kanaat getirirlerse hasta Kıbleye çevrilir (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4). Hasta, son nefesini verdikten sonra oda boşaltılır. Dede çağrılır. Eğer Dede köyde hazır değilse erkanı bilen biri çağrılır. Onların da bulunamaması durumunda köyde görevli Sünni İmam çağrılır (K.K.1), (K.K.8). Ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, yatağı değiştirilir. Elleri ve ayakları mezarda yatacağı şekilde düzenlenir ve üzeri örtülür. Hasta gece öldüyse cesedin sabaha kadar şişmemesi için karnına bıçak konur (K.K.1) (K.K.3), (K.K.4).

2.3.2.2. Ölümün Duyurulması

Eskiden cenaze olduğu zaman köy meydanında cenaze var diye bağırılırdı (K.K.1). Diğer köylere ise cenazenin olduğunu bildirmek üzere adam gönderilirdi. Günümüzde köyde bulunan camiden sela verilerek ölüm köye duyrulur. Diğer köylere ise diyanet camilerinden merkezi sistemden sala yoluyla duyurulmaktadır. Başka şehirlerde yaşayan eş, dost ve akrabalara cenazenin olduğu telefon yoluyla bildirilmektedir.

2.3.2.3. Ölümün Ardından Yapılan Âdetler

Hakka yürüyen Can'ın gözleri açıksa dede tarafından veya er/bacı tarafından besmele çekilerek kapatılır. (K.K.2), (K.K.8). Eğer Hakk'a yürüyen Can'ın ölüm anında ağzı açık kaldıysa Dede veya er/bacı tarafından çenesine enli bir bez çekilip, ağzı kapatılarak başın üst kısmından çenesi bağlanır (K.K.2), (K.K.3).

Ruhunu teslim etmek üzere olan Can'a "Hak la ilahe illallah Hak birsin Muhammed'ün Resullullah Aliyyun veliyullah ehli beyt Keremullah mürşid-i Kamilullah, şefaat kıl ya Resullullah… Bismi Şah, Allah, Allah (K.K.2) dendikten sonra:

Yüce yaradan bütün evliyaların ve enbiyaların aziz hatırı için yüzü sana dönük, darda olan canlardan himmetini esirgemeyesin sen Kanisin, Kerem ve lütfunu sana sığınan kullarından esirgemeyesin. Kusur ve eksiklerimizi dergahında kabul eyleyesin cümle canları azap ve ıstıraptan uzak eyleyesin, dil bizden nefes hazreti pirden ola." (K.K.3), (K.K.5) duası okunur.

Can'ın son nefesini vermesiyle gözlerin kapatılıp, çenenin bağlanmasının ardından Dede, er/bacı Hakk'a yürüyen Can'ın göğüs hizasında durup şu duaları / gülbankları okur:

"Bismillah ve alâ milleti Resullillahi, Allahümmeyessir aleyhi emrehu ve sehhil aleyhi mâba'dehu ve me esid bilikâike, v'ec'almâ harace ileyhi hayran mimmâ harace anhu" (Tanrı'nın adıyla- Resulullah'ın dini üzere. Tanrı'dan geldik, yine O'na döneceğiz. Tanrım onun işini kolaylaştır. Sana kavuşmasını mutlu kıl. Kavuştuğunu bıraktığından iyi kıl ve Allah, Muhammed, Ali inancı üzerine ölmüş olsun. Ey Allah'ım onu yarlığa, onun derecesini hidayete ermiş kimseler içinde yücelt, bizleri ve onu affet, ey evrenlerin yaratıcısı! Onun kabrini geniş eyle ve o kabri ona ışıklı kıl" bu dua birkaç kez tekrarlanır (K.K.4).

Sonra iç çamaşırları hariç bütün elbiseleri çıkarılır (K.K.1), (K.K.2). Hakk'a yürüyen Can yere uzatılır, elleri göğüs hizasında birleştirilir veya elleri yan tarafa uzatılır. Sonra bir çarşafa sarılıp "Rahat Döşeğe" (Hak Döşeği) öylece bırakılır. Bu işlemin ardından Hakk'a yürüyen Can'ın üzeri başından ayakucuna kadar örtülür. Başucunda mum yakılır. Tanyu, ölenin ruhunun evini kolayca bulabilmesi için, onun odası üç gün

süreyle geceli gündüzlü aydınlatıldığını bu hareketle ruhun sıkıntıdan kurtulduğunu ifade eder (Tanyu, 1976, 294). Yaşlı insanlar ölünün olduğu evde kalır, hane halkını yalnız bırakmaz, onlara yardım ederler. Ölümün yanında esans, kolonya, gül suyu gibi hoş kokulu maddeler bulundurulur. Cenazenin yıkanma anına kadar bir başka odada sesi fazla yükseltmeden dua okunduğu görülür. Cesedin bulunduğu odanın geniş olması durumunda ve ölünün üstünün tam örtülü olması şartıyla bir köşede düvazlar ve gülbang sessizce okunabilmektedir (K.K.1), (K.K.2).

Can'ın vücudunun şişmemesi için karnının üstüne demir parçası, bıçak veya makas gibi metal eşyalar konulur. Bu geleneğe Anadolu'nun hemen her yerinde rastlanır. Bunun temelinde Eski Türk inanç sistemindeki demir kültünün yattığı kuvvetle ihtimal dahilindedir. Bu inanç sisteminde demirin kötü güçlere karşı koruyuculuk özelliği yatmaktadır.

Hakk'a yürüyen Can'ın yattığı odanın pencereleri açılarak, oda havalandırılır, böylece ölüm kokusunun odada kalmadığına inanılır. Ayrıca oda mum veya lamba ile aydınlatılır. Bu aydınlatma işi üç gün boyunca sürer (K.K.1), (K.K.2), (K.K.4). Altınkaynak, Karay Türklerinin de cenaze olan yerde bir veya iki mum yaktıklarını ifade eder (Altınkaynak, 2006, 83).

2.3.2.4. Defin Hazırlığı – Defin İşlemi – Yıkama

Ölüm olayının ardından ölüyü öbür dünyaya hazırlamak için bazı uygulamalar yapılır. Ölünün yıkanması öbür dünyaya yapılan hazırlıklardan biridir. Dini kurallar içerisinde yapılan bu uygulama eğer Hakk'a yürüyen kadınsa, bir kadın tarafından, erkekse, bir erkek tarafından yapılır. Hakk'a yürüyen can'ın mürşidi hazırsa yıkama işlemini o yapar. O, yoksa piri, piri yoksa rehberi o da yoksa cem evinin dedesi veya anası onlarda yoksa yıkama işini bilen herhangi birisi (bir görevli) bu işi üstlenir. Eğer cenaze yıkama işini yapacak birisi bulunamıyorsa hayattaki eş yıkama işini yapabilir. Kız evlat, annesini, erkek evlat babasını veya anne, kızını; baba da oğlunu yıkayabilir (K.K.1), (K.K.3), (K.K.4). Yıkama işini Hakk'a yürüyen Can'ın musahibi de yapabilir. Musahibi yoksa ya da o anda orada bulunmuyorsa bilen birileri yıkamaya yardımcı olur.

Cenazeyi yıkayan kişi ilk önce niyet gülbangını söyler:

“Niyet ettik aramızdan ayrılıp Hakk’a yürüyen ve önümüze gelen bu canı, dünya kirlerinden temizlemeye. Noksan ve eksiklerimizi olursa Hak yüce katında makbul eylesin.

Ya Hak!
Sana yürüyen can senin aşığındı.
Sen canansın, o da candır.
Şimdi can bedeni terk etti.
Bedeni toprağa dönüp, don değiştirecek.
Canı, ruhu ise sana dönecek
Ehli Beyt’in erenlerin, evliyaların
Hakkı için sana dönen bu canın
Kusurlarını af, ruhunu şad eyle!
Gerçeğe Hû!

Mümine ya Ali! (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3). Ya da sadece “Hak, Muhammet, Ali” denmesi yıkamak için yeterlidir (K.K.2)

Niyet gülbang’ı okunduktan sonra hizmeti bilen kişi niyazlaşır ve yıkama işlemine geçilir (K.K.4). Can’ın üzerindeki örtü alınır. Hakk’a yürüyen erkek ise göbekten diz kapağına kadar, kadın ise göğsünden diz kapağına kadar İki kat ya da daha kalın bir stil bezi ile örtülür (K.K.4), (K.K.5). Yıkama işlemini yapacak olan kişinin yanında dört çift eldiven ve dört adet sünger (temizlik bezi) bulunmalıdır. Yıkayıcı Bismi Şah diyerek Hakk’a yürüyen Can’ın önce avret yerlerini yıkar. Eğer bir akıntı varsa pamuk veya bezle akıntının durdurulması sağlanır. Yıkayıcı, yardımcıların yardımıyla Hakk’a yürüyen Can’ın bedeninin üst kısmını oturur duruma getirir, bağırsaklardaki gaz ve dışkının çıkmasını sağlamak için karın boşluğunu yukarıdan aşağıya doğru üç kez sıvazlar (K.K.2). Hakk’a yürüyen Can bu işlemden sonra tekrar uzatılır ve avret yerlerinin son temizliği de tamamlandıktan sonra eldiven ve sünger değiştirilerek evvela başı ve yüzü yıkanır. Daha sonra vücudunun üst kısmından başlanarak belden yukarı bedeni, sağdan sola olmak üzere kolları, elleri üçer defa özenle yıkanır. Her suyun dökülmesinde “Hak Muhammed, Ali, on iki imamlar ve erenler” zikredilir.

Eldiven ve temizlik bezi tekrar değiştirilerek belden aşağı bacakları ve ayakları üçer defa dikkatlice yıkanır (K.K.2), (K.K.3), (K.K.7). Eldiven ve temizlik bezi tekrar değiştirilir. Ölünün ağzına "Hak Muhammed Ali aşkına denilerek üç defa ıslatılmış süngerle su verilir. Sonra sağ eline ardından sol eline dirsekten aşağı üç defa su dökülür. Böylece yıkama ve abdest aldırma işlemi tamamlanır. Yıkama işleminin tamamlanmasının ardından ölüyü yıkayan kişi ellerini kaldırarak:

Bismi Şah, Allah, Allah

Ya Rabbi, sana sığınarak Hakk'a yürüyen Can'ın bedenini yıkadık. Senin rahmet deryandan Hakk'a yürümüş Can'a lütufta bulun, kendisini temiz kabul et. Günahlarını affet, eksiğimiz varsa onu ve bizi bağışla Ya Rabbi! Bizim yıkama sevabımızı, Hakk'a yürüyen Can'ın hanesine kabul eyle. Hakk'a kavuşmuş canlarımızın ruhunu nur eyle. "Bu duadan sonra önce Hakk'a yürüyen Can'ın musahibi (yol kardeşliği- ahret kardeşliği) tarafından "helallik suyu" Allah, Muhammed Ali diyerek başından ayağına doğru dökülür. Bu işlem yakın akrabalar ve sevenler tarafından da yerine getirilir (K.K.1), (K.K.4). Yıkama işlemi bittikten sonra Hakk'a yürüyen Can'ın bedeni iki temiz ve büyük havlu ile, biri göbekten yukarı diğeri göbekten aşağı, başı da ayrı bir küçük havlu ile özenle kurutulur (K.K.2), (K.K.3), (K.K.6).

Eğer cenaze çok şişmiş ise veya çürümeye başlamış ise vücuduna sadece su dökülür. Eğer su vurunca dağılacak gibi ise ceset ya da vücut azalarının büyük bir bölümü yoksa yıkamadan kefene sarılır (K.K.1), (K.K.2).

Cenazenin Kefenlenmesi

Kefen ölüye sarılmadan önce güzel kokularla tütsülenir. Böylece kötü kokuların oluşması engellenir.

Erkek kefeni üç parçadır. Bu dini bir gelenektir.

1- Futa havlu, peştamal; göbekten dizlere kadar olan kısmını örter.
2- Gömlek; omuzdan bacağın yarısına kadar olan kısmı örter.
3- İzar; bütün vücudu baştan ayağa kadar örter. Uzunluğuna göre yukarı ve aşağısı bağlanır, genişliğine üst üste konur (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3).

Kadın kefeni beş parçadır:

Gömlek, Eteklik, sargıya ilaveten baş bezi ve göğüs bezidir.

Cenazenin kefenleneceği yere önceden, 15 cm eninde 150 cm uzunluğunda, kefenin açılmaması için biri ayaklarına, biri beline ve diğeri de omuzlarına gelecek şekilde üç adet bağlama bezi hazırlanır. Eğer kefenleme işleminin yapılacağı yerde tabut varsa bu bezler tabut içerisine de açılabilir. Can'ın bedeni kefenlendikten sonra kesilen bu bağlardan biri omuzlarından, diğeri belinden, sonuncusu da ayaklarından bağlanır. Böylece cenazeyi taşımada bir kolaylık sağlanır. Cenaze mezara indirildikten sonra bu bağlar büyük bir dikkatle çözülür (K.K.2), (K.K.4).

Bu bağlama bezlerinin üzerine sargı da denilen kefen serilir. Sargının cesedin boyundan 50-60 cm uzunluğunda kesilmesi gerekmektedir. Bunun sebebi cesedin baş ve ayakuçlarına düğümün daha kolay vurulabilmesidir. Sargının üzerine sargıya ilaveten eteklik serilir ve ardından ahret gömleği (yakasız gömlek) işlemine geçilir. Etekliğin, Can'ın bedeninin boyu uzunluğunda, ayakuçlarını da kapatacak şekilde kesilmesi gerekmektedir. Bütün vücudun baştan ayağa kadar örtülmesi esastır. Ahret gömleğinin uzunluğu cenazenin boynundan başlayıp diz kapaklarına kadar geçecek şekilde iki katlı olarak kesilmelidir. Kesilen bu parçanın orta kısmı cenazenin başının rahatlıkla geçebileceği bir şekilde açılır. Açılan bu kısım baş tarafa gelecek şekilde etekliğin üzerine serilir. Ahret gömleğinin bir katı, başucunda toplanır, diğer katı ise cenazenin altına serilir. Can'ın bedeni ahret gömleğinin içine yerleştirildikten sonra başı açılan bölüme rast gelecek şekilde Can'ın başından geçirilir. Daha sonra Can'ın bedenine eteklik sarılır. Son olarak da sargı bezi yani uzun kefen, vücudun her iki tarafına baş ve ayaklar görünmeyecek şekilde iyice sarılır. (K.K.1).

Hakka yürüyen Can, kadın ise, kefen bezinden bir baş ve bir göğüs bezi kesilir. Sargının baş ve ayakuçları düğümlenmeden önce, biri başına sarılır. Diğeri de göğsünün üstüne atılır. Cenazenin saçları uzunsa ikiye ayrılarak "gömlek" üzerinden göğsü üzerine konur (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3). Kefen masrafı, borç vasiyetlerinden önce gelir. Bu sebeple herkesin kefeni kendi malından sağlanmalıdır (K.K.4), (K.K.5).

Kefenlenme işi tamamlandıktan sonra cenaze tabuta konarak helalliğin alınacağı yere ya da evine götürülür ve orada Hakk'a Yürüme erkanı yapılır (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3).

Hakka Yürüme Erkanı

İnsan içinde bulunduğu ve küçük bir örneğini gösterdiği bu alem gibi, aynı zamanda, varlık ve yokluktan, güzellik ve çirkinlikten, iyilik ve kötülükten yani kısacası varlık ve yokluk unsurlarından meydana gelmiştir. İnsandaki Tanrı kaynaklı olan bu öğe bilerek ya da bilmeyerek asıl kaynağına ulaşmaya çalışır. Ama yokluk unsuru bu çabanın amacına ulaşmasına engeldir. Bu yüzden insanın ödevi, yokluk unsurunu elden geldiğince ortadan kaldırmaya çalışma ve Tanrı'ya kavuşarak Hak ile Hak olmaktır (Noyan, 1999: 171).

Ölüm, Hak ile bir olmaktır. Çalışma yapılan sahada ölüm ifadesi yerine Hakk'a yürümek veya don değiştirmek ifadeleri kullanılır. Canın bedeni terk etmesi sevgiliye yani Hakk'a yürümedir. Canın bedenden bu ayrılışı sonsuzluktaki yerini devam ettirmek için çıktığı yolculuktur. Bu yolculuk ebedi kabul edilen sevgi diyarına yani ruhun aslına kavuşma yolculuğudur. Doğuş kapısından dünyaya gelen Can tekrar aslına dönüş yapar. Böylece, Hakk'a doğru bir yürüyüş başlar. Bir can Hakk'a göç ettiği zaman beden toprağa, can da Can'a koşar. Hakk'a yürüme erkanı bedeni toprağa verme, Can'ı da Can'a yolcu etme erkanıdır. Bedenin toprağa verilmesi ve Can'ın Can'a dönmesinden sonra Hakk'a yürüyen canın " bilinci ve inancı" sahipsiz kalır. Hakk'a Yürüme Erkanı, sahipsiz kalan bu bilinç ve inanca sahip çıkma erkanıdır. Diğer bir ifadeyle Hakk'a yürüyen Can'la onu Hakk'a yolcu edenlerin helalleşme erkanıdır (KK2), (KK3), (KK5).

Helallik Alma (Cenazenin Aklanması – Tezkiye)

Hakk'a yürüyen Can'ın hem evinin önünde hem de cenaze namazı kılınması esnasında helâllik alınır. Bu, Hakk'a yürüyen Can adına, yakınlarından, arkadaşlarından ve komşularından rızalarını almak anlamına gelen bir uygulamadır. İlk önce "Dede" veya bilgisi olan herhangi biri, cenazenin huzurunda ve hazır olan toplumun karşısında bir konuşma yapar.

Bu konuşma şu şekilde olur:

“Değerli canlar!

Bugün yine bir Can’ımız Hakk’ın yürüyen kervanına katıldı. Onu ebedi yurduna yolcu etmek için burada toplanmış bulunmaktayız. Canlar!

Evrende hiçbir şey olduğu gibi ve olduğu yerde hareketsiz kalmaz. Her zaman yaşamın bir sonu ve başka bir yaşamın başlangıcı anlamına gelir. Bu da Tanrı’nın değişmez yasasının bir gereğidir. Hak’tan geliyoruz, yani doğuyoruz ve tekrar Hakk’a dönüyoruz. Yani sonsuz yurdumuza tekrar dönüyoruz. Bütün canlar aslına geri dönüyor. Böylece Hakk’ın hükmü de kesintiye uğramadan devam ediyor. Hz. Ali’nin dediği gibi: “Hakk’a yürüme ne babayı bırakır ne de evladı alıkoyar. Orası öyle bir geçittir ki herkes o geçitten geçmeye mecburdur.” Bu nedenle bütün Canlar Hakk’a yürür. Hak yolculuğu ansızın bizi bir yerde yakalar. Bizler yaşarken bize verilen zamanı fırsat bilmeliyiz. Hakk’a yürümeden önce gerçek görevimiz olan sevgi, saygı ve merhamet duygularımızı yeniden geliştirip; birbirimizi sevip, saymalı ve birbirimizin hakkına, hukukuna saygı göstermeliyiz. Kimliğimize, kültürümüze, öğretimize sahip çıkmalıyız (K.K.1).

Daha sonra ölen kişinin adını söyleyerek “………………. Can bugün Hakk’a yürüdü öncelikle kendisine Hak’tan rahmet diliyoruz. Yüce Hak ruhunu şad, mekanını nur, kusurlarını affeylesin. Onu erenlerin, evliyaların şefâatine eriştirsin.

Geride kalanlarına mutlu ve sağlıklı bir yaşam versin. Dedikten sonra:

Bismi Şah! Hak, Muhammed, Ali!
Hakk’ı, hakikati özünde gören
Ve bu yüzden “Enel Hak” diyen
72 millete bir nazarla bakıp;
Eline, diline, beline sahip olmayı
Kendisine ilke edinen;
Dini, sevgi; kıblesi insan;
Kitabı, konuşan Kuran
Mazlumun yanında,
Zalimin karşısında yer alan,

Ve şimdi Hakk'a yürüyen bu cana
Bütün manevi haklarınızı helal
Ediyor musunuz? (Son cümle 3 defa tekrar edilir.) (K.K1).

Cenazeye katılanlar hep bir ağızdan "Helâl ediyoruz" derler. Bunun üzerine Helal olsun diyen canlardan Hak erenleri razı olsun, geçmişlerinizin ruhu şad olsun! (K.K.1).

Gerçeğe Hû!
Mümine Ya Ali denilir."

Cenaze musalla taşına konulur. Buna "Hak meydanı" ya da "Halka (cenaze) Niyazi" denir. Hak Meydanı, yani Cenaze Niyazı; secdesiz namazın kılınacağı yerdir. Secdesiz namaz dört birlemeden oluşur ve ayakta yapılır. Her birlemede, her tevhitte başlar yukarı kaldırılarak aşağı indirilir. Ayaklar mühürlü ve kollar göğüste çapraz, dar duruşunda Hak Meydanı gerçekleştirilir. Cenaze musalla taşına konduktan sonra görevli kişi:

Bismi şah!
Hak, Muhammed, Ali!
Ey Canlar!
Durduk divana
Niyet ettik Hak için duaya,
Yönümüz Kıble'ye
Kıblemiz Kamil insana,
Uyduk, Hak, Muhammed, Ali'ye
Bilenler bildikleri bir duayı okusun,
Bilmeyenler, Hak, Muhammed, Ali, desin." der(K.K.2), (K.K.3), (K.K.5).

Cenaze Namazı (Secdesiz Namaz)

Cenaze namazında rüku ve secde bulunmaz. Bu nedenle bu namaza "secdesiz namaz" da denmektedir (K.K.2).

Hakk'a yürüyen her insanın, toprağa verilmeden önce, cenaze namazı kılınır ve duası edilir. Cenaze namazı ayakta kılınan bir namazdır. Secdesiz namaz Allah'ın rızası

niyetiyle dört tekbir alınarak kılınır. Cenazenin, erkek, kadın veya çocuk olması, niyetin yapılış ifadelerini etkiler. Erkek için er kişi, kadın için bacı kişi, erkek çocuk için erkek çocuğu, kız çocuğu için kız çocuğu niyetine ifadeleriyle niyet alınır (K.K.2), (K.K.3).

Kefene sarılmış, tabuta konmuş cenazenin başı batı yönüne, ayakları ise doğu yönüne gelecek biçimde "Kerbela" tarafına konur (K.K.2). Niyet edilirken niyetin ölü için olduğu belirtilir. Cenazenin musalla taşına konmasının ardından Dede veya bu konuda bilgisi olan bir kişi ölünün göğsünün hizasında, yönü Kerbela'ya doğru çevrili olduğu halde durur(K.K.2). Cenaze namazına katılanlar da namazı kıldıracak kişinin arkasında düzgün saflar halinde yerlerini alır. Cenaze namazını kıldıracak olan kişi Hakk'a yürüyen Can'ın kadın mı, erkek mi, kız çocuk mu ya da erkek çocuk mu olduğunu yüksek sesle belirtir (K.K.2), (K.K.4).

Dede ya da namazı kıldıracak kadar bilgisi olan kişi topluluğu şu şekilde bilgilendirir: "Ey Canlar! Saflarımızı sık ve düzenli tutalım. Cenaze namazı dört tekbir ile ayakta kılınır. Birinci tekbirde tevhit kelimesi, ikinci tekbirde salavat duaları, üçüncü tekbirde cenaze için dua okunur, dördüncü tekbirden sonra selam verilir. Bileniniz duasını okusun, bilmeyeniniz ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali "desin, on iki imamları ansın." (K.K.2), (K.K.3).

Dede, cenaze namazına başlamak için cemaate:

"Allah rızası için salata, Muhammed Mustafa ve Ehl-i Beyt için salavata, Hakk'a yürüyen er kişi / bacı kişi / erkek çocuğu / kız çocuğu için duaya, gönlümüz on iki imama, er kişi / bacı kişi / erkek çocuğu / kız çocuğu niyetine dört tekbir ile uyun hazır olan imama." deyip tekbir alır K.K.2), (K.K.3).

Birinci Birleme (Birinci Tekbir)

Bismi Şah Hak Muhammed, Ali
Ey yüce Hak
Senin kudretin sonsuzdur.
Bütün canlar nihayetinde sana döneceklerdir.
Yönünü sana dönmüş bu canın kusurlarını var ise bağışlayıp
Ruhunu şad eyleyesin.

İkinci Birleme (İkinci Tekbir)

Bismi Şah, Hak Muhammed, Ali
Ey yüce Hak
Bütün erenlerin, evliyaların, enbiyaların hakkı için;
Gani olan rahmetini, sana yürüyen candan esirgeme, ruhunu şad eyle

Üçüncü Birleme (Üçüncü Tekbir)

Bismi Şah Hak Muhammed, Ali
Ey yüce Hak,
Üçler, beşler, on iki imamlar
On yedi kemer bestler, kırklar
Ehl-i Beyte ikrar verenler,
Enel Hak diyenler hakkı için
Sana gelen canımızın kusur ve eksiklerini bağışla, ruhunu sonsuz nurunla aydınlat.

Dördüncü Birleme (Dördüncü Tekbir)

Bismi Şah Hak, Muhammed, Ali
Ey yüce Hak
İnsanların akıbeti hakka yürümektir.
Seni zikreden dervişler, sana gönül veren aşıklar isminin geçtiği deyiş ve gülbanglar,
Seni dilinden düşürmeyen bütün canların hakkı için,
Sana yönelmiş gelen bu can'ımızın kusurlarını affeyleyip ruhunu şad eyle"

Dördüncü birlemeden sonra başı sağa çevirerek "selam olsun Hakk'a yürüyenlere denilerek sağ el aşağıya sarkıtılır. Sonra baş sola çevrilerek"Selam olsun Hakk'ı, hakikati özünde görenlere" denir (K.K.2), (K.K.3).

Ardından:
"Ya Hak!
Divana geldik, darına durduk.
Dualarımızı insanlığa hizmet etmiş bütün canların aşkına kabul eyle
Hakk'a yürüyen bu canımızın ruhunu şad, kusurlarını affeyle!

Bismi Şah, Hak Muhammed, Ali
Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli
Gerçek erenlerin, ermişlerin demine Hû diyelim.
Gerçeğe Hû
Mümine Ya Ali" denir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3).

Cenaze töreni bu sözlerle sona erer ve cenaze defnedileceği mezarlığa götürülür.

Cenazenin Kabre Taşınması

Cenaze törenine katılmak, tüm yakınların, tanıdıkların ve komşuların en önemli görevlerinden biridir. Bu nedenle insanlar bu son görevlerini ifa edebilmek için uzak köylerden dahi cenazeye katılmak için gelirler. Hakk'a yürüyen kişinin cenaze namazında tabutun taşınmasında ve gömülmesinde ne kadar fazla insan bulunursa o kadar iyidir. Bu aynı zamanda ölen ile topluluk üyelerinin uyumunu göstermesi bakımından da önemlidir. Cenazeyi bekletmeden en kısa zamanda toprağa vermek bir gelenektir. Ancak ölen kişinin oğlu, kızı, annesi, babası gibi birinci dereceden akrabaları uzak bir şehirde veya ülkedeyse cenaze onların gelmesi için bekletilir (K.K.1), (K.K.2). Bu bekletilme esnasında Cenazenin bozulmaması için çalışmanın yapıldığı sahada köy halkı kaynak kişi bir'in öncülüğünde bir morg yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Cenaze tüm Anadolu'da olduğu gibi gün içinde defnedilir. Akşam defnetme geleneği yoktur. Selçuk, Anşa Bacılılar'ın cenazelerini gün batmadan önce defnettiklerini, akşam cenazenin gömülmediğini ifade etmiştir (Selçuk, 2012: 120).

Cenaze namazının ardından cenaze namazına katılanlar tabutu musalla taşından alırlar. Tabutu tutmak isteyen kişi önce tabutun ön sol kolunu sağ omzuna alır ve on adım kadar götürür. Bundan sonra tabutun sol arka tarafına geçer, tabutun sol arka kolunu sağ omzuna alarak on adım götürür. Daha sonra tabutun sağ ön koluna geçer ve tabutun sağ ön kolunu sol omzuna alarak on adım götürür. Ardından tabutun sağ arka kolunu sol omzuna alarak on adım daha götürdüğü zaman taşıma görevini tamamlamış olur (K.K.1), (K.K.2). Böylece sağ omuzla başlayan taşıma işlemi tabutun dört bir yanında onar adım yürüyerek sol omza gelindiğinde kırk adım atılarak tamamlanmış olur. Tabutun taşınması esnasında cemaatin az olması durumunda bu işlem katılanlar

tarafından tekrar tekrar uygulanır. Tabut hızlı biçimde ve sarsılmadan götürülmeli ve mümkün olduğunca sessiz olunmalıdır (K.K.2). Cenazenin taşınması esnasında kalabalığın içinden biri “ bu cenazeye salavat getirenin akıbeti hayrolsun “ ya da “ Allah rahmet eylesin diyenin akıbeti hayrolsun” diye bağırır. Bunun üzerine tabutu taşıyanlar ve tabutun arkasından yürüyenler hep bir ağızdan salavat getirir veya Allah rahmet eylesin derler (K.K.1), (K.K.2), (K.K.5).

Defin (Sırlama) İşlemleri:

Göktürkler’in ölü gömme töreni, ölünün bir çadıra konmasıyla başlıyordu. Oğulları ve torunları, kadın, erkek bütün akrabaları, at veya koyun kurban ederler. Bu kurbanları çadır önüne sererler ve yüzlerini bıçakla çizip kanatarak ağlarlar ve çadırın etrafını at sırtında yedi defa dönerlerdi. Gözlerinden akan yaşlar yüzlerindeki kana karışarak akardı. “Kanlı gözyaşları” deyimi bu dönemden kalmış olsa gerektir. Bu tören yedi defa tekrarlandıktan sonra, ölenin atı ve özel eşyaları ölü ile beraber ateşte yakılırdı. İlkbaharda ölenlerin külü sonbaharda, kışın veya güzün ölenlerin külü ilkbaharda gömülürdü. Ölen için yatır (türbe) yapılırsa yatırın duvarlarında onun yaşamında geçen önemli olayların resmi çizilirdi (Noyan, 1999: C.11, 241,242).

Çalışmamızın sahası olan Ortaköy’de tabut mezarın kenarına getirildikten sonra cemaat tabutu üç defa havaya kaldırıp indirir ve aynı zamanda “ ya Allah, ya Muhammet, ya Ali “diye bağırırlar. Dede mezarın başına geçerek “Sırlama erkanına başlayacağız” der ve cenazeye katılanlardan yarım daire olacak şekilde yerlerini almalarını ister. Bu arada iki kişi mezara inerek indirme tahtasını cenazenin altından yavaşça çekerler. Taşıma kuşakları da çözülerek alınır. Hakk’a yürüyen Can’ın evinden getirilen rızalık toprağı, Hakk’a yürüyenin bir yakını tarafından mezarın içine serpiştirilir. Ardından mezarın içine karanfil, gül ve isteyenler birer avuç toprak atarlar (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4).

Ehil kişi sazla veya sözle bir iki deyiş okur veya Can’ın sevdiği şarkı, türkü, ağıt veya marş da okunabilir (K.K.2), (K.K.3).

Ben ömrümü yıldızlarda çürüttüm
Potam korlu çok Polatlar erittim
İnan bana evreni ben yarattım
Bu tezimiz şişelerden sorulur

Ehil kişi (dede) “Edep, erkan dediği zaman ayaklar birleştirilir, sağ el kalp üzerinde dar duruşuna geçilir (K.K.1, K.K.2). Mezarın doldurulması cenazeye törenine katılanlar tarafından yapılır. Mezara toprak atan kişi sevabın kendisinden sonraki kişiye geçmemesi için küreği toprağa bırakır. Eğer ikinci kişi küreği direk olarak toprağı atan kişinin elinden alırsa yakın zamanda yeni bir ölümün olacağına inanılır (K.K1), (K.K7). İsim levhası dikilip, mezarın orta üst kısmına baştan sona bir oluk açılır varsa üzerine çiçekler yerleştirilir. “Uğurlar ola, yolun açık ola Can!” denilerek su dökülür (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4).

Cenaze mezarlıkta sırlandıktan sonra mezar başında görevli kişi Hakk’a yürüyen Can’ı şu sözlerle sonsuzluğa yolcu eder:

Erenler, canlar, dostlar, yarenler
Yüzümüz yerde özümüz dar’da
Elimiz bağlı yüreğimiz dağlı
Gözümüz yaşlı, bağrımız ateşli
Yaşam sonlu acılar sonsuz
Sevgi acı ile kardeş,
Yaşam ölüm ile eş
Yer anamız, gök atamız
Doğada doğduk, toprakta var olduk.
Bir bedende can bulduk,
Yaşam koşusu engebeli,
Yaşam yolu dikenli
Taş taşa değmeden duvar olamaz
Birbirini üzmeyen insan olamaz
Kimi zaman insan yükü ağır,
Kimi zaman duyguların dili sağır
Zaman olur öfke kabarır.
Öfke geçer yüz kararır
Dünya işi dünyada kalır
Kişi kötü demeyelim
İşi kötü diyelim

Ağrınan, incinen kötü geçmişi unutsun
Giden yolcuya gönül çiçeklerini sunsun
Sevgi en güzel çiçek
Bağışlamak en büyük emek
Emeğiniz varsa bağışlayın
Toprak ana bir canı bağrına basıyor
Hakk'ın vadisinin gölgeli yolu
Tümümüzü bekliyor
Yaratılmışların sonu
Tanrı yaşam için sabır, umut sundu
Ateş külde söner
Acı yürekte diner
Acı paylaştıkça azalır
Sevgi paylaştıkça çoğalır.
Acılar azalsın, sevgiler artsın
Kinler bitsin, dostluklar pekişsin
Yeni yaşamlarda yeni çiçekler yeşersin
Tanrı geride kalanlara uzun ömür
Esenlik dolu yaşam versin.
Erenlerin, evliyaların ruhu sinsin
Hünkar Hacı Bektaş Veli,
Hatiyi Sultan, Pir Sultan Abdal
Ruhunu pak etsin
Gerçeğin demine Hû
Mümine Ya Ali!... (K.K.2), (K.K.3)

Cenaze mezara konacağı zaman birkaç kişi kabrin içine inerek kıble tarafından cenazeyi tabuttan olduğu gibi alır (K.K.2), (K.K.3). Kefene sarılı cenazeyi kabre indirip yüzü kıbleye çevrilmiş olarak sağ tarafına yatırırlar (K.K.4). Kıble tarafına gelen yere yumuşak toprak konularak burası düzeltilir. Baş kısmı batıya ve yüzü yukarıya gelecek şekilde mezara indirilen ölünün vücudu ile başı hafifçe Kıble'ye çevrilir (K.K.2), (K.K.3). Ölünün kefen bağları çözülür. Cenaze kabre indirilirken "Bismi Şah ve alâ milleti Resulullah" "Yüce Tanrı'nın adıyla Tanrı Elçisi'nin ve Ehl-i Beyti'nin inancıyla

seni toprağa veriyoruz.” sözleri söylenir. Kefeni baş ve ayak kısmından bağlayan bağlar büyük bir dikkatle çözülür (K.K.1), (K.K.2).

Mezarın kazılmasında çalışanlardan ilk kazmayı vuran kişi ilk toprağı, sonra da üçüncü kazmayı vuran kişi mezara toprağı atar. Toprak atılırken “Allah, Muhammed, Ali” denilir ve üç avuç atılır. Ölü kabre yerleştirildikten sonra üstü briket, tahta ve benzeri şeylerle kapatılır (K.K.2).

Çalışma yapılan köyde bazı cenazelerin hayattayken sevdiği eşyalarla (çakmak, tesbih, cüzdan hatta elbise vb.) gömüldüklerine şahit olunmuştur. Muğla yöresi Tahtacıları, ölü yıkanıp kefenlendikten sonra, ölünün elbiselerini bir torbaya koyar ve tabutun içine bırakır. Bunun nedenini, öbür dünyadaki ölülerin kendisine “niye elin boş geldin?” diye sormaları ile açıklarlar. Diğer bazı Alevi topluluklarının ölüyü elbisesi ile gömmeleri, yine aynı sebepten kaynaklanmaktadır (Türkdoğan, Orhan, 2006). Bu uygulamaya eski Türk geleneklerinin bir uzantısı olarak çalışma yapılan sahada az da olsa hala rastlanmaktadır.

Toprakla kapatılan kabir yerle aynı hizada olmayıp biraz yüksekçe yapılır. Mezarın baş tarafı olan batı yönü ile ayak tarafı olan doğu yönüne birer tahta dikilir. Ölünün baş tarafına dikilen tahtanın üzerinde ölen kişinin baba adı kendi adı ve soyadı doğum ve ölüm tarihlerini içeren bilgiler yazılır(K.K.2), (K.K.3). Bu tahtaya “Baş tahtası” ya da “Hace taşı” denir (K.K4). Hakk’a yürüyen Can’ın ayak tarafından çözülen “kefen bağı” “Baş tahtası” na bağlanır. Hakk’a yürüyen Can’ın ayak tarafı olan doğu yönüne dikilen tahtaya da onun kefenin baş tarafından çıkan kefen bağı bağlanır. Ölünün defin işlemi tamamlandıktan sonra bu cenazenin ve kabirde yatan diğer ölmüşlerin ruhları için Dede tarafından Kuran ve düvazimam okunur.

Mezardan ayrılırken cenaze sahipleri sırada durur ve cenazeye katılanlar, cenaze sahiplerine “baş sağlığı” dilerler.

Mezar eşicilere ve mezardan dönenlere ölü evinde yemek verilir. Bu yemeğe “Kazma Takırtısı” veya “Kazma Taktısı” adı veriler. Bu yemek etli bulgur pilavı olabileceği gibi salata, ayran veya hazırda bulunan herhangi bir yemek olabilir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3). Beler Koçgiri aşiretinde ölünün toprağa verilmesinin ardından ölü evinde

toplananlara verilen yemeğe “ağız yemeği” adı verildiğini belirtir (Beler, 2018, s.116). Yemekten sonra Kur’an okunur. Köyde görevli Diyanet işleri Başkanlığına bağlı imam cenaze evinde üç gün ile on gün arasında devamlı olarak bulunur ve başsağlığına gelenlere Kur’an okur (K.K1).

Bu yemek verildikten sonra görevli kişi (Dede) şu dualardan birini okur:

Dua
Bismi Şah! Hak, Muhammed, Ali
Değerli canlar!
Merhumun Ruhu şad, kusurları af ola
Merhum can için hizmet yapan canlara hayırlı muratlar verile
Cümlesi ele, avuca düşürülmeye yolları şaşırılmaya
Daima dilekleri,
Gönüllerindeki muratları verile
Sağlıklı ve mutlu yaşamları ola
Hızır yoldaşları ola
Münkir, Münafık berbat ola
Dil bizden, nefes pirimiz Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’den ola
Gerçeğe Hû!
Mümine Ya Ali! (K.K.3).

Talkın (Telkin verilmesi)

Alevi inancında telkin diriye verilmekte böylece dirinin sosyal hayatın içinde sağlıklı bir rol alması amacı güdülmektedir. Ancak, günümüzde sosyal etkileşim sebebiyle Sünni inancın izleri de zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Telkin de bu izlerden biridir. Günümüzde bu etki yerleşik bir hal olmuştur. Definden sonra halk mezarın başından ayrılırken, mürşit (Dede) mezara doğru yüksek sesle şu telkinde bulunur.

Bismi Şah…

Ey İbrahim’in milleti ve ey Muhammed’in ümmeti, Allah’ın selamı, efendimiz Muhammed’in ve onun ehlibeyt’i üzerine olsun. Esirgeyen, bağışlayan Allah’ın adı ile

Allah'tan gayrı mabuda tapma O'ndan başka tapacak yoktur. Allah'ın cemalinden başka her şey yok olur. Hüküm sadece onundur. Hepimiz ona döneceğiz. Yeryüzünde her şey fanidir, hiçbir şey sonsuz değildir. Azamet ve heybet, nimet ve ikram sahibi olan Allah'ın yüzü bakidir (K.K.2)

Ey (Hakk'a yürüyen Can'ın annesinin adı söylenir) ………..dan doğma (Merhumun – merhumenin adı söylenir) …………..dünya menzili fanidir. Yüce Tanrı'nın hükmü yürüdü. Dünya günlerinin sonunda ahret günlerinin başındasın. Rabbin huzurunda sana, Rabbini, dinini, peygamberini, kitabını, kıbleni, imanını sorarlar. Yaşamında inandığın gibi korkmadan serbestçe söyle ki Rabbim Allah'tır. Dinim İslam'dır. Peygamberin Hz. Muhammed'dir. Kitabım Kuran'dır. Kıblem makam-ı İbrahim'dir. İmamım Hz. Ali'dir. Ehlibeyt'in bendesiyim. Onlara inandım. Onlara ikrar verdim. Allah'a hamd olsun onların soyuna salat ve selam olsun. Allah seni sözünde durucu kılsın ve doğru olan yola götürsün ve seni sevdiklerinle birlikte rahmetinin gölgesinde saklasın. Ey Ulu Tanrım! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen, sahip çıkanların en hayırlısısın." (K.K.1), (K.K.2). Telkini verdikten sonra dede de kabristandan ayrılır.

2.3.3. Ölüm Sonrası

2.3.3.1. Cenaze Evi (Ölü Evi)

Defin işleminin ardından, mezarlığa gelenler dağılmadan cenaze evine giderler. Cenaze evinde gelenlere yemek verilir. Yemekler cenaze evinde hazırlanmayıp komşular ve akrabalar tarafından hazırlanıp cenaze evine getirilir. Cenaze evindeki yemek kapları o akşam yıkanmaz, ertesi gün yıkanır. Cenaze evinde üç gün yemek yapılmaz. Taziyeye gelenleri komşuları ağırlar. İnan, Eski Türklerde cenazede yoğ aşının mevcut olduğunu söyler (İnan, 1972: s.193). Defin törenini ifade eden "yoğ" terimi daha sonra "ölü aşı" veya ölüler için verilen yemek yahut ziyareti ifade eder olmuştur (Güngör ve Günay, 2003:115). Altınkaynak, Karay Türklerinin mezardan döndüklerinde eve girmeden önce ellerini yıkadıklarını, sonra da gazanın okuduğu duadan sonra yemeğe geçtiklerini ifade eder (Altınkaynak, 2006: 85). Selçuk, Anşa Bacılılarda Kazma kürek ekmeğinde ölenin "canı için" kan akıtılmasının şart olduğunu söylüyor (Selçuk, 2012:126). Ancak çalışma yapılan bölgede böyle bir mecburi uygulamaya rastlanmamıştır. Kazma kürek ekmeği

mezar işlemleriyle uğraşanlarla bir nevi helalleşme anlamına gelmektedir (K.K.2) (K.K.3). Cenazede verilen bu yemeğin kökenleri İslamiyet öncesine dayanmaktadır.

Dede Korkut Hikayeleri'nden Uşun Koca Oğlu Seğrek'in hikayesinde Seğrek eşine " Sen beni bir yıl bekle, bir yılda gelmezsem iki yıl bekle, iki yılda gelmezsem üç yıl bekle, üç yılda gelmezsem o vakit benim öldüğümü bilesin! Aygır atımı boğazlayıp, aşımı ver." diyerek ölüm sonrası yemek verilmesi geleneğinden bahseder (Birkan, 1980: s.154).

Cenazenin defnedildiği günden itibaren geceleri üç gün boyunca evin ışıkları açık tutulur. Ölümün gerçekleştiği odada da üç gün boyunca mumlar yakılar (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3). Bu uygulama ölünün ruhunun evini ve ailesini ziyaret edeceğine inanılmasının sonucudur (K.K.1), (K.K.2).

Cenazenin toprağa verildiğinin akşamı köy halkı "üçü"ye çağrılır. "Üçü" cenazenin toprağa düştüğü gecenin akşamında yapılan toplantıya verilen addır (K.K.1), (K.K.3). Bu yaslı ev için yalnız kalıp, üzülmemeleri için bir tür psikolojik ve sosyal destek olarak kabul edilmelidir (K.K.1), (K.K.2), (K.K3). Çalışmanın yapıldığı köyde baş sağlığına gelenlerin yanlarında bir paket çay veya çay şekeri getirdikleri görülmüştür. Aynı uygulamanın Koçgiri aşiretinde de olduğunu söyleyen Beler " ölü evine boş gitmeyin günahtır denilerek bu uygulamanın zorunluluk haline getirildiğini ifade eder (Beler,, 2018, s.136). Cenaze evinde verilen lokmadan sonra Dede veya ehil bir kişi lokma gülbangı okur.

2.3.3.2. Belli Günler – Ölü Yemeği (Dardan İndirme Erkanı)

Genellikle cenazenin defnedildiği günün akşamında "dardan indirme erkanı" yapılır. Dardan indirme erkanı, Hakk'a yürüyen Can'ın yakınları vasıtasıyla arkada bıraktığı eş, dost, akrabalarla helalleşmesi, onların rızasını alma esasına dayanır. Böylece Hakk'a yürüyen can'ın ruhu huzura kavuşacaktır (K.K.1), (K.K.2), (K.K.8).

Çalışma yapılan köyde kaynak kişiler insanın tekrar başka bir bedende dünyaya geleceğini ifade etmişlerdir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3). "Don değiştirmek" ifadesiyle anlatılan ölüm ruhun beden değiştireceği anlamına gelmektedir. Öyleyse ruh yeni

bedeni için arındırılmalıdır. Böylece dünyaya ilk geldiği andaki safiyete kavuşmalıdır. Ruhun bu arındırma ritüeli “dardan indirme” olarak adlandırılır.

Hakk’a yürüyen Can’ın yakınları, musahibi tarafından ve bütün canların katılımıyla, bir dede huzurunda “dardan indirme” töreni yapılır. Böylece Hakk’a yürüyen can, kalanlarla rızalaştırılmış olur ve üzerinde kul hakkı kalmadan Hakk’a yürümesi sağlanır (K.K.2).

“Dardan indirme” ölen canın herhangi bir talibe maddi bir borcunun olup olmadığının ortaya çıkarılması, varsa borcu, yakınlarının ödemesi ve helalleşilmesi, ayrıca ölen kişinin hayattayken kırdığı, üzdüğü ya da dargınlık oluşturduğu kişilerle rızalaşma, helalleşme esası üzerine oluşturulmuş bir uygulamadır (K.K.2).

Ölümün gerçekleşmesinden üç gün sonra, yedi gün sonra ve kırk gün sonra “hayır yemeği” verilir (K.K.1). Bu yemeklerde düvazimam ve mersiyeler okunur. Okunan bu düvazimamların sevabı Hakk’a yürüyen Can’ın ruhuna armağan edilir. Kırkıncı günde verilen “hayır yemeği”nde sazla deyiş ve düvazimam okunur (K.K.1), (K.K.2),(K.K.3).

Tören sonunda dede, Hakk’a yürüyen canın ruhunun mutlu olması, kesilen kurbanın ve okunan gülbangların kabul olması için dua eder (K.K.1), (K.K.2), (K.K.4).

Kırk lokması Can Hakk’a yürüdükten kırk gün sonra verilir. Bu ritüel tüm Anadolu Alevilerinde olduğu gibi Ortaköy Alevilerinde de oldukça önemlidir. Zira Hakk’a yürüyen Can’ın ölüm haberini o an herkes duymamış ve cenaze törenine katılıp helalleşme imkanını bulamamış olabilir. Bu sebeple cenaze törenine katılanlar nasıl helallik verdilerse kırk lokmasına katılanlardan da helallik istenir. Hakk’a yürüyen Can’dan alacağı olanlar, bir isteği olanlar veya şikayeti bulunanlar kırk lokmasına gelip varislerden rızalık alıp, rızalık verirler. Hakk’a yürüyen Can’ın varisleri de herhangi bir şikayeti olanları razı eder. Sonra hazırlanan lokmalar yenir (KK2), (KK3), (KK6). Daha sonra Dede lokma duasını yapar.

Araştırmanın yapıldığı köyde lokma duası şu şekilde olmaktadır:

Bism-i Şah Allah, Allah
Elhamdülillah, Elhamdülillah, Elhamdülillah

Nimeti Celilullah, Bereketi Halillullah, şefaat eyle ya Resullulah
Yiyenlere helal ola yedirenlere delil ola
Arta eksilmeye, arta bol ola, kazananlar sağ ola
Bir lokmanız bin bir kazayı ve belayı def etmiş ola
Geçmişlerinizin ruhları şad ola
Hakk'a yürüyen canımızın ruhunu şad eyle
Yerini cennet eyle ve rahmetinle sevindir Ya Rabbi!
Verdiğiniz lokmalarınızın yüzü suyu hürmetine yüce Allah sizleri
Her türlü kazadan, beladan, görünür-görünmez afetlerden emin eyleye
Hz. Muhammet Mustafa'nın ve Ehl-i Beyt'inin şefaatleri üzerimizde hazır ve nazır ola
Duası bizden kabulü Allah'tan ola
Lokmalarımızın kabulü, tüm geçmişlerimizin ruhları
Ve özellikle Hakk'a uğurladığımız ……………………………Can'ın
Ruhu ve Allah rızası için El Fatiha " denir ve Fatiha suresinin Türkçe meali okunur.

Cenazenin defninden 52 gün sonra ölenin evinde dua edilir ve yakınlarına yemek verilir. İnanışa göre cesedin etleri ölümünden 52 gün sonra kemiklerinden ayrılmaya başlar. İşte bu ayrılışın kolay olması için bu yemek verilmektedir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4). Eğer bu günde ölenin yakınları yemek vermezlerse görevlerini yerine getirmemiş olurlar ve ayıplanırlar (K.K.1). Bu yemeklerin ölünün hayattayken en çok sevdiği yemeklerden olmasına dikkat edilir; bu nedenle olabildiğince çok çeşit hazırlanır ve tüm köy halkının davet edilmesine özellikle dikkat edilir. Yemekten sonra ise Hakk'a yürüyen Can'ın yaşarken en çok sevdiği içecekler yemeğe katılanlara ikram edilir (K.K.3), (K.K.5). Bunlardan başka bir de ilk bayram uygulaması vardır. Ölüm olayının gerçekleşmesinin ardından gelen ilk bayramda yapılır. Ölümün gerçekleştiği eve bayramın ilk günü komşular yemek götürürler ve Kur'an okutulur. Köy halkı da bu eve bayramın ilk günü tekrardan taziyeye gelerek böyle önemli bir günde aileyi yalnız bırakmazlar. (K.K.5).

Ölümün sene-i devriyesinden bir gün evvel taş dikilmesi (mezarın yapılması) yapılır. Çalışmanın yapıldığı sahada bu işleme "mezar kaldırma" adı verilir (K.K.2). Mezar kaldırmaya katılanlara yemek verilir (K.K.2). Araştırmanın yapıldığı sahada bu yemeğe "mezarlık ekmeği" adı verilmektedir (K.K.2), (K.K.3). Beler Koçgiri aşiretinde mezar

kaldırma törenlerinde mezarı kaldıran ailenin koyun, keçi, oğlak ya da kuzuyu parçalamadan haşlayarak mezara getirdiğini ve orada bulunanlar tarafından yendiğini söyler (Beler, 2018, s.139).

2.3.3.3. Ölünün Eşyaları

Vefat eden can'ın giysileri yıkandıktan sonra hayır maksadıyla fakirlere dağıtılmaktadır. Bu yönüyle Sünni gelenekle ortak özellik göstermektedir.

2.3.3.4. Mezarlıklar, Mezar Ziyaretleri

Saha çalışmasının yapıldığı Ortaköy'de halkın mezarlıklara ve mezar ziyaretlerine ayrı bir önem verdikleri görülmüştür. Mezar ziyaretleri ölümün üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci günlerinde ve ölüm yıl dönümlerinde ve bayramlarda yapılmaktadır (K.K.2), (K.K.3), (K.K.6), (K.K.7). Cenaze defnedildikten bir yıl sonra toprak oturur bu sebeple mezar kaldırma işlemi için bir yıl beklenir aksi halde yapılan mezarın eğilme, çökme ihtimali vardır. Defin günü konulan Geçici tahta veya taş kaldırılır. Daha önce yaptırılıp hazır hale getirilen yeni mezar yerleştirilir. Buna araştırmanın yapıldığı sahada "mezar kaldırma" adı verilmektedir (K.K.1), (K.K.2).

Mezar kaldırma bir çeşit anma, acıları sonlandırma normal hayata dönme anlamını ifade etmektedir. Mezar kaldırma günü insanlar Hakk'a yürüyen Can'ın evini ziyaret ederler yanlarında çay ve şeker götürürler (K.K.4),(K.K.6).Daha sonra toplu olarak mezarlığa gidilir. Herkes mezarlıktaki yakınlarını ziyaret eder. Mezarların başında ağıtlar, gülbanglar temennalar okurlar. Sonra mezarlığın uygun bir yerinde toplanırlar. Mezar ustaları önceden hazırladıkları mezarları monte ederler. Çiçekler ekilir, etrafı yeşertilir (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4), (K.K.5).

Mezara giderken önceden un ve tereyağından helva yapılır. Lokum ve bisküviler alınır, oğlak veya kuzu kesilir parçalanmadan haşlama olarak pişirilir ve böylece mezarlığa götürülür. Mezarlığa götürülen yemekler sulu yemek olamaz. Kaynak kişiler bunun sebebinin Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının Kerbela' da susuz kalması, İmam Zeynel Abidin'in ve beraberindekilerin kabir ziyaretlerinde Fırat nehrinin yanlarında olmasına

rağmen su içmemelerine bağlamaktadırlar (K.K.1), (K.K.2), (K.K.4), (K.K.5). Bu sebeple mezarlığa götürülen yiyecekler sulu yemek olmamaktadır.

Mezar törenlerine gidilirken herkes yiyecek götürür ama mezarlık dönüşü mezarı yapılanların evlerinde pişirilen yemekler yenir (K.K.1), (K.K.7).

Uygun bir yerde mezarı yapılanın yakınları sıraya dururlar ve gelen tüm insanlar sırayla başsağlığında bulanarak oradan ayrılırlar (K.K.2).

Bayramlarda mezar ziyaretleri yapılır. Mezar ziyaretine giderken helva, şeker gibi şeyler götürürler ve mezarlığa gelenlere dağıtırlar. Çalışma yapılan köyde Sünni bir imam ve cami bulunmaktadır. Kaynak kişiler bayramlarda imamı mezarlığa götürdüklerini ve Kuran okuttuklarını ayrıca imama bu hizmetin karşılığı olarak para ve hediye verdiklerini ifade etmişlerdir (K.K.1), (K.K.2), (K.K.3), (K.K.4).

SONUÇ

Bu araştırmada, insanın doğumundan ölümüne kadar geçen hikayesi (Doğum, Evlenme, Ölüm), Şarkışla Ortaköy'de saha araştırması temel alınarak incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, bölgenin tarihi ve coğrafi özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Ortaköy'deki geçiş dönemleri pratikleri üzerinde durulmuştur.

Doğumla ilgili geleneklerde kısırlığı gidermek için aileler eski dönemlerde daha çok dinsel çarelere başvurmuşlar bu şekilde çocuk sahibi olacaklarına inanmışlardı. Ocaklarda kurban adamak ocağa el sürmek bu çarelerden bazıları olmuştur. Kısırlık kadına mahsus bir olay olarak algılanmış, erkekte kusur olabileceği düşünülmemiştir. Ancak günümüzde çalışma yapılan köyün insanlarının şehirlerle çok yakın ilişkisi –ki köyün nüfusunun büyük bir bölümü uzun yıllardır büyük şehirlerde yaşamakta, ama her yaz köylerine gelmektedir Bu, kısırlığa bakışı değiştirmiş, modern tıbbın direktifleri doğrultusunda kısırlık tedavisine gidilmeye başlamıştır. Yine de çalışma yapılan köyde her ne kadar modern tıp göz önünde bulundurulsa da ocaklarda kurban kesme devam etmektedir.

Aşerme değişik yiyeceklerin yenmesinden hamile olan kadının doğuracağı çocuğun cinsiyetinin belirlenmesine kadar değişik pratiklerde karşımıza çıkar.

Doğumda eskiden ebe adı verilen tecrübeli kadınlar görev alırken günümüzde ise hastaneler tercih edilmektedir.

Lohusa kadın ve bebeğin Al basması ve kırk basmasından korumak için çeşitli uygulamaların yapıldığına şahit olduk. Eski Türk inanışlarının devam etmesi dikkat çeken husus olmuştur. Kadını korumak için yorgan ve yastıklara takılan çengelli iğnenin, kullanılmamış süpürgenin ters konması, al renkli bir bez ve su bulundurulması eski Türk inanışlarının birer göstergesidir.

Nazardan kurtulma pratikleri, İslami ve İslam öncesi pratiklerin harmanlanması olarak ifade edilebilir. Suya dua edilip, boy abdesti alınması Felak ve Nas okunması Ehli ocak

olanın eliyle kurşun döktürülmesi okunan suyun nazara gelen çocuğa içirilmesi bu pratiklerin harmanlanmasına birer örnek teşkil eder.

Geçiş döneminin diğer safhası evlenme geleneğinde evlilik öncesi, düğün anı ve düğünden sonra yapılan pratikler karşımıza çıktı. Düğün öncesinde eş seçimi eskiden görücü usulü veya akraba evliliği şeklinde olmaktaydı. Alevi kültürün içe kapanık olması bu evliliklerin temel sebebi olarak görülmüştür. Ancak musahip çocukları kardeş olarak görüldükleri için kesinlikle bunlar arasında evliliğe müsaade edilmemektedir.

Evlilik yaşı eskiden erkeklerin on beş, kızların on dört yaşını doldurmalarıyla mümkün hale geliyordu. Ancak günümüzde eğitim ve iş imkanlarına göre evlilik yaşı belirlenmektedir.

Düğünlerde yemek önemlidir. Yemeğin iyi olmaması ya da gelen misafirlerin aç kalması düğün sahibi için onur kırıcıdır. Eski Türklerde düğün yemeğine gösterilen özen burada da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca düğünler sosyal yardımlaşmanın, dayanışmanın da sergilendiği en güzel pratiklerden biri olarak karşımıza çıkar.

Düğünde bayrak dikme-bayrak kaldırma, bağımsızlığın aileyle başladığının göstergesi olarak önem kazanmaktadır. Bayrak bağımsızlığın sembolüdür yeni kurulan aile de bağımsız olacaktır. Dikilen bayrakla bu herkese ilan edilir.

Gelin indirme sırasında gelinin başından atılan saçı yine bütün Türk dünyasında karşımıza çıkan bir uygulamadır. Kansız kurban ayininin bir kalıntısı olarak karşımıza çıkan saçı İslamiyet öncesi gelinin atının yelesine ve kuyruğuna kımız saçma olarak uygulanırken İslamiyet sonrası bunu yerini kuru üzüm, şeker, leblebi ve bozuk para almıştır.

Son geçiş dönemi olan ölümdeki pratikler canlılığını korumaktadır. Ölümü düşündüren belirtiler olarak bazı hayvanların uğursuz sayılması ve ölümü çağrıştırması bütün Türk dünyasının ortak özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölümün gerçekleştiği evde su dolu kapların boşaltılması bu suların içilmesini önlemeye yönelik uygulamalardır zira ölümün bu suyu içenlere bulaşacağına inanılmaktadır. Cenazeye katılanlar evlerine dönerken bir çeşme başında ellerini ve yüzlerini yıkayarak

üzerlerindeki ölüm ağırlığını suya aktarmaları bir nevi arınma ritüeli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölünün karnının üzerine bıçak ya da makas gibi metal eşyaların konması Eski Türk inanç sistemindeki demir kültünün günümüzdeki yansıması olarak kabul edilebilir. Bu inanç sisteminde demirin kötü güçlere karşı bir koruyuculuk özelliğinin yattığına inanılmaktadır.

Ölünün odasında üç gün boyunca mum yakılması Türk dünyasında karşımıza çıkan uygulamalardan bir tanesidir. Böylece ruhun yolunu şaşırmayacağına inanılmaktadır.

Eski Türk geleneklerinde karşımıza çıkan ölü aşı burada da önemli bir yere sahiptir. Ancak yemekler cenaze evinde hazırlanmayıp komşu ve akrabalar tarafından cenaze evine getirilmektedir. Son yıllarda bütün Türkiye'de olduğu gibi cenaze sahipleri etli pide yaptırmakta ve cenazeye katılanlara ölünün hayır yemeği mantığı ile ikram etmektedir.

Ölüm sonrası yapılan pratikler içinde ölünün ruhu için yapılanlar dikkat çekicidir. Bu uygulamaların başında "dar indirme" ve "Kırk lokması" gelmektedir. Dar indirme bir nevi kalanlardan af dileme olarak karşımıza çıkar. Aynı şekilde kırk lokmasına katılanlardan da af talep edilir. Böylece don değiştiren Can'ın ruhunun huzur bulacağına inanılır.

Türklerde ilk devirlerde mezar ziyareti kültürü bulunmuyordu. Ölüyle birlikte gömülen değerli eşyaların, mezar soyucular tarafından soyulacağı korkusuyla mezar yerlerinin bilinmesini istemeyen eski Türkler mezar yerlerini her zaman gizlemişlerdir. Ancak İslamiyet'in kabulüyle bu anlayış değişmiş, ölüler değerli eşyalarıyla gömülmemeye başlamış ve peygamberin "mezarları ziyaret edin çünkü onlar size ahreti hatırlatır" hadisi uyarınca mezar ziyaretlerine başlamışlardır. Ölen yakınların mezarlarına gösterilen ihtimam onların anılarını yaşatmak adına Türk kültürünün önemli bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Ortaköy Alevileri diğer Türk toplukları gibi Kadir ve Berat kandillerinde mezar ziyaretleri yapmasalar da mezar ziyaretlerinin düzenli olması, bayram gibi en önemli ve mutlu günlerin mezar ziyaretiyle başlaması İslam sonrası gelen bu uygulamayı devam ettirdikleri kabul edilebilir.

Sahada yaptığımız çalışmada ve yaptığımız araştırmanın sonucunda yöre halkının binlerce yıllık Türk kültür ve inanışını yaşatmak için ellerinden geleni yaptıkları ve Bu köydeki geçiş ritüellerinin eski Türk geleneklerini büyük ölçüde muhafaza ettiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan (1974), Türkiye'de Doğumla İlgili adet ve İnanmaların Etimolojik Etüdü, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

AKMAN, Ayşe (2002), Artvin'in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme, Türk Kültür Araştırmaları, Ankara.

AKYÜZ, Kenan (1976), Yozgat'ta Evlenme Adetleri, I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Ankara, s.13-28.

ALTINKAYNAK, Erdoğan (2006), Tozlu Zaman Perdesinde Kırım Karayları, Haarlem, Netherlands, s.85

ANABRİTANNİCE Ansiklopedisi, (1994), "Şarkışla", XXIX. İstanbul

ANADOL, Cemal (2010), Tarihe Hükmeden Millet Türkler, Bilge Karınca, İstanbul.

ARTUN, Erman (2001), Adana'da Törenlere, Adaklara, Özel günlere Ait inançlar, Pratikler ve Bunlara Bağlı Mutfak Kültürü, Milli Folklor, Cilt: 7, Yıl: 13, Sayı : 49, Bahar, s.27-37.

ASLANOĞLU, İbrahim. (1967), Aşık Veysel, İlv. 2. Bs. Ata Kitabevi, Sivas, s.10

ASLANOĞLU, İbrahim (1972), Divriği'de Düğün Adetleri, Türk Folklor Araştırmaları, cilt: 13, Sayfa: 72, s.6202-6204.

ATALAY, Besim (1998), Divanı Lügat-it Türk Tercümesi, TDK, Ankara

Bal, Hüseyin İle Söyleşi. Söyleşen: Ayhan, Aydın, Ankara, G.Ü. Hacı Bektaş Veli Dergisi, 98/8 s: 35-49.

BALIKÇI, Gülsen (2001), Artvin'in Bazı Yörelerinde Doğumla İlgili Adet ve Uygulamalar, Türk Kültüründen Derlemeler 1998, Ankara, s.36-98.

BELER, İnan (2018), Koçgiri Aşiretinde Ölüleri Anma Ritüelleri, Yüksek lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri

BİRKAN, Abdullah. (1980), Dede Korkut Hikayeleri, İstanbul

BOYRAZ, Şeref (2009), Millî Folklor, Yıl 21, Sayı 84

BOZYİĞİT, Ali Esat (1987), Düğünlerimizde Bayrak Geleneği, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Ankara, s.67-85.

CİNGÖZ (Santur), Meltem (1996), İç Anadolu Bölgesinde Gelinin Kız Evinden, Oğlan Evine Getirilmesi Sırasında Uygulanan gelenekler, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, (Konya, 9-11 Ekim 1995), Ankara, s.194-207.

ÇAĞLAYAN**,** Handan (1998), **"**Tarsus İlçesi Ölüm Âdetleri", Tarsus Alan Araştırmaları, Ankara, s. 83–96.

ÇELİK. A. ÇETİN (1987), Uşak, Sivaslı Tatar Kasabasında Düğün Adetleri", Türk Folkloru Derlemeleri, Ankara, s.31-46.

DENİZLİ, Hikmet (1998), Sivas Tarihi ve Anıtları, s.359. Sivas.

DUMAN, İlyas (1985), Şarkışla İlçesi, Sivas

ERDENTUG, Nermin (1991), "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri I-II" , Aile yazıları 4 – Evlilik Kurumu ve İlişkileri-, (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), Ankara, s.213-239.

ERDENTUG, Nermin (1991), "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri II" , Aile yazıları 4- Evlilik Kurumu ve ilişkileri- (Derleyenler: BeylüDikeçligil-Ahmet Çiğdem), Ankara, s.241-271.

ERDENTUG, Nermin (1991), "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri III" , Aile yazıları 4- Evlilik Kurumu ve ilişkileri- (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), Ankara, s.277-299.

ERDENTUG**,** Nermin (1991), "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri " , Aile yazıları 4- Evlilik Kurumu ve ilişkileri- (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), Ankara, s.319-327.

ERGİN, Muharrem (1971), Dede Korkut Kitabı (2. Baskı), İstanbul.

ERGİN, Muharrem (1988), Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

ERGİN, Muharrem (1997), Dede Korkut Kitabı (Giriş-Metin Faksimile), Cilt I.(4. Baskı), Ankara.

ERK, Zümrüt (1975/5), “Kuşçu Köyünde Evlenme Adetleri”, Türk Folklor Araştırmaları, 16 (310), s.7320-7322.

ERK, Zümrüt (1976), “Anadolu’da Kırklama” I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi

GÖKALP, Ziya (1995) Türk Medeniyet Tarihi, (Sadeleştiren. Yalçın TOKER), II. Baskı, İstanbul.

GÖKBEL, Ahmet (1998), Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

GÖKER, Yakup (1998), Şarkışla’nın Sosyo Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, (1990), XIII, İstanbul.

GÜNDÜZ, Kemal (1999), Ortaköy Tarihi ve Soyağacı, Ankara.

GÜNGÖR, Harun-ARGUNŞAH, Mustafa (2002), Gagauz Türkleri(Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı), Ankara.

GÜNAY, Ünver; GÜNGÖR, Harun. (2003). Başlangıcından Günümüze Türklerin Dini Tarihi, İstanbul.

İNAN, Abdülkadir (1972), Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.

İNAN, Abdülkadir (1976), Eski Türk Dini, TTK Basımevi, Ankara.

KALAFAT, Yaşar (1995), Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi yay. Ankara.

KALAFAT, Yaşar (1996), İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.

KALAFAT, Yaşar (1998c), “Karakalpak Türklerinde Halk İnançları”, Milli Folklor, cilt. 5, Yıl. 10, Sayı: 40, Kış, s.11-14.

KAYA, Fikri (2003), Şarkışla Emlek Yöresinde Yaşayan Alevilerin Kültürel ve Dini Yaşantıları Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

KÜÇÜK, Abdurrahman (1987), Erzincan ve Çevresindeki Halk İnanışlarına Toplu Bakış", III. Milletlerarası Türk folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek – Görenek ve İnançlar), Ankara, s.241-255.

Kütüb-i Sitte Muhtasarı, 15. Cilt, Prof. İbrahim Canan, Ankara, Akçağ Yay. I. Basım, 1992.

KOŞAY, H. Zübeyr (1944), Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme, Ankara.

Meydan Larousse (1992), Şarkışla, XVIII, İstanbul.

NOYAN, Bedri (1976), I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek – Görenek ve İnançlar), Ankara, s.192

NOYAN, Bedri (1987), Bektaşilik Alevilik Nedir? Ankara.

NOYAN, Bedri (1998), Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik, Ardıç Yayınları, Cilt II Ankara.

NOYAN, Bedri (1999), Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik, Ardıç Yayınları, Cilt III Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin (1976), "Türklerde Kalın ve Başlık", I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek – Görenek ve İnançlar), Ankara, s.393-96

ÖGEL, Bahaeddin (1991), İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Ankara

ÖGEL, Bahaeddin (2014), Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Cilt: I, (6. Baskı), Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin (2014), Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Cilt: II, (6. Baskı), Ankara.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1966), Sivas ve Çevresindeki Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, sayı : 174

ÖRNEK, Sedat Veyis (1979a), Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Ankara.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1979b), Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara.

ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

ÖZTELLİ, Cahit (1966), "Albastı, Alkarısı, Koruma ve Tedavisi", Türk folklor Araştırmaları, Cilt. 10, Yıl: 18, Sayı. 209, Aralık, s.4261-4264.

ROUX, Jean – Paul (2001), Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm, Çev. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

SELÇUK, Ali (2004), Tahtacılar, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

SELÇUK, Ali (2012), Anşa Bacılılar, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

SEVİNDİK, Hüseyin. (1996). Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II, 22-23 Aralık 1994 Ankara. Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 227-242.

Sivas İli, (1996), Sivas

ŞAPOLYO, Enver Behnan (1960), Dede Korkut Masalları, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, s.50

ŞİMSEK, Esma (2003), "Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)'ta Evlenme Adetleri",

Osmaniye Folkloru ve Halk Kültürü Sempozyumu, (Osmaniye, 4–5 Ocak 2003), Osmaniye, s.11–35.

Şarkışla Kaymakamlığı Envanteri (2006), Şarkışla.

TACEMEN, Ahmet (1995), Bulgaristan Türkleri İnanışlar ve Türk Kimliği, Üç bilek Matbaası, Ankara

TANYU, Hikmet (1976), Türklerde Ateşle İlgili İnançlar, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Ankara, s.283-304.

TAŞ, Hülya (2002), "Erzurum'da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Adet ve İnançlar", Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994, Ankara s.187-214.

TEZCAN, Mahmut (1997), Türk Kültüründe Baslık Parası Geleneği (Kültürel Antropolojik Yaklaşım), Ankara.

TURAN, Ahmet (1992), Türk Kültürü Araştırmaları/Doğu ve güneydoğu Anadolu II, Ankara.

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (20012), Ankara.

TÜRKDOĞAN, Orhan, 2006, Alevi Bektaşi Kimliği, Timaş Yayınları, İstanbul, s.122

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1976), "Türkiye Türklerinde Ad Verme İle İlgili Gelenek ve İnançlar", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar),* Ankara, s.369–384.

YAMAN, Ali (2012), Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi, Nokta Kitap, İstanbul

YASAK, İbrahim (1997), Sivas İli, Sivas.

YEŞİL, Yılmaz (2014), Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri), Grafiker Yayınevi, Ankara

SÖZLÜ KAYNAKLAR:

K.K.1. Hasan TÜRKYILMAZ, 85 yaşında, okur yazar, işçi emeklisi, Ortaköy doğumlu

K.K.2. Süleyman ÖZTOK, 69 yaşında, okur yazar, memur emeklisi, Ortaköy doğumlu

K.K.3. Teslime ÖZTOK, 65 yaşında, okur yazar, ev hanımı, Ortaköy doğumlu

K.K.4. Kemal YALÇINER, 64 YAŞINDA, OKUR YAZAR, KAMUDA ÇALIŞIYOR, Ortaköy doğumlu

K.K.5. Nazım SAYILGAN, 58 yaşında, okur yazar, Köy muhtarı, Ortaköy doğumlu

K.K.6. İsmihan SAYIN, 62 yaşında, okur yazar, ev hanımı, Ortaköy doğumlu.

K.K.7. Ali DİNÇAL, 63 yaşında, okur yazar, Ortaköy doğumlu.

K.K.8. Kemal GÜNDÜZ, 75 yaşında, okur yazar, Ortaköy doğumlu.

ulvi topçu

ORIJINALLIK RAPORU

%21	%21	%3	%
BENZERLIK ENDEKSI	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCI ÖDEVLERI

BIRINCIL KAYNAKLAR

1	www.sivaslidernekler.com İnternet Kaynağı	%5
2	alevikutuphanesi.wordpress.com İnternet Kaynağı	%3
3	turbelerimiz.blogspot.com.tr İnternet Kaynağı	%1
4	www.bozhuyuk.org İnternet Kaynağı	%1
5	PELER, Gökçe Yükselen Abdurazak. "DOĞUMLA İLGİLİ BAZI ÂDETLER BAĞLAMINDA KIBRIS TÜRKLERİNİN ETNİK KÖKENİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER", Erzincan Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., 2013. Yayın	%1
6	www.babamansurkurhuseyin.com İnternet Kaynağı	%1
7	www.ehlibeytforum.com İnternet Kaynağı	%1

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı	**:** ULVİ TOPÇU
Uyruğu	**:** Türkiye (TC)
Doğum Tarihi ve Yeri	**:** 19 Şubat 1967, Sivas- Şarkışla
Medeni Durumu	**:** Evli
Tel	**:** +90 531 793 60 23
email	**:** eyluletut@gmail.com
Yazışma Adresi	**:** Melikgazi Mh. Mustafa Şimşek Bul. Demirler Ap. 141/2 Melikgazi / Kayseri

EĞİTİM

Derece	**Kurum Mezuniyet**	**Tarihi**
Lisans DÜ	Eğitim Fakültesi	1990
Lise	Şarkışla Lisesi	1984

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görev**
2019-	Halen Yaman Dede Kız İhl.	Öğretmen
2019-	Halen Ersem Yabancılara Türkçe Öğret.	Öğretmen
2010-2018	Uluslar arası And. İhl	Öğretmen
2009-2010	Yemliha Lisesi	Öğretmen
2002-2009	Özel Etüt Eğitim Mrk.	Kurucu Müdür
1998-2002	Kiev Doğu Dilleri Lisesi	Öğretmen
1995-1998	Şarkışla And. Lisesi	Öğretmen
1993-1995	Erzincan Atatürk Lisesi	Öğretmen
1991-1993	Suluova Lisesi	Öğretmen